

Kirkko, papisto ja uskonto Viipurin
suomenkielisessä lehdistössä 1905–1907

Itä-Suomen yliopisto, teologian osasto

Läntinen teologia

Pro gradu -tutkielma, kesäkuu 2016

Kirkkohistoria

Torsti Henttinen

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Teologian osasto	
Tekijät – Author Torsti Henttinen			
Työn nimi – Title Kirkko, papisto ja uskonto Viipurin suomenkielisessä lehdistössä 1905–1907			
Pääaine – Main subject		Työn laji – Level	
Kirkkohistoria	Pro gradu -tutkielma	X	Päivämäärä – Date 28.6.2016
	Sivuainetutkielma		
	Kandidaatin tutkielma		
	Aineopintojen tutkielma		
		Sivumäärä – Number of pages 132	
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Viipurin kolme suurinta suomenkielistä sanomalehteä olivat vuosina 1905—1907 nuorsuomalainen <i>Karjala</i>, vanhasuomalainen <i>Viipuri</i> ja sosiaalidemokraattinen <i>Työ</i>. Lehdissä kiinnitettiin huomiota pappeihin etenkin, jos he olivat poliittisesti aktiivisia. Tällaisia olivat ennen suurlakkoa myöntyvyyshämmäiset kirkkoherra Elis Bergroth ja kappalainen Karl Gustaf Sirén sekä perustuslaillinen kirkkoherra Gustaf Arokallio (Petterson), joka näkyi lehdissä nuorsuomalaisena myöhemminkin.</p> <p>Lehtien kirjoittelu papistosta noudatti poliittisia jakolinjoja. <i>Karjala</i> kuvasi myöntyvyyshämmäisen papiston negatiivisesti ja perustuslaillisen positiivisesti. Papiston enemmistö oli myöntyvyyshämmäistä, minkä johdosta <i>Karjalan</i> kirjoitukset papistosta saivat useimmiten negatiivisen sävyn. <i>Viipurissa</i> tilanne oli päinvastainen. Sosiaalidemokraattinen <i>Työ</i> kuvasi työväenlehdistölle tyyppilliseen tapaan papit porvari-yhteistyökumppaneiksi, joille tärkeintä oli oma taloudellinen hyvinvointi, vaikkakin perustuslailliset papit saattoivat ennen suurlakkoa saada tunnustusta. Suurlakon jälkeen <i>Karjalassa</i> ja <i>Viipurissa</i> papiston kuvaaminen noudatti jakoa nuorsuomalaisiin ja vanhasuomalaisiin. Pappien puoluesidonnaisuus nousi esille myös pappeinkokousten yhteydessä, jolloin heidän puheitaan suhteutettiin poliittiseen sitoutumiseen. Papit myös puolustautuivat lehtikirjoituksilla esitettyjä syytöksiä vastaan. Lopulta poliittinen sitoutuminen nousi esille jopa kirkkoherranvaaleissa, kun <i>Karjala</i> ja <i>Viipuri</i> tukivat oman puolueensa kannattajia. Eduskuntavaaleja edeltävänä aikana huomio kiinnittyi ehdolla olleisiin pappeihin. Vaalien jälkeen papisto ei saanut enää yhtä näkyvää roolia lehdissä, mikä oli luultavasti yhteydessä papiston poliittisen vaikutusvallan heikentymiseen sääty-yhteiskunnan hajottua.</p> <p>Kirkkoa ja kristinuskoa koskevissa kirjoituksissa näkyi erityisen selkeästi, että suurlakon jälkeen käytiin poliittista kamppailua. <i>Viipurissa</i> kehitys oli erityisen selkeää: ennen suurlakkoa se oli julkaissut säännöllisesti hartauskirjoituksia, mutta suurlakon jälkeen niitä ilmestyi enää juhlapyhinä. Kirkosta ja uskonnosta tuli osa poliittista taistelua. Niinpä esimerkiksi lukkarin vaalissa kaikki lehdet nimesivät mieleisensä ehdokkaan omasta puolueesta. Jos kristinuskosta ei kirjoitettu poliittisesti, muut lehdet näkivät kirjoituksen tarkoituksella hankkia kannatusta uskonnon avulla. <i>Työn</i> kirjoituksissa kristinuskoa kuvattiin ristiriitaisesti. Kristinusko ja sosialismi esitettiin yhteensopiviksi, mutta samaan aikaan kristittyihin suhtauduttiin negatiivisesti.</p> <p>Uskontopoliittiset aiheet nousivat lehdissä usein esille. Viipurin lähialueen asukkaat elivät pääosin maanviljelyksestä ja he kokivat papin saatavien määrän suureksi. Tämän takia <i>Karjalassa</i> tuotiin esille epäkohtia, jotka liittyivät papiston palkkaukseen ja virkataloihin. Aihe nousi usein esille kaikissa lehdissä. <i>Viipurissa</i> ja <i>Karjalassa</i> pohdittiin ennen suurlakkoa kirkon ja valtion erottamista ja ajatus sai niissä myös kannatusta. Suurlakon jälkeisenä aikana hetkellinen kirkonvastaisuuden nousu näkyi myös lehdissä. <i>Työ</i> ei ennen suurlakkoa liittynyt sosiaalidemokraattien uskonnonvastaisimpaan ryhmään, vaan tulkitsi uskonto yksityisasiaksi -periaatetta uskonnolle myönteisellä tavalla. Eduskuntaudistuksen hyväksyminen lisäsi uskontopoliittisia kirjoituksia. Lehdet seurasivat pääosin puolueidensa ohjelmia. <i>Karjalassa</i> kirkon ja valtion eron arveltiin olevan kirkolle enemmän hyödyksi kuin tappioksi. <i>Viipuri</i> ehti ennen vanhasuomalaisen puolueen ohjelman muotoutumista kannattaa pakollista siviiliavioliittoa. <i>Työ</i> hyökkäsi vuoden 1906 alussa useita kertoja valtionkirkkojärjestelmää vastaan. Oulun puoluekokouksessa uskontokysymykset painettiin syrjään vaaliohjelmasta ja lehti vaikenä uskontopoliittisista aiheista vuoden loppuun asti. Vuoden 1907 alussa päätoimittajaksi vaihtui toimittaja Eero Haapalainen, joka toi kirkon ja valtion erottamisen takaisin osaksi lehden linjaa. <i>Viipuri</i> käytti vaalitaistelun loppuajan muiden puolueiden uskontopoliittisten tavoitteiden mustamaalaamiseen, kuten vanhasuomalainen lehdistö laajemminkin. <i>Karjala</i> pääasiassa vaikenä vaalitaistelun aikana uskontopoliittisista aiheista. Vaalien jälkeen uskontopoliittisia aiheita käsiteltiin lehdissä, jos ne olivat nousseet esille eduskunnassa.</p> <p>Myös muiden uskonnollisten liikkeiden kuvaukset olivat useimmiten yhteydessä poliittisiin kysymyksiin. Kirkon ja valtion ero Ranskassa, Venäjän poliittisesti aktiiviset papit ja juutalaisten kansalaisoikeudet näkyivät lehdissä eniten. Poliittisen ulottuvuuden sisälsivät myös ortodoksien käymät kiistat siitä, millä kielellä jumalanpalveluksia tulisi pitää.</p>			
Avainsanat – Keywords Sanomalehdistö, papisto, uskontopoliitiikka, puolueet, suurlakko			

Tiedekunta – Faculty Philosophical Faculty		Osasto – School School of Theology	
Tekijät – Author Torsti Henttinen			
Työn nimi – Title Church, clergy and religion in Vyborg's Finnish newspapers 1905-1907			
Pääaine – Main subject		Työn laji – Level	
Church history		Pro gradu -tutkielma	☒
		Sivuainetutkielma	☐
		Kandidaatin tutkielma	☐
		Aineopintojen tutkielma	☐
		Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
		28.6.2016	132
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Between 1905 and 1907 the three most read Finnish political newspapers in Vyborg were <i>Karjala</i> by the Young Finnish party, <i>Viipuri</i> by the Finnish party, which was also called the Old Finns, and <i>Työ</i> by the Social democratic party. Clergy got the attention of the newspapers especially if they were politically active. Before the general strike politically active clerics were, for example, vicar Elis Bergroth and chaplain Karl Gustaf Sirén, who supported the appeasement policy, and constitutional vicar Gustaf Arokallio (Pettersson) of whom newspapers wrote also after the general strike.</p> <p>The newspapers wrote about clergy based on their political commitment. <i>Karjala</i> criticized clergy who supported the appeasement policy. Because most of the clergy were supporters of the appeasement policy, <i>Karjala</i>'s articles about clerics were more often negative than <i>Viipuri</i>'s and vice versa. Like most of the Social democratic newspapers, <i>Työ</i> saw clerics as part of the bourgeois society who were only interested in their own wealth, even though before the general strike constitutionalism was sometimes mentioned as a good feature for a cleric. After the general strike, in the articles published by <i>Karjala</i> and <i>Viipuri</i>, clergy's political commitment continued to be the most important factor, when praising or criticizing them. Clergy's political commitment was an important factor when the newspapers wrote about convocations and speeches given in them. Clerics also defended themselves against accusations by writing to the newspapers. It was an important factor even when electing a new vicar. <i>Viipuri</i> and <i>Karjala</i> supported vicar candidates who supported their policy. Just before the election of the parliament those clerics who were candidates got the attention of the newspapers. After the elections clerics did not get as much attention. It was because their political power had declined since the time of the class society.</p> <p>In the articles about the church and Christianity it was clearly shown that religion was politicized. This was the case especially with <i>Viipuri</i>. Before the general strike, devotional writings were found in <i>Viipuri</i> on a regular basis. After the strike devotional writings were published only at the times of major Christian holidays. Church and Christianity became part of political struggle. Even the election of a new verger was a political battle. All three newspapers had their own candidates. <i>Työ</i>, however, was inconsistent when writing about Christianity. Socialism was described as compatible with Christianity, but Christians were often described in negative ways.</p> <p>Religious policy was a common topic in the newspapers. Agricultural industry provided the living for the most of the people in the vicinity of Vyborg. They were encumbered by payments for the salary and housing of the clergy. This is why changes in these matters were often demanded especially in <i>Karjala</i>. Before the strike, the separation of church and state was discussed and it even gained support in <i>Karjala</i> and <i>Viipuri</i>. After the strike there was a brief phase of anticlericalism which was also visible in the newspapers. When parliamentary elections were confirmed the number of writings on religious policies went up. Newspapers mostly followed the policies of the parties. There was a brief phase when parties did not have their platforms ratified, which led to cases where the newspapers had their own agenda. <i>Karjala</i> wrote that the separation of church and state would benefit the church. <i>Viipuri</i> demanded mandatory civil marriage instead of optional. In the beginning of 1906 <i>Työ</i> attacked against the state church system. After the party's rally in Oulu Social democrats decided to hide the religious policies from their program. At this point <i>Työ</i> also stopped writing about religious policies. In the beginning of 1907, it came back as a part of the newspaper's program when Eero Haapalainen started as the editor. Just before the parliamentary election <i>Viipuri</i> attacked other parties by describing their religious policies in a negative light. This was also the case with most of the Finnish party's newspapers. <i>Karjala</i> did not write about religious policies during its election campaign. After the elections, articles about religious policies were published if they were discussed in the parliament.</p> <p>The topics of other religious groups were also often political. For example the separation of church and state in France, politically active Russian priests and the civil rights of the Jewish minority were no doubt political. The question of in which language orthodox should have their sermons had also some political importance.</p>			
Avainsanat – Keywords newspapers, clergy, religious policy, parties, general strike in Finland			

SISÄLLYS

TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	2
I VIIPURIN LÄÄNI 1900-LUVUN ALUSSA	5
1. Viipurin läänin poliittis-yhteiskunnalliset olot	5
2. Sanomalehdet tiukkenevan valvonnan alla	8
3. Kirkko routavuosien Karjalassa	11
II VUODEN 1905 ALUSTA SUURLAKKOON	15
1. Muutoksia lehtien toimituksissa ja epäonninen työväenlehti	15
2. Pappien poliittiset toimet arvostelun kohteena	17
3. Kristillistä mieltä ja jumalanpilkkää	29
4. Pappien palkkaus ja papinvaalien äänikysymys.....	34
5. Viipurin juutalaisia ja ulkomaiden tapahtumia.....	36
III SUURLAKOSTA VUODEN 1906 LOPPUUN.....	45
1. Muutoksia lehtien toimituksissa	45
2. Syyllisiä ja sankareita piispoista kappalaisiin.....	46
3. Kirkko ja kristinusko osaksi poliittista taistelua	67
4. Puolueiden uskontopoliittiset ohjelmat valmistuvat.....	73
5. Ortodoksien kielitaistelu.....	88
IV VUOSI 1907	93
1. Voimistuva työväenlehti.....	93
2. Papiston poliittisen aseman murrosvaihe	93
3. Kristilliset yhdistykset saavat näkyvyyttä	100
4. Uskontopoliittikka vaalitaistelun keskellä	102
5. Raja-Karjalan kouluolot ja juutalaiskysymyksen nousu	109
V TUTKIMUSTULOKSET	120
LYHENTEET	125
LÄHTEET JA KIRJALISUUS.....	126

TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää Viipurin suomenkielisen puoluelehdistön kirjoituksia papistosta, kirkosta, uskontopolitiikasta ja muista uskonnollisista yhteisöistä vuosina 1905–1907. Tutkittavat sanomalehdet ovat vanhasuomalainen *Viipuri*, nuorsuomalainen *Karjala* ja sosiaalidemokraattinen *Työ*. Tutkittavana aikana Viipurissa ilmestyi myös kaksi ruotsinkielistä sanomalehteä *Östra Finland* ja *Viborgs Nyheter*.¹ Ne olen jättänyt tutkimuksen ulkopuolelle, sillä ruotsalaisen kansanpuolueen menestys ensimmäisissä eduskuntavaaleissa jäi Viipurin molemmissa vaalipiireissä erittäin vaatimattomaksi, vaikka se tietyillä alueilla saikin kannatusta. Kuvaavaa oli, ettei puolue seuraavissa vaaleissa asettanut lainkaan ehdokkaita Viipurin läänissä.²

Tutkimus alkaa vuodesta 1905, jolloin Viipurissa alkoi ilmestyä työväenlehti. Vuoden 1905 alussa Venäjällä alkoi niin kutsutun verisunnuntain myötä vallankumouksellinen liikehdintä, joka levisi lopulta myös Suomeen. Sen huomiota herättävin ilmentymä oli suurlakko, joka käynnisti demokratisoitumisen Suomessa ja mursi osaltaan säätyjakoon perustuvan luokka-ajattelun.³

Tutkimus päättyy vuoden 1907 loppuun, jolloin siihen saadaan mukaan myös eduskuntatyöskentelyn käynnistämä uskontopoliittinen keskustelu. Vuonna 1908 tilanne vaihtui niin sanotun toisen sortokauden alkaessa. Viipurin lehdistöasetelmassa nähtiin lisäksi uusi suomenkielinen toimija, kun maalaisliitto perusti oman lehtensä Viipuriin.⁴ Näistä syistä tutkimuksen päättämistä vuoteen 1907 voidaan pitää perusteltuna.

Papiston osalta tutkimuksessa käsiteltäväksi tulevat niin papistoa ja sen toimintaa kuvaavat kuin pappien itsensä kirjoittamat lehtikirjoitukset. Kirkkoa ja kristinuskoa tarkastelen lähinnä evankelisluterilaiseen tunnustukseen ja kristillisyyteen yleensä liittyvissä kirjoituksissa. Uskontopoliittiset kirjoitukset käsittävät pääasiassa uskonnonopetusta, kirkon ja valtion suhteita, papiston palkkausta ja uskonnonvapautta käsitteleviä kirjoituksia. Uskontopolitiikan yhteydessä käsittelem myös kirjoituksia, jotka olisi mahdollista käsitellä kirkkoa ja kristinuskoa koskevinä. Rajaamisen perusteena on siis osin toiminut myös kirjoituksen tarkoitus. Muiden uskonnollisten yhteisöjen luvussa käsittelem

¹ Leino-Kaukiainen 1988, 524-525.

² Leino-Kaukiainen & Partanen 2014, 493.

³ Mustakallio 1983, 66-67; Tikka 2008, 41.

⁴ Salokangas 1982, 152-165; Nygård 1987, 48.

ortodokseja, katolilaisia ja juutalaisia koskevia kirjoituksia. Samassa osiossa on myös uskonnonvapautteen liittyviä kirjoituksia, joiden aihe liittyy selkeästi tiettyyn uskontokuntaan. Joitakin mainintoja on myös muista uskontokunnista.

Tutkimusaineiston olen käynyt järjestelmällisesti läpi historiallisesta sanomalehtikirjastosta. Lars-Folke Landgrén on kritisoinut pelkästään digitaalisen aineiston käyttämistä vedoten sen mahdollisiin puutteisiin.⁵ Näin kävi *Karjalan* osalta vuoden 1906 huhtikuussa, josta puuttuvat lehdet kahdelta viikolta. Landgrénin artikkelin kirjoittamisen jälkeen lehtiarkiston käyttöliittymä on kokenut muutoksen. Sen uudistunut hakutoiminto osoittautui erittäin hyödylliseksi, jos lehtien kirjoituksissa viitattiin ”jokin aikaa sitten lehdessä olleeseen” kirjoitukseen.

Tämä tutkimus on luonteeltaan lehdistöhistoriallinen. Ajallisen rajauksensa vuoksi siinä on otettu mukaan myös aatehistoriallinen näkökulma, jolla tarkoitan lehtien edustamien puolueiden poliittisten ohjelmien muutosten vaikutuksia lehtien kirjoituksiin. Tästä näkökulmasta pyrin tarkastelemaan, kuinka täsmällisesti lehdet noudattivat puolueensa ohjelmaa. Tutkimusmetodinä olen käyttänyt historiallis-kvalitatiivista tutkimusta, jossa on hyödynnetty diskurssianalyysia.⁶

Itä-Suomen yliopiston ja sen edeltäjän Joensuun yliopiston kirkkohistorian oppiaineessa on tehty runsaasti lehdistöhistoriallisia tutkimuksia. Esimerkiksi Itä-Suomen lehdistöä ovat tutkineet pro graduissaan Reetta Laitinen *Kirkko ja uskonto Karjalattaressa 1874–1893* (2006) ja sisällissodan ajalta Sami Hinkkanen *Kirkko, papisto ja uskonto Joensuun sanomalehdissä kriisivuosina 1917–1919* (2009).

Itä-Suomen kirkollisista oloista kertoo Erkki Kansanahon *Kirkko Karjalassa* (1986). Papiston poliittista ja yhteiskunnallista toimintaa ovat tutkineet väitöskirjoissaan Eino Murtorinne *Papisto ja esivalta routavuosina 1899–1906* (1964) ja Hannu Mustakallio *Säätypapista kansalaiseksi* (1983). Mustakallion teos käsittelee myös puolueiden uskontopolitiikkaa, kuten myös Murtorinteen *Taistelu uskonnonvapaudesta suurlakon jälkeisinä vuosina* (1967). Puolueiden toiminnasta laajemmin kertovat Hannu Salokorven *Pietarin tie* (1988), Vesa Vareksen *Varpuset ja pääskyselät* (2000) sekä Hannu Soikkasen *Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia* (1970). Soikkasen teoksessa kerrotaan myös *Työ-lehden* vaiheista. *Karjalan* historiasta on aatteellisesti värittyneesti kirjoittanut Erkki Paavolainen

⁵ Landgren 2013, 129.

⁶ Landgren 2013, 123-133.

kirjassa Sanomalehti Karjalan kohtaloita 1904–1954 (1954). Lehdistöhistoriasta laajemmin kertovat Päiviö Tommilan toimittamat Suomen lehdistön historian osat 1 (1988) ja 2 (1987). Kootusti tietoa paikallisista oloista löytyy teoksesta Viipurin läänin historia V (2014), jonka ovat toimittaneet Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa ja Jouko Nurmiainen.

I VIIPURIN LÄÄNI 1900-LUVUN ALUSSA

1. Viipurin läänin poliittis-yhteiskunnalliset olot

Viipuri ja sen lähialueet muodostivat 1900-luvun alussa poikkeavan aatteellisen henkisen ympäristön verrattuna muihin Suomen kaupunkeihin. Oma vaikutuksensa oli kaupungin kansainvälisyydellä, joka näkyi esimerkiksi puhutuissa kielissä. Viipurissa saattoi olettaa kuulevansa neljää kieltä: suomea, ruotsia, saksaa ja venäjää. Tämän lisäksi - ja varmasti myös ansiosta - kaupungissa oli vahvoja yhteyksiä Saksaan, Baltiaan ja Pietariin, minkä ansiosta Viipurin alueella valistuksen aatteet demokratiasta ja vapaudesta olivat saaneet jalansijaa niin sivistyneistön kuin talonpoikienkin parissa. Viipurilaisen radikalismien ja vapaamielisyyden kulta-aikaa olivat olleet 1850-luku ja sitä seuranneet vuosikymmenet. Suhteessa muihin Suomen alueisiin Viipurin radikalismi ei enää 1900-luvun alussa ollut yhtä erottuva, mutta se oli luonut poikkeuksellisen aatteellisen ja henkisen kasvualustan.⁷ Viipurin kaupungin ja sen lähialueen sivistysoloille vastakohtana oli Raja-Karjala, missä esimerkiksi koulunkäynti oli harvinaista ja lukutaidottomuus yleistä vielä 1900-luvun alussa.⁸

Suomen suuriruhtinaskunnan venäläistäminen oli alkanut 1800-luvun lopulla, jolloin suomalaiset asettuivat vastustamaan muutoksia. Venäläisestä näkökulmasta katsottuna oli ollut ongelmallista, ettei yleisvenäläisen lainsäädännön mukaisia lakeja saatu Suomessa tehokkaasti voimaan. Helmikuun manifestin 1899 julistamisen jälkeen suomalaisten valta päätöksenteossa heikkeni venäläisten hyväksi. Suomessa tämän katsottiin loukkaavan suuriruhtinaskunnan erityisasemaa. Maassa kerättiin yli puoli miljoonaa allekirjoitusta manifestia vastustavaan adressiin, joka oli tarkoitus toimittaa keisari Nikolai II:lle. Keisari kuitenkin kieltäytyi vastaanottamasta lähetystä. Nimien kerääminen toi kansan yleiseen tietoisuuteen niin sanotun valarikon. Nikolai II:n katsottiin pettäneen Venäjän keisarien antamat lupaukset Suomen erityisasemasta. Suomen rajojen sisällä sortotoimet henkilöityivät kenraalikuvernööri N. I. Bobrikoviin.⁹ Suomen poliittinen kenttä jakautui myöntyvyysmielisiin, jotka muodostuivat

⁷ Soikkanen 1970, 32-35; Koskivirta 2014, 390-393.

⁸ Leino-Kaukiainen 2014 a, 308-310.

⁹ Jussila 2006, 70-78.

vanhasuomalaisista, ja perustuslaillisiin, joiden ryhmään kuuluivat ruotsalainen sivistyneistö, nuorsuomalaiset ja työväenliikkeen enemmistö.

Ensimmäisen sortokauden eli routavuosien kahtia jakautuminen näkyi selkeästi suhtautumisessa vuoden 1901 asevelvollisuusmanifestiin. Perustuslaillinen rintama piti moraalisen velvollisuutenaan boikotoida kutsuntoja, kun taas myöntövyysmieliset katsoivat parhaaksi niihin osallistumisen. Viipurin läänissä kutsuntojen häirintä antoi Bobrikoville syyn käyttää laajennettuja oikeuksiaan, jotka hän sai niin sanotun diktatuuriasetuksen astuttua voimaan 1903. Esimerkiksi Viipurin hovioikeuden virkamiehiä erotettiin, koska nämä eivät hyväksyneet uusia säädöksiä, joita oli tarkoitus soveltaa virkamiehiä vastaan nostetuissa kanteissa. Myös kaikkien Viipurin läänin kaupunkien pormestarit erotettiin erilaisiin jarrutus- ja häirintäsyötöksiin vedoten. Diktatuuriasetuksen myötä karkotettiin myös useita henkilöitä, mikä johti suunnitelmiin aktiivisen vastarinnan toteuttamisesta.¹⁰

Entisen senaatin virkamiehen Eugen Schaumanin ammuttua Bobrikovin kesällä 1904 toiveet paremmista ajoista nousivat jo ihmisten mieleen. Oma vaikutuksensa oli saman vuoden helmikuussa syttyneellä Japanin ja Venäjän välisellä sodalla, jossa venäläiset kokivat tappioita.¹¹ Bobrikovin seuraajaksi nimitetty M. I. Obolenski ei vienyt venäläistämistoimia eteenpäin yhtä innokkaasti kuin edeltäjänsä, vaikka tavoitteet olivat samat. Hän yritti myös rauhoittaa yhteiskunnallista kuohuntaa myönnytyksillä, kuten sallimalla karkotettujen palaamisen Suomeen ja lupaamalla kutsua valtiopäivät koolle.¹²

Myöntövyyslinjan kaksi näkyvintä hahmoa olivat G. Z. Yrjö-Koskinen ja J. R. Danielson. Heidän näkemystensä ero oli siinä, että Yrjö-Koskinen toimi aina myöntövyyslinjansa perustana olleen ajatusmallin mukaan, kun taas Danielson oli valmis soveltamaan ohjelmaansa vallitsevan poliittisen tilanteen mukaisesti. Yrjö-Koskisen ajattelutapa koki lopulta tappion, minkä sinetöi hänen kuolemansa marraskuussa 1903. Vanhasuomalaiset olivat näennäisesti vahvassa asemassa, sillä perustuslailliset olivat eronneet oikeustajuunsa vedoten virkamiestehtävistään, jotka vanhasuomalaiset täyttivät.¹³

Perustuslaillisen radikaalisiiven järjestäytyminen alkoi syksyllä 1900. Varsinaisen muotonsa se sai asevelvollisuuslain julkaisemisen jälkeen. Kyseessä

¹⁰ Leino-Kaukiainen & Partanen 2014, 476-477.

¹¹ Leino-Kaukiainen & Partanen 2014, 476-477.

¹² Jussila 2006, 81.

¹³ Salokorpi 1988, 33-36.

oli salainen järjestö, jota alettiin kutsua kagaaliksi. Se levitti passiiviseen vastarintaan kehottavia kirjoituksia ja organisoi kutsuntalakkoja. Tätä varten maa jaettiin useisiin piireihin. Karjalan piirin johtoon valittiin Viipurilaisen osakunnan kuraattori Theodor Schwindt, jolla oli suhteita etenkin Käkisalmen keskeisiin vaikuttajiin. Siellä kagaaliin kuuluivat niin pormestari kuin kansakoulunopettaja. Naisilla ja ylioppilaskunnilla oli myös omat tehokkaat verkostonsa kutsuntalakkojen toteuttamiseksi.¹⁴

Myöntövyömyömieliset joutuivat myös organisoitumaan, kun passiivisen vastarinnan suosio näytti kasvavan. Raittiustyö tarjosi keinon myöntövyömyöpropagandan levittämiseen. Johtavia hahmoja olivat kirkkoherra Elis Bergroth, Viipurin klassillisen lyseon rehtori G. V. Valle ja *Viipurin* päätoimittaja Akseli Järnefelt. He olivat alueen aktiivisimpia myöntövyömyöpropagandan levittäjiä. Esimerkiksi Järnefeltin oli mahdollista levittää ajatuksiaan, kun hän kierteli keräämässä lehdelleen tilauksia. Yrjö-Koskisen kuoleman jälkeen Viipurin klassillisen lyseon matematiikan opettaja K. A. Brander kuului toimikuntaan, joka välitti puhujia tilaisuuksiin, joissa tuotiin esiin Danielsonin perusteluja myöntövyömyöskannalle.¹⁵

Viipurissa työväenyhdistys oli tiukasti sidoksissa nuorsuomalaisiin. Routavuosien perustuslaillisten johtomies filosofian tohtori ja toimittaja J. A. Lyly oli toiminut Viipurin työväenyhdistyksen puheenjohtajana vuodesta 1891.¹⁶ Viipurissa nuorsuomalainen radikalismi tyydytti muita kaupunkia pidempään työväestöä, ajoihan Lyly lehdessään myös työväestön asioita. Kuitenkin helmikuun manifesti ja sitä vastaan kerätty suuri adressi johtivat ensimmäiseen avoimeen konfliktiin yhdistyksen sisällä. *Työmiehen* toimittaja Matti Kurikka julkaisi lehdessään kirjoituksen, jossa työväkeä kehoitettiin välttämään adressin allekirjoittamista. Syynä oli, ettei Kurikkaa tai muutakaan työväenliikkeen johtoa ollut kutsuttu adressia koskeviin neuvotteluihin. Muu lehdistö, kuten myös Lylyn *Viipurin Sanomat*, paheksui kirjoitusta, mutta lopulta se johti tilanteeseen, jossa työväenliikkeen sisällä jouduttiin ottamaan kantaa joko Kurikan puolesta tai häntä vastaan.¹⁷

Viipurin työväenyhdistyksen jakaantuminen oli noussut esille jo Turussa 1899, kun edustajakokouksessa keskusteltiin työväenpuolueen

¹⁴ Leino-Kaukiainen 2014, 462-465.

¹⁵ Leino-Kaukiainen 2014, 465-466.

¹⁶ Soikkanen 1970, 53.

¹⁷ Soikkanen 1970, 59-60.

perustamisesta. Lyly ei sinänsä vastustanut puolueen perustamista, mutta tahtoi päätöksen lykättäväksi myöhemmäksi. Hän epäili myös, ettei sosialistinen ohjelma olisi sopiva Suomen oloihin, sillä teollisuustyöväkeä oli huomattavasti vähemmän kuin maataloudessa työskenteleviä. Lylyn mielipiteet saivat kuitenkin vain vähän kannatusta ja puolue päätettiin perustaa. Viipurin työväenyhdistyksen kokouksissa nousikin pian esiin kysymys, tulisiko sen liittyä perustettuun puolueeseen. Lylyn onnistui jarruttaa liittymispäätöstä kahden ”järjestöteknisen tempun” avulla, mutta liittymistä kannattaneet valloittivat yhdistyksen johtokunnan. Lopulta vuoden 1901 alussa yhdistys päätti liittyä perustettavaan puolueeseen. Muutamia liittymistä vastustaneita henkilöitä erosi yhdistyksestä, mutta liittymistä vastustanut Lyly pysyi johtokunnan jäsenenä vuoteen 1903, jolloin hän kuoli.¹⁸ Kun *Viipurin Sanomatkin* oli lakkautettu, työväenyhdistys alkoi etäännyä nuorsuomalaisesta radikalismista ja lähentyä hiljalleen marxilaista sosialismia. Routavuosien edetessä Karjalasta tuli vahva työläisaktivistien keskus. Heistä osa myös toimi yhdessä ruotsinkielisten aktivistien kanssa, jotka olivat valmiita väkivalloin taistelemaan sortoa vastaan.¹⁹

2. Sanomalehdet tiukkenevan valvonnan alla

Viipurin suomenkielisessä lehdistössä oli tapahtunut alustava jakaantuminen nuor- ja vanhasuomalaisiin 1880-luvun puolivälissä, vaikka lopullinen jakaantuminen tapahtuikin vasta asevelvollisuusmanifestin jälkeen. Vuonna 1885 perustettu *Viipurin Sanomat* alkoi lähes heti vastustaa tiukasti *Uuden Suomettaren* jyrkkää linjaa kielitaistelussa. Muutamien epäonnistuneiden lehtihankkeiden jälkeen vanhasuomalaisten paikalliseksi äänenkannattajaksi vakiintui *Viipuri*, jonka ensimmäinen numero ilmestyi 1894.²⁰

Routavuosina sensuuri tiukkeni huomattavasti. Bobrikov hankki itselleen ensin oikeudet antaa henkilökohtaisesti varoituksia lehdille, ja vuonna 1900 hän sai oikeuden vaatia lehtien päätoimittajien eroamista lakkautuksen uhalla. Bobrikov pyrki myös määräaikaisilla lakkautuksilla muokkaamaan lehdistön kirjoituksia. Lopullinen lakkautus uhkasi niitä lehtiä, jotka eivät toimineet

¹⁸ Soikkanen 1970, 58-67.

¹⁹ Leino-Kaukiainen 2014, 466-467.

²⁰ Landgren 1988, 335, 338.

toivotulla tavalla. Viipurin sanomalehdistö oli Bobrikovin erityisen valvonnan alla. Syynä tähän oli ennen kaikkea kaupungin maantieteellinen sijainti lähellä Venäjää. Viipurissa lakkautettiin jo vuonna 1899 *Östra Finland*. Bobrikov tahtoi ilmeisesti antaa vain varoittavan esimerkin, sillä sen seuraaja *Viborgs Nyheter* aloitti ilmestymisensä jo seuraavassa kuussa.²¹

Vanhasuomalaisen *Viipurin* päätoimittajana toimi vuosina 1889–1900 arkkitehti Leander Ikonen. Myöntövyölinjasta huolimatta *Viipuri* sai lukuisia painosteita ja syyskuussa 1900 Bobrikov vaati Ikosen eroa. Tosiasiassa Ikonen vastasi vuoden 1901 syksyyn saakka lehden sisällöstä, vaikka agronomi E. Pullinen oli nimellisesti vastaavana toimittajana. Uudeksi päätoimittajaksi *Viipuriin* saapui maisteri ja toimittaja Akseli Järnefelt, jonka johdolla lehden routavuosien linjaksi vakiintui niin sanottu Yrjö-Koskisen ehdoton myöntövyö.²² Samaa linjaa tuki lehden avustajana toiminut Räisälän kirkkoherra Elis Bergroth. Tästä syystä *Viipuri* joutui kagaalin boikottilistalle vuoden 1902 lopulla, mikä aiheutti lehdelle seuraavina vuosina taloudellisia vaikeuksia, mutta se pystyi jatkamaan ilmestymistään linjastaan tinkimättä.²³ Vuonna 1904 suunta muuttui, kun päätoimittajaksi tuli maisteri K. N. Rantakari, jonka ajattelu edusti enemmän professori J. R. Danielsonin edustamaa myöntövyölinjaa. Rantakari oli toiminut myös työväenyhdistyksissä Forssan kokoukseen asti.²⁴

Viipurin nuorsuomalaisten äänenkannattaja ei selvinnyt routavuosista. J. A. Lyly oli ollut *Viipurin Sanomien* päätoimittajana vuodesta 1894 lähtien ja toimi myös kagaalissa. Lehti joutui nopeasti tarkkailtavaksi ja jo syyskuussa 1899 lehti sai kuukauden ilmestymiskiellon. Lehden maaseutupainos *Viipurin Sanomat. Supistus* jatkoi ilmestymistään sillä ehdolla, ettei Lyly ollut sen päätoimittajana. Päälehden tilaajatkaan eivät jääneet ilman luettavaa, sillä lehti jatkoi kiellosta huolimatta ilmestymistään. Ilmestymiskieltoa kierrettiin niin, että lehden nimeä vaihdeltiin numerosta toiseen. Niminä nähtiin esimerkiksi *Viipurin Tieto-Sanomat*, *Viipurin Uutis-Sanomat* ja *Vastarannan Kiiski*. Näiden lehtien vuoksi lehden ilmestymiskieltoa jatkettiin.²⁵ *Viipurin Sanomien* taival päättyi kuitenkin maaliskuussa 1901, kun lehti lakkautettiin lopullisesti, koska se oli rangaistuksista huolimatta pitänyt kiinni suunnastaan. *Supistus* jatkoi

²¹ Leino-Kaukiainen 1988, 554-557

²² Vares 2000, 62-61.

²³ Leino-Kaukiainen 1988, 491.

²⁴ Salokorpi 1988, 39-40.

²⁵ Erkki Paavolainen 1954, 17-18.

ilmestymistään tämän jälkeenkin. Lakkautukset olivat tulleet lehdelle kalliiksi, ja Lylyn velkataakan keventämiseksi perustettiin uusi yhtiö, joka alkoi myös hakea lupaa uuden lehden perustamiseksi.²⁶ Julkaisulupaa ei useista yrityksistä huolimatta tahdottu myöntää, sillä vastaavaksi toimittajaksi nimettyjen poliittinen painolasti oli liian suuri. Lopulta vuoden 1903 lopulla farmaseutti E. O. Vuoriselle myönnettiin lupa julkaista *Karjala*-nimistä lehteä. Lyly ei enää ollut todistamassa uuden lehden syntyä, sillä hän oli riistänyt itseltään hengen Berliinissä, minne hän oli lähtenyt täydentämään opintojaan. Tieto joutumisesta maastakarkotettujen joukkoon oli osoittautunut Lylylle liian raskaaksi.²⁷

Karjala alkoi ilmestyä kuusipäiväisenä vuoden 1904 alussa. Huolimatta lehden taustavaikuttajien perustuslaillisuudesta ja nuorsuomalaisuudesta sen poliittinen ohjelma oli aluksi väritön. Kysymys ei ollut muusta kuin painoesteiden välttelystä lehden alkutaipaleella, sillä jo vuoden lopussa se julisti olevansa nuorsuomalainen.²⁸

Työväenlehti perustettiin Viipurissa myöhemmin kuin muissa suurissa kaupungeissa. Syynä tähän oli se, että Lylyn radikaali *Viipurin Sanomat* tyydytti suureksi osaksi työväestön lehtitarpeet. Myös vanhasuomalainen *Viipuri* kilpaili työväestön suosioista. Työväenlehden perustamisen tarve nousikin ensisijaisesti *Viipurin Sanomien* lakkautuksen synnyttämästä tyhjiöstä. Lyly oli vuonna 1900 ehdottanut työväenlehden perustamista. Viipurin työväenyhdistys asetti toimikunnan, johon kuului Lylyn lisäksi *Viipurin* päätoimittajana toiminut L. Ikonen. Lehden perustamisyritys kuitenkin kariutui. Seuraava yritys tapahtui *Viipurin Sanomien* lopullisen lakkautuksen jälkeen maaliskuussa 1901. Tällä kertaa asetetun toimikunnan kaikki jäsenet tulivat radikaalin työväen piiristä. Tämäkään yritys ei edennyt näytenumeroa pidemmälle, sillä julkaisulupaa oli anottu *Työmieheissä* toimittajana olleen A. B. Mäkelän nimissä, joka kuitenkin jo seuraavana syksynä muutti Atlantin taakse. Tästä syystä painoylihallitus katsoi hakemuksen rauenneeksi.²⁹

Bobrikovin murhan jälkeen uusien lehtien perustaminen helpottui, sillä hänen seuraajansa Obolenski suhtautui siihen myötämielisemmin.³⁰ Syksyllä 1904 *Viipuri*-lehdessä työskennellyt Anton Huotari haki julkaisulupaa kerran

²⁶ Leino-Kaukiainen 1988, 469-470.

²⁷ Erkki Paavolainen 1954, 25, 32-34.

²⁸ Leino-Kaukiainen & Salokangas 1988, 285.

²⁹ Soikkanen 1970, 87-93.

³⁰ Leino-Kaukiainen 1988, 560.

viikossa ilmestyvälle lehdelle, jonka nimi olisi *Työ*. Näytenumerona Huotari käytti kahta vuotta aiemmin julkaisemaansa kaunokirjallista lehteä. Julkaisulupa heltisikin joulukuussa, jolloin lehden perustamista varten perustettu osuuskunta julkaisi siitä näytenumeron työväen luettavaksi.³¹

3. Kirkko routavuosien Karjalassa

Viipurin lääni kuului Mikkelin läänin ja Pohjois-Karjalan kanssa vuonna 1897 toimintansa aloittaneeseen Savonlinnan hiippakuntaan. Viipuri oli ollut myös ehdolla piispanistuimen sijoituspaikaksi. Viipurin puolesta puhuivat historia, maantiede ja kansalliset syyt, mutta varovainen suhtautuminen niin Venäjän ortodoksisen kirkon kuin hallitusvallan mieltymyksiin johti Savonlinnan valintaan. Toki Savonlinnaa puolsivat myös hyvät liikenneyhteydet ja sen sijainti keskellä hiippakuntaa.³² Hiippakunnan ensimmäisenä piispana toimi Gustaf Johansson. Hänen kautensa jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä hän siirtyi vuonna 1899 arkkipiispaksi. Hänen seuraajakseen tuli Kuopion hiippakunnassa piispana toiminut O. I. Colliander, jonka kausi Savonlinnan piispana venyi lopulta noin 25 vuoden mittaiseksi. Collianderin valinta perustui ensin arvanvetoon, sillä hän oli piispanvaalissa jäänyt jaetulle kolmannelle sijalle. Kolmannelta sijalta nouseminen piispanvirkaan nostatti syytöksiä bobrikovilaisuudesta. Totta olikin, että vanhasuomalaisena Collianderia pidettiin esivallalle uskollisimpana vaihtoehtona. Hän oli myös edeltäjänsä tavoin raamatullisen suunnan edustaja, mikä heijastui hänen kannanotoissaan sosialismiin ja liberalismiin. Piispana Colliander oli ahkera tarkastusmatkojen tekijä.³³

Vuosisadan alussa Karjalassa näkyi murros papiston sosiaalisessa ja kielellisessä taustassa. Aiemmat sukupolvet, kuten piispa Colliander, olivat saaneet ruotsinkielisen kasvatuksen. Vuosisadan alussa tilanne kääntyi suomenkielisten aseman vahvistuessa papistossa.³⁴ Toisaalta Savonlinnan hiippakunta kärsi 1900-luvun alussa jatkuvasta pappispulasta. Eräänä syynä tähän oli, ettei Itä-Suomi houkuttellut tulevia pappeja muista osista Suomea. Tilannetta ei myöskään auttanut

³¹ Soikkanen 1970, 93-94; Leino-Kaukiainen 1988, 544.

³² Toiviainen 2005, 95-96.

³³ Matikainen 2014, 106-106.

³⁴ Kansanaho 1986, 14-142. Teologian opiskelijoiden taustan muutoksesta Luukkanen 2005.

Collianderin myöntövyyslinjan aiheuttama välien etääntyminen teologiseen tiedekuntaan. Käytännöllisen teologian assistentti Lauri Ingman vastasi piispan pyyntöön ohjata opiskelijoita Savonlinnan hiippakuntaan, etteivät professorit tahtoneet ohjata opiskelijoita piispan alaisuuteen. Syynä oli nuorien pappien käyttäminen asevelvollisuuskuulutusten lukemisessa.³⁵ Ingmanin vastauksessa kuvastui routavuosien vastakohtaisuus, joka ulottui myös luterilaisen kirkon papistoon. Ingmanin perustuslaillinen ajattelu vaihtui kuitenkin routavuosien edetessä myöntövyysuunnan kannattamiseksi.³⁶

Papiston valtaosa tuki toiminnallaan myöntövyyslinjaa, mikä oli suureksi osaksi seurausta piispojen kallistumisesta sen kannalle. Arkkipiispa Johansson pyrki vieraillessaan Pietarissa vaikuttamaan venäläisiin valtiomiehiin annettujen lakien kumoamiseksi, mutta hänen mielestään pappien ei tullut sekaantua politiikkaan. Tähän olivat syynä hänen raamatullinen näkemyksensä ja pelko kirkon aseman heikentymisestä. Kirkon sekaantumisesta politiikkaan ei seuraisi mitään hyvää. Varoittavana esimerkkinä Johansson näki Baltian luterilaisen kirkon. Siellä kirkon hallinto oli siirretty Pietariin, yliopisto oli hävitetty ja kirkko joutunut vihan sekä ylenkatseen kohteeksi. Johansson vetosi papistoon salaisella kirjeellä, jossa hän selitti kantaansa. Hän painotti, ettei papiston tullut toiminnallaan tukea passiivista vastarintaa. Muiden piispojen tavoin myös Colliander tuki arkkipiispan näkemystä.³⁷

Asevelvollisuuskysymys ei saanut suomalaisia miellyttävää ratkaisua. Perustuslaillisissa piireissä pohdittiin mahdollisuutta estää asevelvollisuuslain voimaantulo pappien avulla, sillä lakien virallisen julkaisemisen katsottiin tapahtuvan kirkossa kuuluttamalla. Koko papisto ei myöskään hyväksynyt myöntövyyslinjaa. Elokuussa 1901 muodostettiin salaisessa kokouksessa niin sanottu pappiskagaali, joka pyrki vaikuttamaan pappeihin. Se sai jo varhaisessa vaiheessa joitakuita tukijoita myös papiston piiristä. Nuoret perustuslailliset miehet pyrkivät kiertokirjeillä ja kokouksilla saamaan pappeja mukaan kuulutuslakkoon.³⁸

Kagaalin ehdottamat toimenpiteet kuulutusten suhteen olivat kuitenkin valtaosalle papistosta liian radikaaleja. Tehtävä oli monen kannalta epämiellyttävä. Joukko pappeja anoi vapautusta kuuluttamisesta joko senaatin

³⁵ Toiviainen 2005, 117.

³⁶ Murtorinne 1964, 166-167.

³⁷ Murtorinne 1964, 119-126.

³⁸ Murtorinne 1964, 114-119.

kautta hallitsijalta tai vastaavalla anomuksella tuomiokapitulilta. Savonlinnan hiippakunnassa näin toimi hieman yli 30 pappia, joiden joukossa oli sekä perustuslaillisia että myöntövyyslinjan pappeja. Tarkoituksena oli saada lisää harkinta-aikaa ja näyttää seurakuntalaisille sekä viranomaisille, ettei papisto halunnut ilman vastalauseita lukea kyseenalaisia kuulutuksia.³⁹

Savonlinnan hiippakunnan alueella kuulutuksia ei ollut marraskuun 1901 alkuun mennessä luettu 20 seurakunnassa ja ainakin yhtä monessa kuulutukset olivat keskeytyneet. Senaatin käskystä tuomiokapituli määräsi marraskuun alussa uudelleen, että kuulutukset oli pantava toimeen. Tuomiokapituli pystyi kuun lopussa ilmoittamaan, että kuulutukset oli suoritettu lähes kaikissa seurakunnissa. Poikkeuksena oli Kurkijoen seurakunta, jossa kuulutusten lukeminen oli keskeytynyt. Kun kirkkoherra Gustaf Petterson ja kappalainen C. G. Olsoni kieltäytyivät kuulutusten lukemisesta, niitä lukemaan saapui naapuriseurakunnan pappi. Kuulutusten lukeminen kuitenkin keskeytyi seurakunnan virrenlaulantaan ja ulosmarssiin.⁴⁰ Vastarinnan alkuperäisen voimakkuuden huomioiden olikin yllättävää, että vuonna 1903 asevelvollisuusluettelot toimitettiin seurakunnista kutsuntaviranomaisille ilman suurempaa vastarintaa. Vain viidestä seurakunnasta ei luetteloita toimitettu määräaikaan mennessä. Itä-Suomen perustuslailliset papit eivät saaneet toisiltaan tukea, sillä he olivat hajallaan ympäri hiippakuntaa, mikä saattoi hyvinkin vaikuttaa vastarinnan hiipumiseen.⁴¹ Oma vaikutuksensa oli Räisälän kirkkoherran Elis Bergrothin raittiusasian varjolla tekemällä propagandatyöllä, jota hän harjoitti vanhasuomalaisessa hengessä. Hänen kiertomatkinsa kiinnitti myös piispa Collianderin huomion. Tämä moitti häntä seurakuntansa jättämisestä ja ennen kaikkea politikoinnista. Poliittinen toiminta ei piispan mielestä ollut papille sopivaa valtiopäivien ulkopuolella. Silti piispa oli tyytyväinen Bergrothin papistolle lähettämään kiertokirjeeseen, jossa hän oli hyökännyt perustuslaillisuutta vastaan.⁴²

Arkkipiispa Johansson oli kaikella arvovalloillaan pyrkinyt estämään diktatuuriasetuksen synnyn tässä kuitenkin onnistumatta. Hän yritti myös vedota Bobrikoviin, jotta hän lopettaisi asetuksen soveltamisen. Tämäkään ei tuottanut tulosta. Lopulta myös yksi perustuslaillinen pappi, Oulun tuomiorovasti Waldemar Wallin, karkotettiin diktatuuriasetuksen nojalla. Tämä merkitsi Johanssonin

³⁹ Murtorinne 1964, 127, 130-131.

⁴⁰ Murtorinne 1964, 138-142, 147.

⁴¹ Murtorinne 1964, 196-198; Mustakallio 2007, 294-295; 2009, 342-344.

⁴² Murtorinne 1964, 214-216; Toiviainen 2005, 123.

pelkojen toteutumista: valtiovallan sekaantumista kirkon asioihin. Johanssonin routavuosien toiminta oli tähdännyt kirkon sisäiseen riippumattomuuteen.⁴³

Bobrikovin kuoleman jälkeen valtiopäivät kutsuttiin koolle neljän vuoden tauon jälkeen. Pappissäädyn vaaleista tulikin nyt ensimmäistä kertaa poliittisesti jakaantuneiden ryhmien kilpailu. Täysin selvin puoluetunnuksin papisto ei kuitenkaan ryhtynyt vaalilistojaan laatimaan, vaan listoja täydennettiin maltillisilla vastakkaisen kannan edustajilla. Vaalien jälkeen pappissäädyn enemmistö, valtiopäiväsäätyjen ainoana, muodostui myöntövyysmielisistä. Savonlinnan hiippakunnan osalta tilanne oli kuitenkin toinen, sillä enemmistö äänistä meni perustuslaillisille.⁴⁴ Vuoden 1904 valtiopäivävaalit osoittivat, ettei papistokaan ollut enää yhtenäinen.

⁴³ Murtorinne 1964, 236-238, 242; Mustakallio 1983, 48-49; 2009, 344.

⁴⁴ Murtorinne 1964, 274

II VUODEN 1905 ALUSTA SUURLAKKoon

1. Muutoksia lehtien toimituksissa ja epäonninen työväenlehti

Nuorsuomalaisen *Karjalan* vastaavana toimittajana jatkoi vuonna 1905 edelleen farmaseutti E. O. Vuorinen. Apunaan hänellä oli ainakin ylioppilas Kaarlo Kytömaa, joka oli saanut kokemusta ollessaan toimittajana *Mikkelissä* ja päätoimittajana *Hämeen Sanomissa*.⁴⁵ Lisäksi *Karjalassa* työskenteli *Viipurin Sanomien* entinen toimittaja Kaarlo Rehnström, joka myöhemmin muutti nimensä Riukuniemeksi. Hänen uransa lehden toimituksessa jatkui vuosikymmenien päähän. Hän laatii *Karjalan* pakinoitsijan, nimimerkki Jyryn, ensimmäisen kirjoituksen ja oli myös suureksi osaksi vastuussa tämän ”alakerran pakinoitsijan” kirjoituksista. Lehden levikki oli ollut joulukuussa 1904 noin 6 000 kappaletta. Lehti ilmestyi kuudesti viikossa. Lisäksi maakuntaan levisi 6 300 kappaletta *Viipurin Sanomat. Supistusta*.⁴⁶

Karjala joutui vuonna 1905 toistuvasti tekemisiin painoviranomaisten kanssa, vaikka sensuuri oli Bobrikovin ajoista hieman helpottunut. Lehdelle kertyi lähes 50 painoestettä ja kaksi varoitusta. Elokuussa lehteä odotti kahden kuukauden mittainen lakkautus, josta Vuorinen teki valituksen senaatille. Lehti ilmoitti jatkavansa ilmestymistään, kunnes valitus olisi käsitelty.⁴⁷ Suurlakko koitti lehden kannalta oikeaan aikaan. Sen jälkeen senaatti saattoi todeta, ettei *Karjala* ollut syyllistynyt mihinkään.⁴⁸

Vanhasuomalaisessa *Viipurissa* K. N. Rantakarin päätoimittajakausi jäi lyhyeksi, sillä hänet valittiin vanhasuomalaisten puoluesihteeriksi keväällä 1905. Huhtikuun alussa lehdessä ilmoitettiin päätoimittajaksi opettaja Juho Torvelainen, jolla oli kokemusta jo useasta vanhasuomalaisesta lehdestä.⁴⁹ Lehden suuntaan tämä ei tuonut muutosta, sillä Torvelainen oli puoluevaltuuskunnan kokouksen puheenjohtajana, kun taas Rantakari toimi kokouksen kirjuriina.⁵⁰

⁴⁵ Leino-Kaukiainen 1988, 489; Leino-Kaukiainen & Salokangas 1988, 285.

⁴⁶ Erkki Paavolainen 1954, 43-44.

⁴⁷ Erkki Paavolainen 1954, 76.

⁴⁸ Leino-Kaukiainen 1988, 470.

⁴⁹ Viipuri 80/6.4.1905; Leino-Kaukiainen 1988, 490.

⁵⁰ Salokorpi 1988, 61.

Viipurissa oli lisäksi toimittajana Anton Huotari. Hän kuului työväenliikkeeseen, mutta oli tullut *Viipuriin* toimittajaksi, kun työväenlehden perustaminen ei ollut aiempina vuosina onnistunut ja *Viipurin Sanomat* oli lakkautettu.⁵¹ Tuntemattomammaksi jää lehden toimitussihteeriksi mainittu Akseli B. Lipponen.⁵² Kuusi kertaa viikossa ilmestyneen lehden levikki oli vuonna 1905 noin 5 700 kappaletta.⁵³

Työväen oma lehti alkoi ilmestyä kerran viikossa tammikuun puolivälissä. Anton Huotari luovutti saamansa julkaisuluvan heti vuoden alussa Työväen Sanomalehti- ja kirjapaino-osuuskunnalle. *Työlle* on eri tutkimuksissa nimetty kolme eri päätoimittajaa vuodelle 1905. *Hannu Soikkanen* kertoo Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historiassaan Anton Huotarin toimineen nimellisesti päätoimittajana, kun sisällöstä todellisuudessa vastasi kirjailija Emil Lehén.⁵⁴ *Aimo Roinisen* kansallisbiografia-artikkelissa Lehénin kerrotaan toimineen päätoimittajana jo vuodesta 1904.⁵⁵ Suomen lehdistön historiassa *Pirkko Leino-Kaukiainen* puolestaan kertoo, että lehden päätoimittajaksi tuli vuoden 1905 alussa työväenyhdistyksen jäsen Vihtori Viitanen.⁵⁶ Itse lehdessä ei kerrottu toimituksen kokoonpanosta vuoden 1905 aikana.

Työ ilmestyi säännöllisesti ainoastaan kesäkuuhun asti. Yksittäinen numero ilmestyi vielä elokuussa. Lehden levikki oli *Viipuriin* ja *Karjalaan* verrattuna vaatimaton, vain noin 1 500 kappaletta, mutta ilmestymisen loppuminen ei ollut seurausta ainoastaan huonosta taloudesta.⁵⁷ *Soikkasen* mukaan lehden kaatuminen johtui suurelta osin työväenliikkeen sisäisestä jakaantumisesta. Kyseessä oli suomettarelaisen ja lylyläisen suunnan, siis myöntövyysmielisten ja perustuslaillisten, välinen voimainkoetus. Ideologista eroa näiden ryhmien välillä ei juuri ollut, vaan kysymys oli henkilökohtaisista yhteyksistä. Lehén oli lylyläinen ja Huotari *Viipurin* toimittajana suomettarelainen. Tämän takia yhteistyö ei sujunut näiden kahden välillä ja lehti kaatui osittain tämän johdosta.⁵⁸

⁵¹ Sainio 2004, 149-150.

⁵² *Viipuri* 1/1.1.1905.

⁵³ Leino-Kaukiainen & Nygård & Salokangas 1988a, 274.

⁵⁴ Soikkanen 1970, 95.

⁵⁵ Roininen 2005, 811-812.

⁵⁶ Leino-Kaukiainen 1988, 544.

⁵⁷ Leino-Kaukiainen 1988, 452, 544-545.

⁵⁸ Soikkanen 1970, 95-96.

2. Pappien poliittiset toimet arvostelun kohteena

Vuoden 1905 alussa nuorsuomalainen *Karjala* kuvasi monien pappien toimineen tavalla, joka ei sopinut heidän asemaansa. Lehden asennoitumista papistoon kuvasti lehdessä julkaistu kertomus papista, joka ei ollut suostunut kauppakiireidensä takia kastamaan läheisen talon lasta. Nimimerkki Seurakuntalainen kirjoitti, että Koiviston rovasti oli menetellyt epäsovivasti. Paikkakunnalla oli ollut erimielisyyksiä uuden kirkon rakentamisesta. Kirje kertoi rovastin valittaneen raskaita aikoja, joita riitaisa seurakunta oli hänelle aiheuttanut. Ilmeisesti rovastilla oli ollut vahva mielipide kirkon rakentamisesta. Hän oli saarnansa lopuksi solvannut eri mieltä olleita. Kirjoittajan mukaan oli epäreilua keskustella asiasta niin, ettei toisen kannan edustajilla ollut mahdollisuutta puolustaa mielipidettään.⁵⁹ Myös nimimerkki ”Ke-hu” kertoi *Karjalassa* saman kirkkoherran halunneen pappilaan erityisen suuren ulkorakennuksen. Syyksi kirkkoherra oli esittänyt halunsa pitää siellä rippikouluja, ettei nuoriso tuhoaisi uutta kirkkoa, ja vaikeutensa kulkea kunnantuvalle kelirikon aikana.⁶⁰ *Viipurin* suhtautuminen papistoon oli selvästi suopeampaa kuin *Karjalan*. Vuoden alussa se ei arvostellut pappeja. Papistoa kiitettiin raittiusharrastuksesta ja Joutsenon edesmennyttä kirkkoherraa V. M. Gaddingia muisteltiin lämmöllä.⁶¹ *Työ* keskittyi esittelemään poliittista ohjelmaansa, eikä se alkuvuodesta käsitellyt suomalaista papistoa sivuillaan lainkaan.

Pappien poliittinen toiminta oli *Karjalan* arvostelun kohteena – ainakin niin kauan kuin heidän toimintansa ei vastannut nuorsuomalaista näkemystä. Helmikuun alussa ylioppilas Lennart Hohental ampui vanhasuomalaisiin kuuluneen prokuraattori E. Soisalon-Soinisen, minkä johdosta *Viipurissa* julkaistiin paheksumislauselma murhasta ja sitä seuranneesta keskustelusta. Kirjoituksessa paikalle kerrottiin saapuneen noin 50 ihmistä, jotka tukivat mielenilmaisua. Lauselma paheksui etenkin kiihotus- ja parjaussotaa, jota Suomessa oli viime vuosina harjoitettu, sekä ulkomailla julkaistua kirjoitusta, jossa suomalaisten väitettiin iloitsevan murhasta.⁶² Kirjoitus oli paikallinen tuen ilmaus vanhasuomalaisen *Uuden Suomettaren* vaatimuksille tuomita ”kiihoituksen ja

⁵⁹ *Karjala* 7/10.1.1905, Karjalasta: Koivisto.

⁶⁰ *Karjala* 17/21.1.1905, Karjalasta: Koivistolta.

⁶¹ *Viipuri* 14/18.1.1905, Uutisia: Hautajaiset; 32/8.2.1905, Kirvu.

⁶² *Viipuri* 44/22.2.1905, Lähetettyjä kirjoituksia: Paheksumisääni Itä-Suomesta.

vihan lokavirta”, joka nähtiin lehdessä murhan taustatekijänä.⁶³ Myöskään perustuslailliset eivät hyväksyneet murhaa, mutta he katsoivat laittomien olojen johtaneen laittomaan toimintaan. Pappissäädystä eräät perustuslaillisista papeista eivät myöskään tahtoneet ottaa paheksumislauselmaa pöytäkirjaan, sillä he pelkäsivät sen sisältävän epäsuoran syytöksen heitä itseään kohtaan. Perustuslailliset selittivät merkinnän olevan tarpeeton, sillä oli selvää, ettei kukaan pappissäädystä hyväksynyt murhaa.⁶⁴

Kirjoitus oli lähetetty Hiitolasta. Sen taustavoimana oli vaikuttanut rovasti K. F. Toikka, joka ei kuitenkaan saanut kaikkien paikkakuntalaisten tukea. *Karjala* julkaisi ”Kirkon ystävä” -nimimerkin tuomiokapitulille lähettämän kysymyksen. Kirjoittaja halusi tietää, oliko kapituli asiaa selvittämässä ja mihin toimiin se aikoi ryhtyä.⁶⁵ *Karjala* ja *Viipuri* julkaisivat tapauksen johdosta lähetetyn vastalauseen. Sen mukaan Toikka oli välittömästi jumalanpalveluksen jälkeen pyytänyt seurakuntaa jäämään paikalleen sekä valitsemaan puheenjohtajan ja kirjurin. Lopputuloksena oli, että paikallinen opettaja ehdotti Toikkaa puheenjohtajaksi ja Toikka vastavuoroisesti opettajaa kirjuriksi. Tämän jälkeen rovasti oli pyytänyt seurakuntalaisia, jotka hyväksyivät paheksumislauselman, asettumaan kirkon oikeanpuolisiin penkkeihin, ja niitä, jotka hyväksyivät murhan, asettumaan vasemmanpuoleisiin. Pelkistys näihin kahteen vaihtoehtoon aiheutti kirjoituksen mukaan usean seurakuntalaisen ulosmarssin kirkosta. Vielä kerrottiin, että paikalle jääneet 50 henkilöä olivat lapsia ja naisia, jotka eivät ymmärtäneet tilaisuuden tarkoitusta. Kirjoitus päättyi vastalauseeseen rovasti Toikkaa ja opettajaa vastaan. Sen allekirjoituksena oli ”Joukko toisin ajattelevia”.⁶⁶

Viipurissa kirjoitukseen oli lisätty lehden oma huomautus: joukko toisin ajattelevia, jotka vielä halusivat pysyä tuntemattomina, koostui viidestä henkilöstä ja kirjoitus oli runsaasti kärjistetty.⁶⁷ Sama joukko vaati painolain nojalla julkaistavaksi vastineensa huomautuksen johdosta. Sen mukaan viisi henkilöä oli kokouksessa valittu tuomaan julki eriävä mielipide. Kertomus kyseisestä ”kirkkoskandaalista” oli sen mukaan laadittu maltillisesti ja nimet oli jätetty pois allekirjoituksesta, koska Toikan alulle panema paheksumislauselma ei myöskään sisältänyt allekirjoituksia. *Viipurin* toimitus oli tähänkin kirjoitukseen lisännyt

⁶³ Anttila et al. 2008, 58.

⁶⁴ Murtorinne 1964, 253–255.

⁶⁵ *Karjala* 52/3.3.1905, Vapaita ääniä: Kysymys asianomaiselle tuomiokapitulille.

⁶⁶ *Karjala* 47/25.2.1905, Karjalasta: Selvittelyä ja oikaisu.

⁶⁷ *Viipuri* 56/8.3.1905 Lähetettyjä kirjoituksia: Selvittely ja oikaisu.

huomautuksen. Se huomautti perustuslaillisille olevan tyypillistä vedota painolakiin. Lehti olisi muutenkin julkaissut kirjoituksen, sillä vastalause soti enemmän lähettäjiään kuin lehteä vastaan. Selvitys oli lehden mielestä yhä väritetty.⁶⁸

Soisalon-Soinisen murha aktivoi vanhasuomalaisia etenkin maaseudulla ja maaseutukaupungeissa. Paikallistoiminnassa papeilla oli keskeinen asema etenkin vanhasuomalaisessa puolueessa, kun taas perustuslaillisten pappien määrä oli selvästi pienempi.⁶⁹ Tämä asia ei jäänyt *Karjalan* toimituksessa huomaamatta. Maaliskuun alussa lehti paheksui kirkkojen käyttämistä poliittisiin tarkoituksiin. Kirkko ja papisto olivat vieraantumassa kansasta, koska uskonnon varjolla laadittiin protesteja ja kirkon tiloja käytettiin poliittisiin tarkoituksiin. Ranskassa kirkko oli yrittänyt saada valtaa maallisissa ja poliittisissä kysymyksissä ja Suomessa tilanne oli kääntymässä samansuuntaiseksi. Papiston oli syytä miettiä tekemisiään tai kirkon kohtalo olisi sama kuin Ranskassa.⁷⁰ Lukijat tiesivät papiston yhteiskunnallisen ja taloudellisen aseman heikkenevän Ranskassa, sillä *Karjala* seurasi valtion ja kirkon asemaa koskevan lainsäädännön etenemistä.⁷¹

Helmi – maaliskuun vaihteessa 1905 Viipurissa pidettiin vanhasuomalaisten kansalaiskokous.⁷² Kokouksen jälkeen *Viipuri* julkaisi kolme pontta, jotka kokouksessa oli hyväksytty. Ponsista toinen ja kolmas olivat pappien alustamia. Kirkkoherra Elis Bergroth oli alustanut kysymyksen ”nykyisten valtiopäiväin toiminnasta” ja Viipurin kaupunkiseurakunnan kappalainen K. G. Sirén ”puolueiden suhteesta kotimaiseen hallitukseen”.⁷³ Paikallisten kirkonmiesten esiintyminen kokouksessa herätti viipurilaisten lehtien huomion.

Viipuri julkaisi Sirénin alustuksen. Se alkoi kertomuksella Salomonin tuomiosta (1 Kun. 4:16–28). Kertomuksen äiti oli tukahduttanut nukkuessaan lapsensa ja vaihtanut sen toisen äidin elävään pienokaiseen. Äidit päätyivät oikeuden eteen ja kun asia ei ilman muita todistajia ratkennut, kuningas Salomo käski halkaista lapsen kahtia. Lapsen anastanut hyväksyi tuomion, mutta oikea äiti aneli säästämään lapsen hengen. Tästä Salomo tiesi jälkimmäisen olevan lapsen oikea äiti. Tämän kertomuksen äidit Sirén rinnasti ruotsinmielisiin ja

⁶⁸ *Viipuri* 64/17.3.1905, Lähetettyä kirjoituksia: Oikaisu ja vastine.

⁶⁹ Mustakallio 1983, 61–65.

⁷⁰ *Karjala* 50/1.3.1905, Kansan kirkko suomettarelaisen nurkkakunnan palveluksessa.

⁷¹ Asiasta lisää luvussa II 5.

⁷² Salokorpi 1988, 58–60.

⁷³ *Viipuri* 51/2.3.1905, Suomenmielisten puoluekokouksessa Viipurissa hyväksytyt ponnet. Sirén oli Sdp:n ensimmäisen puoluesihteerin Yrjö Sirolan isä. Jaakko Paavolainen 1977, 234.

suomenmielisiin. Vanhasuomalaiset valtiopäivämiehet olivat samalla rakkaudella yrittäneet säästää Suomi-lapsen, kun taas vastapuoli oli hänet valmis uhraamaan. Tämän takia ruotsinmieliset ja heidän liittolaisensa halusivat pitää etuoikeutensa ja vastustivat siksi äänioikeutta. Lopuksi Sirén ehdotti aiheesta hyväksyttäväksi kolme pontta. Ensimmäiseksi kokous tunnustaisi luottavansa täydellisesti senaatin jäseniin, toiseksi paheksuisi vastapuolueen menettelyä heitä kohtaan ja kolmanneksi pitäisi vahingollisena, jos hallitusmiehet vetäytyisivät syrjään alituisten hyökkäysten väsyttäminä.⁷⁴ Valtiopäivävaalit 1904 olivat päättyneet myöntövyysmielisten tappioon, sillä vain pappissäädyssä suuntauksella oli niukka enemmistö. Perustuslaillinen rintama oli vuoden 1905 alussa ryhtynyt valtiopäivälakkoon ja Soisalon-Soinisen murha nähtiin myös osin vanhasuomalaisiin kohdistuneena painostuksena. Sirénin alustus oli alun perin ilmeisesti suunnattu perustuslaillisten teologisen auktoriteetin, dogmatiikan ja siveysopin professorin G. G. Rosenqvistin kirjoituksia vastaan. Rosenqvist oli tähdentänyt, että jokainen oikeusjärjestyksen loukkaus loukkasi myös jumalallista lakia, joka oli kaiken oikeusjärjestyksen perustana. Merkityksetöntä oli, tapahtuiko se hallitusvallan toimesta vai sen väärien menettelytapojen avustamisena. Ilmeisesti Sirén oli nimimerkillä ”S” lähettänyt saman vertauksen *Teologiseen aikakauskirjaan*, jossa lehden päätoimittaja Rosenqvist oli hyökännyt myöntövyysrintamaa vastaan.⁷⁵

Työssä nimimerkki Kynttyrä kirjoitti palstallaan päässeensä mukaan Viipurissa pidettyyn kokoukseen, vaikka sisään pääsemiseksi olisi pitänyt esittää kutsukortti. Sisäänpääsy oli vaatinut viekkautta, mutta nyt hän pystyi kuvailemaan kokouksen kulkua ja sisältöä. Sirén oli aloittanut alustuksensa Kynttyrän astuessa sisälle. Hänen mukaansa alustus oli kertonut prokuraattorin murhan kansan keskuudessa aiheuttamasta surkeudesta ja sisältänyt muutoin pääasiassa toisten puolueiden haukkumista ja pappien saarnojen tavallisia aineksia.⁷⁶

Nuorsuomalaisiin Sirén viittasi alustuksessa vain sivulauseella. *Karjalalle* tämä oli riittävästi ja se julkaisi Sirénin puheenvuoroa arvostelevan kirjoituksen. Lehdessä ihmeteltiin, miksi Sirénin puhe oli julkaistu ensimmäisenä, vaikka se oli pidetty kokouksessa viimeisenä. Syyksi lehti esitti, että puhe oli ollut ainoa painokelpoinen suljettujen ovien takana pidetyn kokouksen puheista.

⁷⁴ Viipuri 52/3.3.1905, Suomalaisen puolueen suhde kotimaiseen hallitukseen.

⁷⁵ Murtorinne 1964, 290-291.

⁷⁶ Työ 8/4.3.1905, Viipurin kirje.

Kirjoitus referoi *Viipurissa* julkaistun alustuksen ja hyökkäsi Sirénin puhetta vastaan. Pastori sai osakseen syytöksiä jesuiittamaisuudesta ja vanhojen kielipuolueiden sekoittamisesta senhetkiseen tilanteeseen. Perustuslailliseen puolueeseen kuului valtaosa entisistä suomenmielisistä, jotka olivat valmiita luopumaan etuoikeuksistaan eivätkä vastustaneet äänioikeutta, kuten Sirén oli väittänyt. Hallituspuolue oli käyttänyt suomenmielisyyttä ainoastaan valtaanpääsyn välineenä. Alustuksessa Sirén yritti nostaa hallituspuolueen kannatusta pettämällä yksinkertaisia ihmisiä.⁷⁷

Sirén lähetti *Viipurin* välityksellä lyhyen ”kiitoksen” *Karjalalle*. Hän kiitti *Karjalaa* siitä kurituksesta jota oli saanut ja tunnusti erehtyneensä epäillessään ruotsinmielisten rakkautta suomalaisiin. Hän tekisi parannuksen jesuiittamaisuudestaan. Hän saattoi nyt uskoa ruotsinmielisten olevan äänioikeusreformin kannalla, koska *Karjala* takasi sen. Kaikki puolueet olivat siis asiasta yksimielisiä ja siitä seuraisi suuri ilo koko maassa. Vaikka lehti ei ollut silloista hallitusta suoraan syyttänyt, vaan ilmaissut vain vahvoja epäluuloja sitä kohtaan, *Karjala* voisi tehdä parannuksen lopettamalla hallitusmiesten epäilyn.⁷⁸

Karjalassa ja *Viipurissa* Sirenin lausuntoa käsiteltiin vielä lyhyesti. *Karjala* pohti vertausta Salomon toiminnasta vielä pidemmälle ja totesi sen toimimattomaksi. Lehti käsitteli myös vertausta Suomen kansasta lasipallona, josta ei saisi taistella vaan joka tulisi antaa vaatijalle, jotta se ei särkyisi. Lasipallovertaus oli lehden mukaan kuulunut Sirénin naisille suuntaaman valtiollisen opetuksen esimerkkeihin. Lehti suositteli Sirénille katumuksensa tueksi jakeita Jesajan (14:16) ja Hesekielin (21:12) kirjasta.⁷⁹ *Viipurissa* nimimerkki Tahvo oli sitä mieltä, että *Karjala* oli sortunut lapselliseen siivottomuuteen ja vääristellyt Sirénin lausuntoa. Pastori ei ollut koskaan *Karjalan* nimeä viitsinyt edes mainita eikä siis ollut sanonut lehdestä hyvää eikä pahaa.⁸⁰

Toikan ja Sirénin politiikkaan puuttuminen ei unohtunut *Karjalalta*. *Turun Sanomissa* olleen kirjoituksen innoittamana siinä pohdittiin pappien toimintaa ja asemaa. Papit olivat unohtaneet kutsumuksensa vastustaa pimeyden voimia. He pelkäsivät puhua vääryyttä vastaan, koska pelkäsivät menettävänsä maallisen asemansa ja omaisuutensa. Papit olivat valjastaneet kirkkorakennukset puoluepolitiikan tarkoituksiin, koska he uskoivat näin turvaavansa virkansa ja

⁷⁷ *Karjala* 54/5.3.1905, Millä perusteilla?

⁷⁸ *Viipuri* 56/8.3.1905, Lähetettyjä kirjoituksia: Kiitos *Karjala*-lehdelle.

⁷⁹ *Karjala* 57/9.3.1905, Päivän pakinoita: Hiutaleita.

⁸⁰ *Viipuri* 59/11.3.1905, Pikku uutisia: Puusuutarilaisia ”hiutaleita”.

palkkansa. Onneksi oli myös pappeja, jotka eivät pelänneet uhkauksia ja kärsimyksiä eivätkä totelleet laittomia käskyjä. Oli surullista, että suurin osa papeista kuului palkkapaimeniin, jotka vetivät kansaa mukanaan.⁸¹ Kirjoituksen tarkoituksena oli muistuttaa kansan mieliin menettelytapakiista asevelvollisuuslain kuuluttamisesta. Aihe oli myös ajankohtainen, sillä maaliskuun lopussa hallitsija antoi julistuskirjan, jossa kumottiin muun muassa asevelvollisuuslaki. Tosin sen korvauksena vaadittiin 10 miljoonaa markkaa vuodessa Venäjän sotilastarpeita varten.⁸²

Papeista erityistä näkyvyyttä sai Räisälän kirkkoherrana toiminut Elis Bergroth. Hän oli ollut *Vartija*-lehden ympärillä toimineen kirkollisen suuntauksen epävirallinen johtohahmo ja edusti vanhasuomalaista myöntömyönteistä politiikkaa. Bergroth oli toiminut politiikan parissa niinkin innokkaasti, että Savonlinnan piispa O. I. Colliander oli kehottanut häntä keskittymään ainoastaan kirjalliseen toimintaan.⁸³ Etenkin *Karjala* hyökkäsi useasti Bergrothia vastaan.

Vuoden 1905 alussa *Karjala* julkaisi useita syytöskirjoituksia Bergrothia vastaan. Hänen kerrottiin jo useita kuukausia saarnanneen seurakuntansa rappiotilasta, josta hän syytti – ainakin kirjoittajan mukaan – työväenliikkeeseen kuuluneita agitaattoreita.⁸⁴ Vastaavia syytöksiä Bergrothista ”sekoittamassa” uskontoa ja politiikkaa toisiinsa seurasi tämän jälkeenkin. Viestejä Viipurista -palstaa pitänyt nimimerkki Jyry kirjoitti Bergrothin varoitelleen Räisälän Tiurin kylässä *Karjalan* turmiollisesta vaikutuksesta. Myöhemmin Jyry julkaisi vielä kirjeen, jossa vakuutettiin, ettei tapaus ollut ollut ainutkertainen.⁸⁵

K. N. Rantakarin päätoimittajakausi *Viipurissa* ja hänen suhteensa Elis Bergrothiin ei ilmeisesti ollut mutkaton. Kesällä 1905 Rantakari haukkui Bergrothia vanhoillisen suunnan edustajaksi, joka eli vuoden 1903 ajassa.⁸⁶ Vaikka Rantakarin päätoimittajakausi *Viipurissa* oli lyhyt, ovat kriittiset kysymykset paikallaan. Rantakarin aikana Bergroth mainittiin *Viipurissa* useasti ja kirjoitukset olivat pääosin neutraaleja. Helsingin pohjoisen suomalaisen seurakunnan kirkkoherran vaaliin liittyen *Viipurissa* julkaistiin alun perin *Työmieheissä* ollut kirjoitus, joka antaa aihetta epäillä, ettei Rantakari tukenut Bergrothia vuoden

⁸¹ *Karjala* 63/16.3.1905, Pohja, joka ei petä.

⁸² Salokorpi 1988, 56-57.

⁸³ Mustakallio 1983, 29, 43-45.

⁸⁴ *Karjala* 12/15.1.1905, Elis-pastorin vuosikertomus.

⁸⁵ *Karjala* 60/12.3.1905, Viestejä Viipurista; *Karjala* 66/19.3.1905.

⁸⁶ Salokorpi 1988, 62.

alussakaan. *Työmiehen* mukana oli jaettu Bergrothin vaalilippuja, mikä oli tulkittu lehden tueksi Räisälän kirkkoherralle. *Työmies* totesi, että Bergroth oli lehdelle vastenmielinen henkilö ja että vaaliliput oli jaettu vain rahan takia. Mielenkiintoista kyllä, *Viipurin* lainaus sisälsi myös kehotuksen äänestää toisia henkilöitä.⁸⁷ Ainakaan Bergroth ei voinut varauksetta luottaa siihen, että *Viipuri* ajaisi hänen etuaan.

Helsingin pohjoisen suomalaisen seurakunnan kirkkoherran vaali antoi *Karjalalle* syyn kertoa Bergrothista vähemmän mairittelevaan sävyyn. Vaalissa Bergrothin sai pienimmän äänimäärän. Varsinkin Bergrothin tekemä valitus äänien väärästä laskentatavasta sai paljon huomiota *Karjalassa*.⁸⁸

Kirkkoherraksi Jääskeen Bergroth siirtyi vielä Helsingin tapauksen käsittelyn aikana. Räisälän seurakuntalaisten kerrottiin pitäneen jäähyväisjuhlan heitä seitsemän vuotta palvelleelle kirkkoherralleen ja antaneen hänelle lahjaksi taulun.⁸⁹ *Viipurissa* ja *Karjalassa* julkaistut uutiset poikkesivat hieman yksityiskohdiltaan, mutta olivat mielestäni neutraaleja. Kenties *Karjala* sai kirjoituksen julkaisemisesta palkkion, sillä vasta seuraavana päivänä se korjasi kuvausta juhlista. Seurakuntalaiset eivät sen mukaan olleet katsoneet Bergrothin ansainneen juhlaa. Siihen oli osallistunut vain hänen vanhasuomalaisia puoluetovereitaan.⁹⁰ Asetelman kerrottiin olleen sama Bergrothin jäähyväissaarnan aikana, jolloin edellä mainittuja syytöksiä toistettiin.⁹¹

Työ ei ollut yhtä kiinnostunut Bergrothin edesottamuksista kuin *Karjala*. Tosin Bergrothin viimeisistä päivistä Räisälässä kirjeenvaihtaja tiesi kertoa, että kirkkoherra oli ollut peloissaan. Kirjoittajan mukaan Bergroth oli saanut jostain päähänsä, että työväki uhkasi hänen henkeään. Tämän takia hän ei ollut uskaltanut mennä kotiinsa vaan oli pakoillut vieraskäynneillä koko päivän. Samassa kirjoituksessa kumottiin myös väite, että seurakuntalaiset olisivat halunneet järjestää Bergrothille jäähyväisjuhlan.⁹²

Työn ja *Karjalan* kirjoituksista voidaan päätellä, etteivät räisäläläiset olleet tyytyväisiä Elis Bergrothiin. Jyry kuitenkin kertoi myös pastori Emanuel

⁸⁷ *Viipuri* 40/17.2.1905, Helsingin papinvaalin johdosta.

⁸⁸ *Viipuri* 70/24.3.1905, Helsingin kirkkoherran vaali; *Karjala* 73/29.3.1905 Minkäläinen on U.S:n ”enemmistö?”; 100/2.5.1905, Viestejä Viipurista.

⁸⁹ *Viipuri* 96/27.4.1905, Pikku uutisia: Jäähyväispäivälliset; *Karjala* 97/28.4.1905, Sekulia: Muistoksi.

⁹⁰ *Karjala* 98/28.4.1905, Sekulia: Elis Bergrothin.

⁹¹ *Karjala* 101/3.5.1905, Sekulia: Hyvästijättö saarnansa piti.

⁹² *Työ* 17/6.5.1905, *Viipurin* kirje.

Lampun saarnanneen Räisälän kirkossa politiikkaa.⁹³ Oma vaikutuksensa oli Räisälään 1904 perustetulla työväenyhdistyksellä, joka oli perustettu eräänlaisen aktiivisen vastarinnan hengessä. Sen toimintaan osallistui muitakin kuin työväkeä. Bergroth joutui tunnettuna myöntövyysmiehenä luonnollisesti arvostelun kohteeksi.⁹⁴ Koska *Työ* ei vielä ollut vakiinnuttanut asemaansa Itä-Suomen työväen äänitorvena, oli *Karjala* kanava, jossa tyytymättömyyttä kirkkoherraa kohtaan eniten ilmaistiin. Sosiaalidemokraattien kannatuksesta kertoo jotakin se, että puolue sai Räisälässä kolmasosan äänistä vuoden 1907 eduskuntavaaleissa.⁹⁵

Seuraavan kerran Bergroth joutui *Karjalan* tulilinjalle kesäkuun lopulla. *Karjala* kertoi, että *Uusi Suometar* oli julkaissut Bergrothin *Vartija*-lehdessä olleen kirjoituksen ”Nykyisestä valtiollisesta asemasta”⁹⁶. *Karjalan* mukaan tämä tarkoitti, että suomenmielinen puolue oli omaksunut julkaisun myötä Bergrothin mielipiteen. Aihetta luvattiin käsitellä seuraavissa numeroissa. Ilmeisesti kirjoitus oli julkaistu useassakin perustuslaillisessa lehdessä. Tämä paheksuminen menetti kuitenkin merkitystään, kun *Viipuri* julkaisi *Mikkelin Sanomista* lainatun vastauksen. Heti ensimmäiseksi siinä huomautettiin, että *Uusi Suometar* ei ollut kyseistä kirjoitusta julkaissut ja että puolue oli hyväksynyt päinvastaisen kannan kuin Bergroth.⁹⁷ Kirjoituksessa näkyi selkeästi suomalaisen puolueen kesäkuussa 1905 pidetyn puoluekokouksen vaikutus. Siinä Bergrothin näkemykset eivät olleet saaneet kannatusta.⁹⁸ Bergroth edusti puolueen vanhaa polvea. Yrjö-Koskinen oli ollut järjestäytyntä puoluetoimintaa vastaan ja hänen ajattelunsa tukijat pitivät parhaana jatkaa toimintaa suomalaiskansallisena liikkeenä. Kesäkuun kokouksessa puolue omaksui kansanvaltaisuuden periaatteet niin maallisissa kuin kirkollisissa vaaleissa. Puolueen ohjelmassa alkoivat myös painottua entistä enemmän saksalaisperäiset yhteiskunta- ja sosiaalipoliittiset reformit.⁹⁹ *Karjala* ei tämän jälkeen käsitellyt asiaa enempää.

Jääskeen siirtyminen näytti olevan Bergrothin kannalta hyvä ratkaisu, ainakin jos vertaa lehtien kirjoituksia suhteessa hänen Räisälän-aikaansa. Ilmapiiri oli vanhasuomalaiselle ilmeisesti otollisempi, mikä näkyi myöhemmin vuoden

⁹³ *Karjala* 134/11.6.1905, Viestejä Viipurista.

⁹⁴ Soikkanen 1970, 107-108.

⁹⁵ Soikkanen 1970, 211.

⁹⁶ *Vartija* 6/1.6.1905, Nykyisestä valtiollisesta asemasta; *Karjala* 153/6.7.1905, Surkeata.

⁹⁷ *Viipuri* 153/6.7.1905, Valhetulva.

⁹⁸ Mustakallio 1983, 58-59.

⁹⁹ Salokorpi 1988, 46-47, 61-63.

1907 eduskuntavaaleissa.¹⁰⁰ *Karjala* tosin ei lopettanut kirkkoherralle ärhentelyä, mutta häntä puolustavia kirjoituksia alkoi ilmestyä *Viipuriin*. *Karjala* julkaisi Bergrothin hopeahäistä kirjoituksen, jossa se kertoi sähköitä saapuneen tahoilta, joita voi luonnehtia suomalaisuuden vastaisiksi.¹⁰¹ Paheksumisensa tästä yksityiselämän loukkauksesta lähetti seitsemän hengen ryhmä, joka koostui suurimmaksi osaksi vanhasuomalaisista papeista ja kanttoreista.¹⁰²

Vielä enemmän seurakunnan vaihdoksen aiheuttama muutos Bergrothin saamassa huomiossa näkyi Jääskestä tulleissa kirjoituksissa. *Karjala* toisti jälleen syytöksen, jonka mukaan Bergroth olisi saarnastuolista käsin politikoinut *Viipurin* hyväksi¹⁰³. Aiemmin vastaavat kirjoitukset olivat jääneet ilman vastinetta, mutta nyt kävi toisin. ”Poskeinen” julkaisi Jääskestä lähetetyn kirjeen, joka antoi hyvin erilaisen kuvan tapahtumien kulusta. Bergroth oli sanonut julkaisevansa kunnallisia ilmoituksia *Viipurissa*, koska hänen tietääkseen se oli alueen suurilevikkisin lehti. Lisäksi kyseessä ei ollut saarna vaan kuulutus.¹⁰⁴

Pelkät puolustuspuheet eivät vielä välttämättä tarkoittaneet, että Bergroth olisi saavuttanut uudessa seurakunnassa suurempaa suosiota. Hän sai myös tunnustusta elokuussa raittiusjuhlissa pitämästään puheesta.¹⁰⁵ Kirjoittaja toivoi, että puhe julkaistaisiin lehdessä; näin myös kävi.¹⁰⁶ Myöhemmin Bergroth sai kiitosta myös elojuhlissa pitämästään puheesta.¹⁰⁷

Bergrothin Jääskessä saama positiivinen julkisuus muutti hieman *Karjalan* kirjoituksia kirkkoherrasta. Bergroth säilytti omat piirteensä, mutta ne ulotettiin koskemaan myös jääskeläisiä. Jääskeä kuvattiin pimeäksi paikaksi, jossa sivistystä ei tunnettu. Kaiken pahan alku oli Bergroth.¹⁰⁸ Erityisesti hän sai huomiota nimimerkki Jorman¹⁰⁹ kirjoittamassa 12-osaisessa kirjoitussarjassa, joka alkoi syyskuussa. Bergrothin osalta kirjoituksissa toisteltiin samoja vanhoja syytöksiä. Ensimmäisessä kirjoituksessa Jorma kertoi ja lapsena kauhistelleensa pappisvaltaa. Papisto näyttäytyi edistyksen vastustajina, joille tärkeintä oli omaisuuden kartuttaminen. Yhdessä *Karjalan* köyhimmistä kylistä oli rakennettu

¹⁰⁰ Jääsken kunnassa suomalainen puolue sai yli 60 % äänistä. Leino-Kaukiainen 2014, 492-493.

¹⁰¹ *Karjala* 147/29.6.1905, Sekulia: Hopeahäitänsä.

¹⁰² *Viipuri* 163/18.7.1905, Uutisia: Vastalause; *Karjala* 164/19.7.1905, Sekulia: Veljekset panevat vastaan.

¹⁰³ *Karjala* 20.7.1905, Päivän pakinoita: Kiihoitusta saarnastuolista.

¹⁰⁴ *Viipuri* 174/30.7.1905, Poskeisen pakinoita.

¹⁰⁵ *Viipuri* 182/9.8.1905, Uutisia: Jääsken raittiusjuhlat.

¹⁰⁶ *Viipuri* 183/10.8.1905, Jääsken raittiusjuhlilla kirkkoherra Elis Bergrothin pitämä puhe.

¹⁰⁷ *Viipuri* 207/7.9.1905, Elo-juhlilta Jääskestä.

¹⁰⁸ *Karjala* 218/20.9.1905, Kirkon Kukkasia II.

¹⁰⁹ Nimimerkin takana oli *Karjalan* toimittaja Mikko Puhakka; Erkki Paavolainen 1954, 94.

papille 18-huoneista taloa. Ne, jotka rakennusta olivat vastustaneet, tuomittiin jumalankieltäjiksi ja antikristuksen läheteiksi.¹¹⁰ Papisto vastusti edistysseuroja ja kansakouluja, etteivät kansan syvät rivit ymmärtäisi yhteiskunnallisen muutoksen tarvetta.¹¹¹ Papisto ei uskaltanut uhmata laittomia oloja ja puheissaan suojeli ne mahdollistaneita virkamiehiä.¹¹² Näitä syytöksiä Jorma toisti läpi koko 12-osaisen kirjoitussarjan ja kertoi esimerkkejä Karjalan eri pitäjistä.

Viipurissa järjestettiin yksityinen pappeinkokous heinäkuun alussa 1905. Ehdotus kokouksen ohjelmaksi käsitti 41 keskustelukysymystä, joista 11 oli tarkoitettu keskusteltavaksi muiden kysymysten jälkeen, mikäli aikaa olisi jäljellä.¹¹³ Lopulta kysymyksistä ehdittiin käsitellä hieman yli kymmenen. *Karjalassa* ja *Viipurissa* seurattiin kokouksen tapahtumia ja referoitiin siellä pidettyjä puheenvuoroja. Pappeinkokouksen jälkeen *Viipurissa* tarkasteltiin tohtori Martti Ruuthin ja kirkkoherra A. O. Blombergin puheenvuoroja kirkon ja työväestön suhteesta.¹¹⁴ Ruuth oli tutustunut englantilaiseen ja saksalaiseen kristilliseen sosialismiin ja tunnusti työväen vaatimusten oikeutuksen.¹¹⁵ Ruuthin pohjustuksen *Viipuri* nosti etusivulleen ja se oli jaettu kahteen eri numeroon. Kirkon oli tunnustettava työväen taloudellisten pyrkimysten oikeutus kuten myös pyrkimykset uudistaa yhteiskunnallista lainsäädäntöä. Kirkon tehtävä Jumalan valtakunnan palvelijana oli asettaa uskonnollisiveellisiä päämääriä, oli kyseessä työväki tai omistava luokka.¹¹⁶ Työväen vaatimukset työpäivän lyhentämisestä ja asuinolojen parantamisesta koskettivat myös kirkkoa. Lapset jäivät ilman hoitoa, jos vanhemmat olivat koko päivän poissa ja asuntojen ahtausta aiheutti sukupuolimoraalin heikkenemistä.¹¹⁷ Blomberg meni kapitalismin kritiikissä vieläkin pidemmälle. Ruuthin esitelmä sopikin vanhasuomalaisen puolueen uudistuneeseen sosiaalista ja yhteiskunnallista uudistusta vaativaan ohjelmaan. Ruuthin esitelmä julkaistiin myöhemmin myös vanhasuomalaisessa ylioppilaslehdessä *Raatajassa* ja *Teologisessa aikakauskirjassa*.¹¹⁸ Työväestön asiaa tukeva vanhasuomalaisuus oli luultavasti painavin syy sille, ettei Ruuthin

¹¹⁰ Karjala 217/19.9.1905, Päivän pakinoita: Kirkon kukkasia I.

¹¹¹ Karjala 218/20.9.1905, Päivän pakinoita: Kirkon kukkasia II.

¹¹² Karjala 219/21.9.1905, Päivän pakinoita: Kirkon kukkasia III. 222/24.9.1905, Päivän pakinoita: Kirkon kukkasia IV.

¹¹³ Viipuri 136/15.6.1905, Ehdotus yksityisen pappeinkokouksen ohjelmaksi.

¹¹⁴ Viipuri 157/11.7.1905; 158/12.7.1905, Kirkko ja työväenliike.

¹¹⁵ Veikkola 1972, 45-46; Mustakallio 1983, 133-134.

¹¹⁶ Viipuri 157/11.7.1905, Kirkko ja työväenliike.

¹¹⁷ Viipuri 158/12.7.1905, Kirkko ja työväenliike.

¹¹⁸ Murtorinne 1964, 320; Mustakallio 1983, 60-61.

esitelmää huomioitu nuorsuomalaisessa *Karjalassa*, vaan se nosti esille muita puheenvuoroja.

Pappeinkokouksen ensimmäisenä päivänä pohjustettiin kysymykset syistä kirkossa käymisen vähentymiseen, ajan haasteista saarnoille ja nuorisojumalanpalvelusten tarpeellisuudesta. Tätä seuranneessa keskustelussa Metsäpirtin kirkkoherra K. E. Uino huomautti isänmaan olevan epäjumala ja pappien tehtävän olevan seurata Jumalan sanaa puoluekiihkoilun sijasta. Isänmaan rinnastaminen epäjumalaan syytti *Karjalassa* syytöksiä Uinoa ja muutakin papistoa vastaan. Ensimmäisenä Jyry totesi Uinon väitteen olleen niin typerä, ettei siihen kannattanut sanoja tuhlata.¹¹⁹ Pappeinkokouksen osanottajista eräät eivät myöskään säästäneet sanojaan sanoutuessaan irti moisesta ajatuksesta. Pastori Artur Piira totesi *Karjalassa* isänmaa–epäjumala -rinnastuksen tulleen odottamatta. Piira tulkitse lauseen tarkoittaneen, että isänmaataan rakastavat perustuslailliset – jopa papit – olivat epäjumalanpalvelijoita. Hänen mukaansa Uinon esitys olisi ansainnut tulla tapetuksi vaikenemalla. Itse hän ei voinut esittää vastalausestaan kokouksessa, koska ajanpuutteen vuoksi siinä ei enää sallittu puheenvuoroja.¹²⁰

Kirjoituksesta voi arvioida Piiran kuuluneen perustuslaillisten kannattajiin. Hän ei jäänyt myöskään ainoaksi, joka kirjoitti aiheesta *Karjalassa*. Seuraava kirjoittaja tyytyi kuitenkin esiintymään nimimerkillä ”Kokouksessa ollut”. Hänen kertomuksensa mukaili Piiran kirjoitusta, mutta siinä oli lisäksi huomautus, ettei keskustelua ollut jatkettu seuraavana päivänä, koska päivän saarnassa oli esitetty vastakkainen kanta. Saarna oli kirjoituksen perusteella saanut pelkkää hyväksyntää ja sen oli pitänyt professori K. A. Appelberg.¹²¹

Laajemmin pappeinkokoukseen osallistujia suomi nimimerkki –us.– n. Kirjoittaja kävi läpi lähes kaikki puheenvuorot, joita lehdissä oli ollut syistä kirkossa käymisen vähenemiseen. Kirjoitus eteni kaavamaisesti: puheenvuoro referoitiin ja se osoitettiin vain näennäisesti paikkansapitäviksi. Kirjoittajan näkemys oli, että kirkot olivat tyhjentyneissä papiston oman epäpätevyuden takia. Niitä pappeja, jotka yrittivät seurata oikeaa uskoa, rajoittivat kirkon säännökset ja traditiot.¹²²

¹¹⁹ Karjala 156/9.7.1905, Viestejä Viipurista.

¹²⁰ Karjala 157/11.7.1905, Vielä pappeinkokouksen johdosta.

¹²¹ Karjala 162/18.7.1905, Vielä sananen Viipurissa pidetyn yksityisen pappeinkokouksen johdosta; Viipuri 153/6.7.1905, Viipurin yksityinen pappeinkokous.

¹²² Karjala 158/12.7.1905, Mietelmiä äskeisen pappeinkokouksen johdosta.

Yksittäinen lause synnytti ilmeisesti niin suuren keskustelun, että Uino päätti puolustautua. *Viipurissa* julkaistiin kirkkoherran kirjoitus, jossa hän selitti puheitaan. Hänen mukaansa hän oli puhunut ”kristinopin taitoisille”, joiden hän uskoi ymmärtävän mitä hän tarkoitti. Lehdet olivat vain väännelleet hänen sanomisiaan ja sekoittaneet termejä keskenään. Isänmaa epäjumalana ei ollut sama asia kuin isänmaanrakkaus. Uino oli lisännyt kirjoitukseen myös suoran vastineen Piiran kirjoitukseen, ja siinä hän perusteli kantaansa laajemmin.¹²³ Kenties molemmat osapuolet kokivat päässeensä mieleiseensä lopputulokseen, koska aiheesta ei kirjoitettu lehdissä enempää.

Viipuri näytti kohtelevan pappeja arvostavasti eikä se juurikaan arvostellut tai esittänyt heitä negatiivisessa valossa.¹²⁴ Hieman Viipurin pappeinkokouksen jälkeen lehti kuitenkin kokeili siipiään perustuslaillisten pappien kritisoimisessa. Erityismaininnan sai Kurkijoen kirkkoherra Gustaf Petterson.

Nimimerkki Poskeinen kirjoitti *Viipuriin* viikoittain ajan tapahtumista ”Poskeisen pakinoita” -palstalla. Eräässä kirjoituksessa hän kertoi Pettersonin kierrelleen Kurkijoen syrjäkyliä käännähtäen sen asukkaita perustuslaillisuuteen. Tämän lisäksi kirkkoherra oli kutsunut koolle kokouksen, jossa hän oli muun muassa kehottanut kohtelemaan ”kaikella ilkeydellä” niitä, jotka eivät kuuluneet perustuslaillisiin. Poskeinen muisti myös Pettersonin joitakin vuosia aiemmin lähettäneen *Viipurin* toimitukselle kirjeen, jossa lehteä neuvottiin salaamaan vakaumuksensa ja valehtelemaan kansalle.¹²⁵

Petterson ei jäänyt ilman tukea, koska *Karjalassa* Jyry kirjoitti hänen puolustukseksi.¹²⁶ Lehti ei kuitenkaan ehtinyt ensimmäisenä puolustamaan kirkkoherraa, sillä kurkijokelaiset eivät olleet tyytyväisiä *Viipurin* kirjoitukseen. Vain muutama päivä kirjoituksen jälkeen *Viipuri* julkaisi kaksi kirjettä, joissa molemmissa puolustettiin Pettersonia. Molemmissa kerrottiin, ettei kirkkoherra ollut kutsunut kokousta koolle, vaan oli saapunut sinne myöhemmin. Lisäksi hänen puheensa ei ollut koskenut puolueita, vaan kohteena oli ollut yleisesti tunnettu salasantarmi ja ilmiantaja. Vastineessaan näihin kirjoituksiin Poskeinen pahoitteli

¹²³ *Viipuri* 172/28.7.1905, Lähetettyjä kirjoituksia: Isänmaan epäjumaloimisesta.

¹²⁴ Yleisvaikutelma *Viipurin* kirjoituksista vuonna 1905.

¹²⁵ *Viipuri* 156.9.7.1905, Poskeisen pakinoita.

¹²⁶ *Karjala* 162/16.7.1905, Viestejä Viipurista.

sattunutta erehdystä ja vetosi siihen, että oli kirjoituksessaan maininnut, etteivät tiedot olleet täysin varmoja.¹²⁷

Poskeinen joutui vielä uudestaan selittämään kirjoitustaan. Petterson arveli *Viipurin* lukijoita olevan myös Kurkijoella ja lähetti tästä syystä oman versionsa tapahtumista. Hän kertoi poikenneensa tavanmukaisen iltakävelynsä ohessa taloon, jossa kokous oli ollut, ja huomanneensa tunnetun ilmiantajan. Hän oli kehottanut muita välttämään tätä, kunnes hän olisi parantanut tapansa. Toimitukseen lähettämiensä kirjeiden tarkoituksena Petterson kertoi olleen kannustaa sitkeään vastarintaan. Hän väitti olleensa asiassa johdonmukaisesti perustuslaillinen. Hän myös kielsi tukeneensa mitään lehteä julkisesti tai yksityisesti, vaikka eräät lehdet olivatkin tukeneet selkärangatonta myöntövyöspolitiikkaa.

Vastauksessaan Pettersonille Poskeinen myönsi saaneensa väärää tietoa tapahtuneesta. Tämän jälkeen hän puolusti lehden linjaa ja lopuksi huomautti, ettei Pettersonin toiminta ollut ollut yhtä johdonmukaista vuonna 1901 asevelvollisuuslain yhteydessä tämän piilouduttua muiden selän taakse.¹²⁸ Tosiasiassa Kurkijoella asevelvollisuuskuulutukset oli joutunut hoitamaan pappi naapuriseurakunnasta, sillä niin kirkkoherra Petterson kuin kappalainen C. G. Olsoni olivat kieltäytyneet tehtävästä. Kuulutustenluku oli keskeytynyt lopulta virteen ja seurakuntalaisten ulosmarssiin.¹²⁹

3. Kristillistä mieltä ja jumalanpilkkaa

Karjala suhtautui kristinuskoon ja kirkkoon samaan tapaan kuin papistoon. Kristillisyyden nivoitui osaksi vanhasuomalaisuutta ja usein kristityt esiintyivät edistyksekkyyden vastavoimana vaikka myönnettiin, että kristityistä kaikki eivät tällaisia olleetkaan. *Viipuri* esitti kristinuskon myönteisemmin ja useimpina sunnuntaina sen sivuilta löytyi hartauskirjoitus. *Työ* koki kristinuskon sosialismille tyypillisellä tavalla. Uskonto ja kirkko olivat sosialismin vastustajia.

”Tosikristillisyyden” nousi *Karjalassa* usein esille. Vuoden 1905 ensimmäisessä numerossa *Jyry* kertoi matkastaan Jääsken nuorisoseuran

¹²⁷ *Viipuri* 159/13.7.1905, Lähetettyjä kirjoituksia.

¹²⁸ *Viipuri* 161/15.7.1905, Lähetettyjä kirjoituksia.

¹²⁹ Murtorinne 1964, 147.

illanviettoon. Tietyt Jääsken kristillisen nuorukaisyhdistyksen jäsenet olisivat halunneet estää iltaman. Tähän he eivät kuitenkaan uskoneet pystyvänsä, joten he järjestivät tanssiaiset naapuritalossa tarkoituksenaan houkutella nuoriso pois edistyksellisemmästä illanvietosta. Jyry kertoi saapuneensa myöhään ja pimeässä vahingossa menneensä ensin tanssiaisiin. Siellä oli ollut meluisaa ja juopunut isäntä oli luvannut tanssien jatkuvan aamuun asti. Jyry ei halunnut jäädä paikalle, mutta joutui maksamaan päästäkseen ulos. Nuoriso ei välittänyt tansseista vaan siirtyi nuorukaisyhdistyksen iltamaan ”tekokristittyjen” jäädessä tanssimaan keskenään. Lopuksi Jyry totesi Jääsken ”tosikristittyjen” elävän synnissä ja pimeydessä sekä häpäisevän oikeaa kristillisyyttä.¹³⁰

Jääsken kristittyjen tavoin *Karjala* esitti vanhasuomalaisen *Viipurin* edistyksen vastustajana. *Viipurin* kristillinen siveellisyys paljastui sen väärissä vihjauksissa siitä, että *Karjalalle* oli haettu julkaisulupaa venäjän kielellä.¹³¹ Ahdasmielinen kristillissiveellisyys aiheutti päänvaivaa myös Sairalasta kirjoittaneelle nimimerkki Jurkalle. Paikallinen nuorisoseura oli hankkinut sosiaalista ja yhteiskunnallista kirjallisuutta, josta oli syntynyt erimielisyyksiä. Tämän esittelemistä olivat Sairalan kristillissiveelliset henkilöt vastustaneet. Jurkan mielestä kristillissiveelliset periaatteet olivat rajautuneet liian ahdasmielisiksi. Nuorisoseurassa oli hänen mielestään sallittava ohjelman esittäjille täydellinen vapaus. Muutoin olisi sama vaihtaa esitelmät virsien veisuuseen ja Raamatun lukemiseen.¹³²

Kristinusko ja kristillisyyt olivat *Karjalassa* vahvasti yhteydessä vanhasuomalaisiin. Näkyvimmäksi esimerkiksi muotoutui helmikuussa 1905 julkaistu kertomus Pietarista taivaan portilla. Jumala oli saanut käsiinsä vanhasuomalaisen lehden (Uuden) Suomettaren ja määräsi Pietarin päästämään sisään vain ne, jotka vastasivat lehden vaatimuksia kunnollisesta kristitystä kansalaisesta. Kertomuksessa Jumala arveli kirkkonsa menettävän merkityksensä, jos taivaaseen päästettäisiin vapaauskoisia ja virkansa menettäneitä henkilöitä. Pietarin vartioimalle portille saapui tämän jälkeen vanhasuomalaisten karikatyyrejä. Ensiksi tuli opettaja, joka opetti tottelemaan johtajia ja rankaisi niitä, jotka eivät totelleet. Opettajaa seurasi pappi, joka kertoi kirjoittaneensa kirkon historian ja Jumalan armon osoituksena olleen pappien palkan nostamisen.

¹³⁰ *Karjala* 1/1.1.1905, Viestejä Viipurista.

¹³¹ *Karjala* 16/20.1.1905, Sekulia: ”Viipuri” harjoittelee klovniksi.

¹³² *Karjala* 28/3.2.1905, *Karjalasta: Sairala*.

Varakkaana hän oli myös valmis maksamaan sisäänpääsystä. Pietari ei olisi päästänyt heitä sisään, mutta Jumalan käskystä he kuitenkin pääsivät taivaaseen. Kolmantena portille saapui professori, historioitsija ja valtiomies. Hän oli opettanut kansaa alistumaan ja nöyrytymään sen raskaan ikeen alla, jonka Luoja oli sille määrännyt. Jumala huomautti, ettei hän ollut määrännyt kärsimyksiä, mutta Pietarin oli päästettävä professorikin sisälle, koska se vastasi Suomettaren ohjelmaa. Viimeisenä sisään pääsi vielä sinisilmäinen mies, joka uskoi auktoriteetteihin ja jolla ei ollut, luultavasti yhteiskunnallisista asioista, ”mitään käsitystä”. Muutaman päivän päästä Pietari meni Jumalan luo ja pyysi päästä helvettiin, koska luultavasti viihtyisi siellä paremmin. Jumala pyysi Pietarin lähemmäksi ja kuiskasi seuraavansa häntä sinne. Sitten molemmat katosivat taivaasta.¹³³ Papin esikuvaksi tunnisti nopeasti Elis Bergrothin ja professorin edesmenneeksi vanhasuomalaisten johtomieheksi G. Z. Yrjö-Koskiseksi. Tähän kirjoitukseen *Viipuri* ei kirjoituksissaan ottanut kantaa, mutta syksyllä *Karjalan* vastaava toimittaja E. D. Vuorinen joutui vastaamaan kirjoituksesta raastuvanoikeudessa. Syytteenä oli jumalanpilkka.

Työ ilmoitti vuoden alussa etusivulla olevassa ohjelmassaan vastustavansa kirkollista holhousta ja paljastavansa kaiken, mitä uskonnon varjolla tehtiin työväestön sortamiseksi. Se ei kuitenkaan esiintynyt suoraan kristinuskon vastaisena vaan halusi ”vapauttaa sen suvaitsemattomuuden ja virallisuuden kahleista”. Toisaalta kristillismielisten tekemiset esitettiin heille epäedullisella tavalla.¹³⁴ Yleiskuva *Työn* kirkkoa ja kristinuskoa koskevista kirjoituksista oli vuoden 1905 alussa hyvin ristiriitainen. Selityksenä lienee se, että työväenliikkeen aatteellinen sisältö oli ymmärretty Karjalassa hyvin erilaisilla tavoilla.¹³⁵

Toukokuun lopussa *Työssä* oli kirjoitus, jossa käsiteltiin työväenliikkeen suhdetta uskontoon ja kristinuskoon. Ensiksi käsiteltiin syytöksiä jumalankieltämisestä, kirkon vihaamisesta ja uskonnon halveksimisesta. Nimimerkki Jurkka huomautti kirjoituksessa, että monilla tällaisia ajatuksia olikin. Kärsinyt työmies huomasi rukouksen jälkeen sen tehottomuuden ja näki rikkaiden saaneen pyytämättä enemmän. Tällainen eriarvoisuus johti siis helposti uskonnon ja kirkon vihaamiseen, mikä oli ymmärrettävää.¹³⁶ Jurkka oli todennäköisesti sama

¹³³ Karjala 44/22.2.1905, Suometar taivaassa.

¹³⁴ Työ 5/11.2.1905, Viipurin kirje.

¹³⁵ Soikkanen 1970, 74–78.

¹³⁶ Työ 20/27.5.1905, Työväenyhdistykset ja kirkonoppi.

henkilö, joka oli aiemmin kirjoittanut *Karjalassa*, sillä molemmat kirjoitukset painottivat vapautta ja osoittivat tukea työväenliikkeelle.

Viipurissa kristinusko ja kristityt eivät esiintyneet edistystä vastustavana voimana. Poskeinen julkaisi palstallaan kirjeen, jonka eräs kansakoulunopettaja oli saanut puolustettuaan koulun perustamista johonkin Itä-Suomen pitäjään. Kirjeessä todettiin koulusivistyksen olevaan turhaa, pahimmillaan Perkeleestä, ja parhaan vastauksen löytyvän Jeesuksen opista. Kirjeen kirjoittajan kristillinen vakaumus ei kuitenkaan Poskeisen kommentoissa noussut esille. Syynä tähän mielenilmaisuun oli kouluopetuksen puute, ei kristillinen vakaumus.¹³⁷

Soisalon-Soinisen murhan jälkeen lehden hartausteksteissä näkyi huoli suomalaisten sisäisestä jakautumisesta routavuosina. Nimimerkki Korven ukko kirjoitti vanhurskaudesta kansojen perustuksena. Suuret kansat olivat kadonneet historiasta, koska vanhurskauden oli syrjäyttänyt erimielisyys. Suomalaisten olisi pitänyt hädän hetkellä kokoontua kirkkoon rukoilemaan eikä lähteä osoittamaan mieltään. Mielenosoitukset, jotka sisälsivät esimerkiksi virsilaulua, suorastaan häpäisivät Jumalan ja tämän takia Jumala rankaisi suomalaisia. Suomen kansan pelastukseen tarvittaisiin katumusta ja rukousta.¹³⁸

Korven ukko palasi teemaan vajaa kuukausi myöhemmin. Puolueiden hajanaisuus mainittiin suoraan huolenaiheeksi. Raamatun lisäksi auktoriteetiksi otettiin edesmennyt lakitieteen professori Jaakko Forsman, puoluejohtaja G. Z. Yrjö-Koskisen veli. Puolue-elämän poistaminen sekä sovinnollisuuden ja yksimielisyyden saavuttaminen olisivat tie kansan onneen.¹³⁹

Heinäkuussa 1905 *Karjalassa* alettiin valmistautua sitä vastaan esitettyjen jumalanpilkkasyytöksien käsittelyyn. *Kansan Lehestä* poimitussa kirjoituksessa nimimerkki Kristitty esitti, ettei Jumala tarvinnut maallisen oikeuden puolustusta vaan rankaisi itse niitä, jotka häntä pilkkasivat. Maallinen tuomioistuin otti siis tehtävän, jonka Jumala oli itselleen varannut.¹⁴⁰ Elokuussa alkoi oikeudenkäynti, jota siirrettiin ensin syyskuuhun ja vielä toisen kerran lokakuun lopulle.¹⁴¹

¹³⁷ Viipuri 12/15.1.1905, Poskeisen pakinoita.

¹³⁸ Viipuri 40/17.2.1905, Kansojen perustus.

¹³⁹ Viipuri 59/11.3.1905, Sovinnollisuus.

¹⁴⁰ Karjala 159/13.7.1905, Maalliseen oikeuteen?

¹⁴¹ Karjala 184/11.8.1905, Uutisia Viipurista: Juttu ”Jumalan pilkkaamisesta”; 209/9.9.1905, Uutisia Viipurista: Juttu ”Karjalaa” vastaan jumalanpilkkaamisesta.

Oikeudenkäynnin ensimmäisenä päivänä *Karjalassa* julkaistiin oikeudelle jätetty kirjelmä. Lehti halusi puolustautua myös julkisesti, vaikka se ei ollut tarpeellista, olihan tieto syyteistä herättänyt ainoastaan hilpeyttä. Syyte oli kuitenkin niin vakava, että sitä oli syytä selvittää. Leikkimielinen kirjoitus *Suomettaresta* taivaassa oli irrotettu kontekstista. Se piti tulkita vanhasuomalaisessa lehdistössä esiintyneen uskonnolla politikoimisen kritiikkinä. Asiaa vielä tarkemmin arvioitaessa huomattaisiin enintään vanhasuomalaisten syyllistyneen jumalanpilkkaan. Kirjoitus ei selvityksen mukaan ollut jumalanpilkkaa, vaikka se luettaisiinkin irrallisena tekstinä. Jumalaa ei pilkattu vaan ainoastaan *Uutta Suometarta*. Ainoa pilkkaa lähelläkään oleva maininta oli Jumalan kuvaaminen ihmisenkaltaisena, mutta sekin oli tuttua legendoista ja kansansaduista. Syytökset menisivät läpi ainoastaan, jos *Uusi Suometar* oli korotettu sellaiseen asemaan, että sen pilkkaaminen olisi Jumalan pilkkaamista.¹⁴²

Karjalan vastaavana toimittajana olleen Vuorisen oikeudenkäyntiavustajana toimi varatuomari Severi Avellan. *Karjala* julkaisi hänen oikeudenkäynnissä lukemansa vastineen, joka oli Vuorisen käsialaa. Aluksi vastineessa käytiin läpi syytökset ja huomautettiin Savonlinnan tuomiokapitulin syytöksien koskeneen Jumalan ja Jumalan sanan pilkkaamista, joista jälkimmäinen oli poistettu syyteistä. Tätä seurasi katsaus jumalanpilkkalakiin historialliseen kehitykseen. Tarkoituksena näytti olevan osoittaa kehityksen kulkeneen lain muuttamista kohti. Useissa maissa jumalanpilkka oli tuntematon rikos. Rangaistus seurasi vain uskonnonharjoituksen häirinnästä tai estämisestä. Ihmismäisten piirteiden antaminen Jumalalle ei voinut myöskään olla pilkkaamista. Kirjakaupat olivat olleet täynnä vastaavia tekstejä, eikä niiden kirjoittajia vastaan ollut nostettu syytteitä. Kyseessä oli tällä kertaa henkilökohtainen kostoyritys Vuorista vastaan. Tuomiokapituli oli siis omaksunut vanhan kannan, joka ei vastannut senhetkistä oikeuskäsitystä, eikä kirjoitus ollut herättänyt yleistä paheksuntaa. Avellanin lopetettua puheensa syyttäjä pyysi lykkäystä antaakseen kirjallisen vastineensa puolustukselle ja arveli sen sisältävän kohtia, jotka vaativat tuomiokapitulin lausunnon. Oikeusjuttua lykättiin jälleen, tällä kertaa joulukuulle.¹⁴³ *Karjala*-lehdessä ei jaettu syyttäjän näkemystä tuomiokapitulin lausunnon tarpeellisuudesta.

¹⁴² *Karjala* 244/20.10.1905, Jumalan pilkkaamisjuttu.

¹⁴³ *Karjala* 245/21.10.1905, Jumalan pilkkaamisjuttu.

Jumaluusopin ja kirkon sekoittaminen asiaan oli anakronistista, eikä sille ollut tarvetta. Asian ratkaisuun riitti hyvin ”yleinen kansalaissivistys”.¹⁴⁴

4. Pappien palkkaus ja papinvaalien äänikysymys

Karjalassa hahmoteltiin uskontopoliittisia linjauksia tammikuun lopussa 1905, jolloin tulilinjalle joutui papiston palkkaus. Papiston senhetkinen palkkausjärjestelmä oli jo syntyessään vuonna 1886 ollut huono. Tästä osoituksena oli *Karjalan* mukaan valtiopäiväesitysten ja niiden keräämien allekirjoitusten määrä. Pappien palkkauksen pahimpia epäkohtia olivat maksujen mielivaltaisuus, joidenkuiden pappien suuret palkkojen korotukset ja tästä seurannut taloudellinen epätasa-arvoisuus eri seurakuntien palkoissa.¹⁴⁵ Erityinen ongelma *Karjalalle* olivat papiston virkatalot. Pappiloiden rakentaminen ja kunnossapito olivat käyneet seurakuntalaisille liian kalliiksi. Ongelmia tuotti myös pappiloiden maanviljelys. Tilat olivat harvoin tuottavia siitäkkin syystä, että seurakuntalaiset harvoin huolehtivat pappilan pelloista yhtä hyvin kuin omistaan. Maanviljelyksen kehittyminen oli monimutkaistanut viljelyä ja vaati aikaa aiempaa enemmän. Pappi, joka keskittyi maanviljelyyn, oli pois varsinaisesta tehtävästään. Ainoa toimiva ratkaisu olisi virkatalojen poistaminen. Lisäksi uudistusten katsottiin edistävän tilattoman väestön maan saamista. Papistolle tuli määrätä kohtuullinen rahapalkka kuten oli muillakin virkamiehillä.¹⁴⁶

Karjalan linjaukset oli selkeästi suunnattu talonpojille, jotka kokivat papiston palkkaus- ja virkatalojärjestelmän epäoikeudenmukaiseksi. Manttaaliperusteisen järjestelmän kustannukset koettiin maanomistajille raskaiksi. Lisäksi luonnontuotteisiin pohjautuva palkkaus jakaantui epätasaisesti kirkkoherran ja hänen apulaisensa kesken.¹⁴⁷ Viipurin lääni oli otollista maaperää esittää helpotuksia talonpoikien asemaan, sille varsinkin läänin itäosissa oli paljon maanviljelijäväestöä.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Karjala 248/25.10.1905, Asiantuntija sekin. Jumalanpilkkasyytöksiä vastaan käytettiin myöhemminkin samankaltaisia argumentteja: Murtorinne 1967, 237-254.

¹⁴⁵ Karjala 22/27.1.1905, Tarpeellinen anomusehdotus I.

¹⁴⁶ Karjala 23/28.1.1905, Tarpeellinen anomusehdotus II.

¹⁴⁷ Mustakallio 1983, 262-263.

¹⁴⁸ Luttinen 2014, 201-203.

Työssä hahmoteltiin uskontopolitiikkaa toukokuun lopussa. Sosiaalidemokraattinen puolue oli jo vuonna 1903 ottanut periaateohjelmansa viidenneksi kohdaksi vaatimuksen uskonnon julistamisesta yksityisasiaksi.¹⁴⁹ Nimimerkki Toivo piti uskontokysymystä erittäin tärkeänä ja halusi pohtia, miten järjestäytyneen työväen tulisi siihen suhtautua. Kirkon ja valtion ero ja uskonnonopetuksen poistaminen olivat Toivolle aiheita, joista hän ei uskonut olevan erimielisyyttä. Tärkeintä oli pohtia, oliko uskontoa suvaittava vai valmistettava kansaa kohti materialistista maailmankatsomusta. Toivon mielestä muissa puoluelehdissä oli asetettu materialistiselle kannalle, mutta asia ei kuitenkaan ollut niin mustavalkoinen. Uskontokysymyksessä oli tärkeintä miettiä, vaikuttiko se puolueeseen edullisesti vai haitallisesti. Toivon mielipide oli, että uskonnollisuus oli syvällä suomalaisissa. Uskonnon tuomitseminen taikauskoksi karkotti pahimmillaan niitä, jotka muuten hyväksyivät työväenliikkeen ohjelman. Uskontoa oli siis lähestyttävä varovasti. Sen tuomitseminen pelkäsi taikauskoksi sopi vain tyhmille. Puolueohjelman uskontopykälää oli tulkittu virheellisesti. Toivo lupasi käsitellä asiaa seuraavassa kirjoituksessaan, mutta sitä ei ehditty julkaista ennen *Työn* julkaisemiseen tullutta taukoa.¹⁵⁰ Kirjoitus esitti Forssan uskontopykälästä puoluejohdosta poikkeavan tulkinnan, jossa uskontoon suhtauduttiin neutraalisti. Tämän toivottiin tuovan puolueeseen ihmisiä, jotka uskontokielteisyyttä lukuun ottamatta hyväksyivät puolueen ohjelman.¹⁵¹

Toukokuussa *Karjala* lainasi nuorsuomalaisen *Turun Sanomien* kirjoituksen, jossa vaadittiin ääniasteikon poistamista papinvaaleissa. Jokaiselle täysi-ikäiselle miehelle ja naiselle oli annettava yksi ääni. Kunnallisessa ja valtiollisessa elämässä oikeudentunto oli jo ohjannut kohti tätä periaatetta. Silloinen varallisuuteen pohjautuva ääniasteikko oli varsinkin uskonnollisesti välinpitämättömissä seurakunnissa oikeudenmukaisuuden ja moraalin irvikuva.¹⁵²

Viipuri ja *Karjala* olivat papinvaalien äänioikeusasiassa samoilla linjoilla, mutta perustelut poikkesivat toisistaan. Vanhasuomalaiset järjestivät kesäkuussa 1905 puoluekokouksen, jossa käsiteltiin kirkollista äänioikeutta. Tohtori Lauri Ingman alustuksen pohjalta hyväksyttiin, että jokaisella rippikoulun käyneellä hyvämaineisella miehellä ja naisella olisi papinvaalissa yksi ääni.¹⁵³

¹⁴⁹ Pikkusaari 1998, 92.

¹⁵⁰ Työ 20.5.1905, Uskonto ja työväenkysymys I.

¹⁵¹ Mustakallio 1983, 74-75.

¹⁵² *Karjala* 118/23.5.1905, Mies ja ääni papinvaaleissa.

¹⁵³ *Viipuri* 147/29.6.1905, Suomenmielisten puoluekokousta.

Viipuri omaksui Ingmanin kannan tai ainakin se julkaisi pohjustuksen. Pohjustuksessa kävi ilmi huoli ”köyhien ja sorrettujen” vieraantumisesta kirkosta. Kirkko nähtiin rikkaiden ystävänä, vaikka köyhät olivat olleet kirkon uskollisimpia tukijoita.¹⁵⁴

Heinäkuussa *Viipurissa* hahmoteltiin mielipidettä kirkon ja valtion suhteesta. Nimimerkki Sakeus (K. N. Rantakari) oli vanhasuomalaisessa ylioppilaslehdessä *Raatajassa* väittänyt Helsingin Sanomien lähettäneen pappissäädyn jäsenten nimissä kiertokirjeen, jossa oli pyydetty pappien ja opettajien tukea nuorsuomalaisille. Tukea yritettiin saada lupauksella puolustaa kirkkoa. *Viipurissa* olleessa kirjoituksessa ei suoraan kielletty kiertokirjeen olemassaoloa. Kuitenkin huomautettiin, että Sakeuksen kirjoituksesta löytyi huomautus perustuslaillisen rintaman ”klerikaalisuudesta”. Vanhasuomalaiset olivat kyllä keskustelleet kannatuksesta kirkolle. Ehdotus kannattamisesta oli kuitenkin saanut runsaasti kritiikkiä, ei tukea. Kansalle oli vakavia seurauksia, jos jokin puolue haluaisi ”kansan kirkolla” hankkia itselleen kannatusta ja siten julistaa itsensä ainoaksi kristillisyyden kannattajaksi. Muut puolueet leimattaisiin kristillisyyden vastustajiksi, mikä johtaisi ainoastaan hedelmättömään puoluekamppailuun.¹⁵⁵

Perustuslailliset suunnittelivat yhteisen kokouksen pitämistä Helsingissä. *Karjalassa* nimimerkki H. J hahmotteli yhteiskunnallista ohjelmaa kokouksessa esiteltäväksi. Kirjoituksessa tuotiin selvästi esille kannanotto kirkon ja valtion suhteisiin: ”kirkon ja valtion eroittaminen on tärkeimpiä ja ensimmäisiä toimenpiteitä, jonka kansan eduskunnan tulee ratkaista”.¹⁵⁶ Nuorsuomalainen ryhmä oli jakaantunut routavuosien aikana. Niin sanottu *Valvojan* ryhmä toimi uskonnonvapauden aikaansaamiseksi liberalismien hengessä, mutta sen rinnalla toimi kirkollis-papillinen siipi, joka oli lähellä vanhasuomalaisia ja valmis yhteistoimintaan näiden kanssa.¹⁵⁷

5. Viipurin juutalaisia ja ulkomaiden tapahtumia

¹⁵⁴ Viipuri 148/30.6.1905, Kirkollinen äänioikeus; Mustakallio 1983, 59-60.

¹⁵⁵ Viipuri 157/11.7.1905, Pikku uutisia: Klerikaalinen puolue?; Mustakallio 1983, 58.

¹⁵⁶ Karjala 173/29.7.1905, Selvä ohjelma.

¹⁵⁷ Mustakallio 1983, 145; Vares 2000, 63, 77-79, 85-88.

Viipurin kaupungissa oli juutalainen seurakunta, jossa vuonna 1900 oli ollut hieman yli sata jäsentä.¹⁵⁸ Viipurin eläinsuojeluyhdistys piti maaliskuussa 1905 kokouksen, jossa keskusteltiin uuden teurastusasetuksen noudattamisesta. Kokouksessa ihmeteltiin viranomaisien välinpitämättömyyttä asetuksen määräyksiensä valvomisen suhteen.¹⁵⁹ Erityisesti keskustelua oli herättänyt juutalainen teurastuskäytäntö, jota yhdistyksessä pidettiin kaikkea ihmisyyttä vailla olevana eläinräökkäyksenä. Eläinsuojeluyhdistys esitti toivomuksen, etteivät ihmiset ostaisi lihaa sellaisilta teurastajilta, jotka myivät juutalaisten teurastamaa lihaa. Samalla päätettiin pyrkiä siihen, että teurastusasetuksen määräykset koskisivat myös juutalaisia, vaikka tämä olisikin vastoin heidän uskonnollisia määräyksiään.¹⁶⁰

Eläinsuojeluyhdistyksen vaatimus herätti närkästystä Viipurin juutalaisissa tai ainakin yhdessä heistä. Ben Amin allekirjoituksella ilmestynyt kirjoitus julkaistiin *Viipurissa*. Kirjoittaja asettui puolustamaan juutalaista teurastustapaa. Kirjoituksen mukaan hän oli eläinsuojeluyhdistyksen moitteet luettuaan lähtenyt itse tarkastamaan miten teurastus tapahtui: veitsi teroitettiin, minkä jälkeen se tarkastettiin huolellisesti viallisuuksien varalta. Tämän jälkeen lehmän jalat sidottiin ja se laskettiin varoen lattialle, minkä jälkeen sen kurkku nopeasti katkaistiin. Amin mukaan tapahtuma oli niin nopea ja rauhallinen, ettei siinä voinut ajatella eläimen kärsivän.

Ami kertoi myös venäläisen tutkijan tehneen selkoa juutalaisesta teurastustavasta. Tutkija oli havainnut lihan olevan maukkaampaa kuin kristittyjen teurastama. Tärkeintä oli kuitenkin se, että juutalaisella tavalla teurastettu eläin kuoli viidestä kymmeneen sekuntia nopeammin kuin kristittyjen tavalla teurastettu. Berliinissäkin suurimmat lihakauppiat olivat huomanneet juutalaisen tavan paremmuuden ja käyttivät sitä. Lopuksi Ben Ami kehotti eläinsuojeluyhdistystä korjaamaan erehdyksensä tässä asiassa ja seuramaan muun Euroopan mielipidettä teurastusasiassa.¹⁶¹

Pian *Viipurissa* julkaistiin kirjoitus, jonka nimimerkki Esa osoitti Ben Amille. Ensin hän halusi tietää, kuinka kauan kristittyjen teurastamat eläimet elivät teurastuksen jälkeen. Seuraavaksi hän huomautti, ettei eläinsuojelun kannalta katsottuna ollut tärkeää eläimen elinaika vaan se kuinka nopeasti ”eläin lakkaa käsittämästä että kuolema tulee”. Lihan laadun kannalta oli tärkeää, ettei eläin

¹⁵⁸ Kuujo 1981, 435.

¹⁵⁹ Viipuri 73/29.3.1905, Uutisia: Teurastusasetuksen noudattaminen.

¹⁶⁰ Viipuri 73/29.3.1905, Uutisia: Juutalaisten teurastustapa.

¹⁶¹ Viipuri 83B/9.4.1905, Lähetettyjä kirjoituksia: Juutalaisten teurastustapa.

kuollut kun verta laskettiin. Esan mielestä teurastusnaamari oli paras vaihtoehto, sillä eläin menetti sen avulla tajuntansa sekunnissa.¹⁶² Ben Amin lähettämässä vastineessa ei ollut uutta tietoa. Hän totesi, että jos juutalaisittain teurastettu eläin kuoli viisi sekuntia aikaisemmin, niin luonnollisesti kristittyjen tavalla eläin kuoli viisi sekuntia myöhemmin. Juutalaiset leikkasivat eläimen kurkun henkitorvea myöten ja veri virtasi nopeammin kuin vain valtimot leikkaamalla, kuten kristityt tekivät. Tämä teki myös lihasta parempaa.¹⁶³ Eläinsuojelua käytettiin myös antisemitistisiin tarkoituksiin,¹⁶⁴ mutta ratkaisevaa antisemitismin määrittämiseen olisi tietää, oliko kyse aidosta huolesta eläinten kärsimyksistä.

Huhtikuussa Työssä kehoitettiin boikotoimaan juutalaisia vaatetusliikkeitä. Juutalaisten omistamissa suurissa varastomakasiineissa myytiin laadukkaita vaatteita halvalla ja suuri osa ihmisistä osti ”valheellista ja halpaa loisteliaisuutta”. Halvoissa vaatteissa ei ollut sinänsä mitään väärää. Ongelmana oli räätälien palkkojen pienuus. Juutalaisten työllistämät räätälit saivat palkkaa huonoimmillaan kuusi markkaa puvulta, vaikka räätäliammattiyhdistyksen hyväksymä minimi oli 17 markkaa. Yhdessä juutalaisessa vaateliikkeessä palkka oli korotettu 14 markkaan, mikä todisti että juutalaiset pystyivät maksamaan parempaa palkkaa. Palkan pienuuden vuoksi räätälit olivat aloittaneet lakon, jolle pyydettiin muiden kansalaisten tukea. Ihmisillä oli velvollisuus olla ostamatta vaatteita lakkotilassa olevista juutalaista liikkeistä.¹⁶⁵ Lakko jatkui ainakin kesäkuun loppuun, koska juutalaiset kauppiaat eivät hyväksyneet palkankorotusvaatimuksia.¹⁶⁶

Juutalaisia koskevan lainsäädännön käsittelystä senaatissa oli mainintoja *Karjalassa* ja *Viipurissa*.¹⁶⁷ *Karjalassa* ei lain sisältöä käsitelty, mutta *Viipuri* julkaisi käännöksen Wienissä ilmestyneen lehden kirjoituksesta. Se arvosteli ankarasti senaatin toimenpiteitä. Kirjoituksessa kerrottiin, etteivät juutalaiset saisi uusien säännösten perusteella asua Helsingin, Turun tai Viipurin ulkopuolisilla alueilla. Avioituminen ulkomaalaisten juutalaisten kanssa olisi

¹⁶² Viipuri 95/26.4.1905, Lähetettyjä kirjoituksia: Herra Ben Ami!

¹⁶³ Lähetettyjä kirjoituksia: Vastaus herra Esalle.

¹⁶⁴ Laitila 2014, 114-116. Laitila väittää virheellisesti kyseisessä kohdassa *Viipurin Sanomien* olleen vanhasuomalainen. Ilmeisesti kyseessä oli *Viipurin Sanomat. Supistus*, sillä viite on vuodelta 1908, jolloin enää *Supistus* ilmestyi.

¹⁶⁵ Työ 14/15.4.1905, Räätäliyöntekijät ja Juutalaiset liikkeenharjoittajat.

¹⁶⁶ Viipuri 144/24.6.1905, Lähetettyjä Kirjoituksia: Räätäliyöntekijät ja Juutalaiset liikkeenharjoittajat.

¹⁶⁷ Esim. *Karjala* 184/11.8.1905, Uutisia Viipurista: Juutalaisia koskeva lainsäädäntö; Viipuri 184/11.8.1905, Uutisia: Juutalaisia koskeva lainsäädäntö.

kiellettyä. Juutalaisten elinkeinot rajattaisiin lumppujen, tulitikkujen ja vaatteiden kauppaan. Kiinteistöjen omistaminen olisi myös kiellettyä ja rikoksen tehneet juutalaiset olisi mahdollista karkottaa yhdessä vuorokaudessa. Kirjoituksen mukaan oli uskomatonta, että maa, joka yritti saada ulkomaiden tukea omassa vapaustaistelussaan, säätö jyrkempiä säädöksiä kuin muualla Venäjällä oli.¹⁶⁸

Venäjän juutalaisia vastaan suunnatut väkivaltaisuuDET saivat huomiota lehdissä. Toukokuussa *Karjala* kertoi Žytomyrissä tapahtuneista levottomuuksista, joissa oli kuollut 14 juutalaista ja lisäksi yli 90 loukkaantunut.¹⁶⁹ Seuraavassa kuussa *Viipuri* kertoi Etelä-Venäjän juutalaisten hankkineen aseita turvaksi hyökkäyksiä vastaan.¹⁷⁰ Venäjällä aiemmin tapahtuneet pogromit vaikuttivat mielialaan Baselissa pidetyssä sionistikongressissa, jonka pääpiirteistä *Viipuri* kertoi. Tunnelma oli kiihkeä ja hermostunut, kun keskusteltiin Juudean valtakunnan maantieteellisestä sijainnista. *Viipurissa* kerrottiin, että kongressi-istunto oli jouduttu keskeyttämään hetkeksi.¹⁷¹

Lokakuun puolivälissä Venäjän rautatieläisten liitto oli julistanut lakon. Heidän esimerkkiään noudattaen Pietarin yliopistolla pidetyssä kokouksessa joukko opiskelijoita, virkamiehiä ja teollisuusväestöä oli julistanut yleislakon koko valtakuntaan.¹⁷² Lokakuun viimeisenä päivänä *Karjala* julkaisi Pietarin juutalaisystävällisen liiton mietinnön, jossa ajan tapahtumien nähtiin johtuvan ainakin osittain juutalaisiin kohdistuneesta sorrosta. Mietinnössä vaadittiin juutalaisvastaisten lakien ja kuolemantuomion poistamista, ihmis- ja kansalaisoikeuksien myöntämistä, mielipidevankien armahtamista ja yleistä äänioikeutta, jolla valittaisiin ”lakiasäätävä kokous”. Lopuksi kaikkia liiton jäseniä kehoitettiin yhtymään omien ammattikuntiansa lakkoihin.¹⁷³

Roomalaiskatolinen kirkko sai näkyvyyttä lehtien esitellessä Ranskassa käynnissä ollutta keskustelua kirkon ja valtion suhteista. Ranskan poliittisessa elämässä vallitsi 1900-luvun alussa vahva antiklerikaalinen ilmapiiri, joka heijastui myös poliittiseen päätöksentekoon. Radikaaleimmat ryhmät pettyivät kuitenkin vuonna 1904 annettuun lakiesitykseen, jossa ainoastaan korostettiin valtion rajoittavaa ja valvovaa roolia suhteessa kirkkoihin. Lakiesitys muuttui vielä

¹⁶⁸ Viipuri 232/6.10.1905, Pikku uutisia: Juutalaiset Suomessa.

¹⁶⁹ Karjala 111A/14.5.1905, Pietarin lehdistä: Juutalaisvihamieliset levottomuudet.

¹⁷⁰ Viipuri 146/28.6.1905, Venäjältä: Levottomuuksia Venäjällä. Juutalaiset varustautuvat aseilla.

¹⁷¹ Viipuri 179/5.8.1905, Seitsemäs sionistikongressi Baselissa.

¹⁷² Tikka 2009, 22.

¹⁷³ Karjala 253/31.10.1905, Pietarin lehdistä: Juutalaisystävällisen liiton kokous.

vuoden 1905 alussa niin, että uskonnolliset yhteisöt saattoivat ottaa pitkälle huomioon oman uskonnonvapautensa mukaiset näkökohdat uskonnon harjoittamisessa ja organisaatioissa. Kaikesta huolimatta kyseessä oli merkittävä heikennys katolisen kirkon asemaan: valtio ei maksanut papiston palkkoja, kirkon omaisuus siirtyi valtiolle ja seurakuntien asioita hoitamaan asetettiin katolisista maallikoista koostuvia komiteoita.¹⁷⁴

Työ ei ollut asiasta vielä kiinnostunut, mutta *Viipuri* ja *Karjala* seurasivat vuoden 1905 alussa tilannetta säännöllisesti. Molemmat lehdet julkaisivat vuoden alussa ranskalaisen kirjailijan Anatole Francen kirjoituksia tilanteesta. Kirjoituksissa kerrottiin, kuinka papiston valta oli kasvanut Ranskassa yli konkordatin rajojen ja paavin edustajat olivat saaneet oikeuksia, jotka kuuluivat vain valtiolle.¹⁷⁵ *Karjalan* toimitus seurasi *Viipurin* toimitusta tarkemmin Ranskan tapahtumia. Se teki selkoa kirkon ja valtion välisiin suhteisiin vaikuttavan lainsäädännön sisällöstä ja sen etenemisestä Ranskan edustajakamarissa.¹⁷⁶ Paavi Pius X sai myös näkyvyyttä *Karjalassa*, jossa julkaistiin paavin kardinaaleille pitämä puhe, jossa hän sanoi kirkon ja valtion eron tuottavan onnettomuutta ranskalaisille.¹⁷⁷ Toukokuussa *Karjalassa* kirjoitettiin eron tapahtuneen. Vaikka lain kaikkia pykälä ei ollut käsitelty, niin tärkeimmistä pykälästä oli päästy yhteisymmärrykseen.¹⁷⁸

Viipurissa toimi roomalaiskatolinen seurakunta, joka palveli ensisijaisesti sotilasväestöä. Seurakuntalaisia oli joitakin satoja.¹⁷⁹ Lokakuun loppupuolella närkästynyt seurakuntalainen lähetti *Viipuriin* kirjoituksen, jossa hän arvosteli seurakunnan pappia ja kirkonpalvelijaa. Nimikirjainten J. R. V. takana ollut seurakuntalainen väitti, että katolisen kirkon paimen oli ”erehtynyt opettaessaan Kristuksesta ja Kristuksen opista”. Hänen mukaansa pappi Petkewitsh, ilmeisesti kirkkoherra Victor Pitkiewicz¹⁸⁰, oli saarnannut, ettei työtä saanut tehdä juhla- ja pyhäpäivinä, mutta oli kirkkoon rukoilemaan tulleita käskenyt – ilmeisesti omaksi edukseen – tekemään töitä pyhäpäivänä. Pitkiewicz oli kieltäytynyt kastamasta lapsia ja ajanut rukoilemassa olleita ihmisiä ulos kirkosta.

¹⁷⁴ Wright 1981, 267-268; Seppo 1991, 139-141, 161-163.

¹⁷⁵ *Karjala* 7/10.1.1905, Ulkomailta: Valtio ja kirkko Ranskassa; 10/13.1.1905 Ulkomailta: Valtio ja kirkko Ranskassa; *Viipuri* 10/13.1.1905, Ulkomailta: Ranskan tasavallan suhde kirkkoon.

¹⁷⁶ *Karjala* 67/21.3.1905, Ulkomailta: Valtio ja kirkko Ranskassa.

¹⁷⁷ *Karjala* 80/6.4.1905, Ulkomailta: Paavi puhunut.

¹⁷⁸ *Karjala* 107/10.5.1905, Ulkomailta: Kirkon erottaminen valtiosta Ranskassa suoritettu.

¹⁷⁹ Kuujo 1980, 435.

¹⁸⁰ Kirjoitusasu Vuorela 1989, 88.

Oli myös tapauksia, joissa hautauksia suoritti kirkon vanhin tai urkuri, vaikka nimimerkin mukaan kirkon oppi määräsi selvästi, että hautauksen saattoi toimittaa vain pappi. Olikin mahdollista, että Pitkiewicz ei olisi ehtinyt toimittamaan kaikkia hautauksia. Hänellä olivat vastuullaan koko Pietarin sotilaspiirin katoliset sotilaat. Lisäksi hänen vastuullaan oli vuoden 1905 pääsiäisestä lähtien myös Helsingin seurakunta, jossa hän kävi noin joka toinen viikonloppu. Lisäksi Terijoelle 1904 perustettu kappeli aiheutti kesäisin lisäkiireitä.¹⁸¹

Pitkiewicz ei ollut kirjoituksesta päätellen ottanut hänestä tehtyjä valituksia asianmukaisesti vastaan. Jumalanpalvelusmenojen aikana hän oli J. R. V:n mukaan uhkaillut valitusten tekijöitä kostolla. Pappi oli myös lähtenyt kirjoittajan esimiehen luokse kertomaan tälle valheita ja vaatimaan J. R. V:n eroa. Kirkossa fyysinen koskemattomuuskaan ei ollut taattu. Kirkon paimen Stepanovitš oli kuristanut J. R. V:tä, mutta hänen onnekseen muut seurakuntalaiset olivat pelastaneet hänet. Stepanovitš oli mahdollisesti lyhyen aikaa Viipurissa palvellut pappi, mutta hänestä ei ole jäänyt tietoja kirkonkirjoihin.¹⁸² J. R. V. oli tehnyt näistä asioista jo kolme valitusta, joista ensimmäisen vuonna 1902, korkeimmalle katoliselle hengelliselle hallitukselle, mutta ei ollut saanut vastausta. Viipurin katolisessa seurakunnassa oli unohdettu Kristuksen oppi.¹⁸³ J. R. V. ei kuitenkaan saanut vastausta kirjoitukseensa, koska pian suurlakko vei ihmisten huomion.

Tammikuun puolivälissä 1905 Pietarissa syntyi lakkoliike, johon yhtyi lopulta kaksi kolmasosaa Pietarin työläisistä. Lakko huipentui marssiin, jonka tarkoituksena oli antaa keisarille lista työläisten vaatimuksesta. Ikoneita kantaneita marssijoita johti pappi Grigori Gapon. Marssi keskeytettiin lopulta asevoimin ja yli sata ihmistä sai surmansa ja lähes kolmesataa loukkaantui.¹⁸⁴ Viipurilainen lehdistö seurasi tarkasti tapahtumia.

Karjalalla oli paikalla oma kirjeenvaihtajansa. Hän oli selvillä siitä, että lakkoliikkeen johdossa oli ortodoksinen pappi Gapon, entinen vankilasaarnaaja. Tämän kirjeenvaihtaja luokitteli vallankumoukselliseksi, joka oli valmis rukousten sijaan tarvittaessa rynnäköimään saadakseen keisarin suostumaan kansan vaatimuksiin.¹⁸⁵ *Viipuri* ja *Työ* joutuivat tyytymään virallisiin

¹⁸¹ Vuorela 1989, 51, 99.

¹⁸² Vuorela 1989, 91.

¹⁸³ Viipuri 249/26.10.1905, Lähetettyjä kirjoituksia: Avoin kirje.

¹⁸⁴ Tikka 2009, 47-48; Kenworthy 2010, 256.

¹⁸⁵ Karjala 20/25.1.1905, Kirjekortti Pietarista.

tiedonantoihin, jotka eivät tosin poikenneet *Karjalan* kuvauksesta.¹⁸⁶ *Työ* ja *Viipuri* julkaisivat myös venäläisessä lehdessä olleen lyhyen elämäkerran Gaponista. Hänen kerrottiin olleen yksinkertaisen talonpojan poika, jonka kyvykkyys oli pantu koulussa merkille. Isä oli lähettänyt Gaponin pappisseminaariin, josta hänet hetkellisesti erotettiin kansallisen kiihotuksen johdosta. Hänen käyttäytymisensä oli ollut esteenä papiksi tulemiselle, mutta lopulta suosittelijat auttoivat hänet hengelliseen akatemiaan. Gapon oli myös julkaissut kirjan kirkon yhteydestä työväkeen, mutta se oli päätynyt kiellettyjen kirjojen listalle.¹⁸⁷

Pyhän synodin reaktio lakkoliikkeeseen oli torjuva.¹⁸⁸ *Karjalassa* ja *Viipurissa* julkaistiin sen kirjelmä ortodoksisille kansalaisille. *Viipurissa* ollut kirjoitus oli lyhyempi: viimeaikaisia levottomuuksia tuli pitää Jumalan rangaistuksena, ihmisten tuli palata töihin ja varoa kuuntelemasta vihollisen lähettämiä yllyttäjiä. *Karjala* julkaisi kirjelmän ilmeisesti kokonaisuudessaan.¹⁸⁹

Ortodokseja oli aiemmin kielletty kääntymästä muihin uskonnollisiin tunnustuskuntiin, mutta kiristyvää ilmapiiriä sai Venäjän hallitsijan muuttamaan asetusta huhtikuussa 1905. Suomen alueen ortodoksit näkyivät lehdissä etenkin tämän uskonnonvapausasetukseen tehdyn muutoksen jälkeen.¹⁹⁰ Suomessa senaatti kuitenkin suhtautui varoen uudistukseen ja sen voimaan tuloa saatiin odottaa seuraavan vuoden maaliskuuhun.¹⁹¹ Etenkin *Karjala* halusi saada selvyuden siitä, mahdollistivatko muutokset Suomen ortodoksien kääntymisen luterilaisuuteen. Lehti julkaisi *Helsingin Sanomissa* olleen selonteon. Sen mukaan esteitä kääntymiselle ei ollut määräysten astuttua voimaan.¹⁹² *Viipurissa* muistutettiin, että kääntyvien tuli saada opetusta evankelisluterilaisen kirkon opista ja osoittaa tietonsa siitä, ennen kuin heidät voitiin ottaa kirkon jäseniksi.¹⁹³ Heinäkuun lopussa *Karjala* kertoi senaatin alistaneen tekemänsä asetusehdotuksen, joka mahdollistaisi kääntymisen luterilaisuuteen, keisarin vahvistettavaksi.¹⁹⁴ Vahvistus kuitenkin viipyi, mikä ei lehtien antaman kuvan mukaan miellyttänyt ortodokseja.

¹⁸⁶ Viipuri 19/24.1.1905, Virallinen tiedonanto töiden lopettamisen johdosta monissa pääkaupungin tehtaissa ja teollisuuslaitoksissa; Työ 3/28.1.1905, Mellakat Pietarissa.

¹⁸⁷ Työ 3/28.1.1905, Työväen johtaja Isä Gapon.

¹⁸⁸ Kenworthy 2010, 256.

¹⁸⁹ Viipuri 26/1.2.1905, Keisarikunnasta: p. Synodi; Karjala 26/1.2.1905 Pietarin lehdistä: Pyhän Synodin lähetyskirje viime tapausten johdosta.

¹⁹⁰ Karjala 101/3.5.1905, Uutisia Viipurista: Uskonnonvapaus Venäjällä; Murtorinne 1967, 128.

¹⁹¹ Heikkilä 1985, 400-401.

¹⁹² Karjala 109/12.5.1905, Uskonnonvapauskaasin suhde Suomen kreikkalais-katolisiin kansalaisiin.

¹⁹³ Viipuri 118/23.5.1905, Uskonnon-suvaitsevaisuusasiassa.

¹⁹⁴ Karjala 172/28.7.1905, Uutisia Viipurista: armoll. käskykirje uskonvapaudesta.

Lokakuussa noin viidenkymmenen ortodoksin kerrottiin matkustaneen Pietariin, missä kääntyminen luterilaisuuteen oli jo mahdollista. *Viipuri* kertoi myös muista vastaavista tapahtumista.¹⁹⁵

Heinäkuussa *Karjala* kertoi edesmenneen kenraalikuvernööri Bobrikovin yrittäneen rakennuttaa ortodoksista kirkkoa Kurkijoen kirkonkylälle. Ajatusta pidettiin järjettömänä, olihan kirkonkylä lähes kokonaan luterilainen. Ajatus oli tyrmätty myös ortodoksien taholta. Ortodoksinen väestö asui Kurkijoen laitamilla, mistä oli lyhyt matka Tiurulan kirkkoon. Tästä huolimatta eräs kauppias oli yrittänyt saada kirkon rakentamisen käyntiin, mutta piispa oli kuunnellut seurakunnan mielipidettä ja ollut rakennushanketta vastaan.¹⁹⁶ Uutista seurasi nimimerkki Paikkakuntalaisen kirjoitus. Hän kertoi yksityishenkilön aloittaneen kirkkohankkeen jo ennen Bobrikovia. Bobrikov oli ollut kirkon rakentamisen puolella, olihan sille valtiollinen tarve vaikka kirkollista ei ollutkaan. Paikkakuntalainen arvostelikin kirkon rakentamisyhtiöksiä ja kiitti kirkkoherra Gustaf Pettersonia siitä, että tämä oli objektiivisesti arvostellut kirkon rakennushanketta eikä ollut suostunut seurakuntalaisten pyynnöstä tukemaan hanketta.

Viipurin Tiiliruukilla sijaitsi metodistiseurakunta. Vuoden 1905 alussa *Karjala* kertoi seurakunnan järjestäneen teejuhlan ja päivällisen köyhille. Osallistujia tapahtumissa oli ollut yhteensä yli viisisataa.¹⁹⁷ Hyväntekeväisyydestään huolimatta seurakunnalla oli ongelmia paikallisen nuorison kanssa. Seurakunnan nimissä *Viipuriin* ja *Karjalaan* lähetettiin vetoamus sen rauhan turvaamiseksi. Tueksi kirjoitukseen oli liitetty rikoslain kohta uskonrauhan rikkomisesta.¹⁹⁸

Viipurin toimituksessa osoitettiin *Karjalaa* ja *Työtä* enemmän kiinnostusta maailmanuskontoihin. Japanin ja Venäjän sotiessa huomio kiintyi myös Japanin uskonnollisiin oloihin. Sama henkilö tunnusti useaa uskontoa, mikä teki luokittelusta vaikeaa. Ylioppilasnuoriso oli pääosin ateistista.¹⁹⁹ Helmikuussa 1905 *Viipuri* kertoi japanilaisen naisen asemasta yhteiskunnassa. Naiset olivat

¹⁹⁵ *Karjala* 236/11.10.1905, Siirtyminen kreikkalaiskatolisesta luterilaiseen uskontoon; *Viipuri* 236/11.10.1905, Kreikkalais-venäläisten siirtyminen luterilaiseen uskoon; 240/15.10.1905, Luterin uskoon kääntyneitä kreikkalaiskatolisia; 243/19.10.1905, Kääntyminen kreikkalaiskatolisesta uskontunnustuksesta luterilaiseen.

¹⁹⁶ *Karjala* 153/6.7.1905, Uutisia Viipurista: Kreikkalais-venäläistä kirkkoa Kurkijoelle.

¹⁹⁷ *Karjala* 15/19.1.1905, Uutisia Viipurista: Teejuhlan köyhille; Päivällisen 360 köyhälle.

¹⁹⁸ *Karjala* 18/22.1.1905, Vapaita ääniä: Syvän paheksumisemme; *Viipuri* 19/24.1.1905, Lähetettyjä kirjoituksia: Syvän paheksumisemme.

¹⁹⁹ *Viipuri* 18A/22.1.1905, Tietoja Japanista.

aiemmin olleet lähes tasa-arvoisessa asemassa miehiin nähden. Buddhalaisuuden ja kungfutselaisuuden saapuminen oli romahduttanut naisen aseman. Naisten pelastus oli kirjoituksen mukaan länsimainen sivistys. Japanin kansa ja hallinto olivat ymmärtäneet länsimaisen sivistyksen. Erityismaininnan saivat lähetyssaarnaajat, jotka olivat perustaneet tyttökouluja.²⁰⁰

²⁰⁰ Viipuri 35/11.2.1905, Japanilaisen naisen asema.

III SUURLAKOSTA VUODEN 1906 LOPPUUN

1. Muutoksia lehtien toimituksissa

Suurlakon vapaushuuma ulottui myös sanomalehdistöön. Marraskuun manifestissa, joka päätti suurlakon, senaatti määrättiin valmistamaan uusi painovapauslaki. Sen periaatteita tulisi olla sanan-, kokoontumis- ja yhdistymisvapauden toteuttaminen. Asiasta annettiinkin esitys jo marraskuussa 1905. Ennakkosensuurin poistava laki hyväksyttiin vasta kesäkuussa 1906 ja vahvistettiin elokuussa. Yritykset painovapauslain muotoilemiseksi niin, että kenraalikuvernööri menettäisi asemansa ylimpänä painoasioiden valvojana, eivät kuitenkaan saaneet keisarin hyväksyntää.²⁰¹

Helmikuussa 1906 *Karjalan* vastaavaksi toimittajaksi ryhtyi jo aiemmin lehdessä työskennellyt toimittaja Kaarlo Kytömaa.²⁰² Vanhoista toimittajista oli mukana vielä ainakin Riukuniemi. Myös Mikko Puhakka, joka käytti joskus kirjoituksissaan nimimerkkiä Jorma, oli ilmeisesti liittynyt toimituksen avustajiin.²⁰³ *Karjalan* painosmäärät luultavasti nousivat jonkin verran vuoden aikana. *Viipurin* painosmäärissä tuskin tapahtui merkittävää lisäystä.²⁰⁴

Viipurin päätoimittaja vaihtui myös vuoden 1906 aikana. Päätoimittaja Juho Torvelainen joutui eroamaan tehtävästään kevään aikana, koska hän kävi kamppailua alkoholismien kanssa. Vastaavana päätoimittajana toimi neljän kuukauden ajan Väinö Tanner, joka oli ollut lehdessä toimittajana joitakin kuukausia. Tämä vaihdos ei kuitenkaan koskaan näkynyt lehden etusivulla, missä mainittiin toimituksen jäsenten nimet. Elokuussa lehden päätoimittajan paikalle astui tohtori Väinö Kivilinna, joka oli kevään ja kesän aikana ollut perustamassa vanhasuomalaisia maalaisliittoja Pohjanmaalle.²⁰⁵ Anton Huotari ei enää vuoden 1906 lopussa ollut *Viipurin* toimittajana, sillä Sdp:n elokuussa 1906 järjestetyssä puoluekokouksessa päätettiin, ettei puolueen jäsen saanut työskennellä porvarillisessa lehdessä. Huotari siirtyi *Kansan Lehden* toimitussihteeriksi.²⁰⁶

²⁰¹ Nygård 1987, 14-15.

²⁰² *Karjala* 30/7.2.1906, Uutisia Viipurista: Sanomalehti ”Karjala”.

²⁰³ Erkki Paavolainen 1954, 81.

²⁰⁴ Nygård 1987, 61, 81. Lehtien tiedot ovat vain vuosilta 1905, 1910 ja 1915. *Karjalan* painosmäärät kasvoivat vuoteen 1910 mennessä 6 000:sta 9 000:een. *Viipurin* painokset olivat aina 6 000:n tienoilla.

²⁰⁵ Jaakko Paavolainen 1977, 256; Salokorpi 1988, 79.

²⁰⁶ Sainio 2004, 149–150.

Samasta syystä Väinö Tanner jätti *Viipurin*.²⁰⁷ Vuoden lopun toimittajakaarti on jäänyt huomattavasti tuntemattommaksi.²⁰⁸

Työ herätettiin kuolleista vuoden 1906 alussa ja se alkoi ilmestyä kolmena päivänä viikossa. Liikkeelle lähdettiin täysin uudistuneella toimittajakaartilla. Lehden vastaavaksi toimittajaksi palkattiin ylioppilas Matti A. Bruus, joka myöhemmin vaihtoi nimensä Airolaksi. Lisäksi toimitukseen palkattiin Nestori Valavaara ja sosiaalidemokraattien aktiivinen toimija Hilja Pärssinen. Pärssisen aika jäi kuitenkin vain muutaman kuukauden mittaiseksi eikä hänen tilalleen palkattu ketään vuoden 1906 aikana.²⁰⁹ *Työn* painosmäärä oli vuoden 1906 lopussa 8 500 kappaletta.²¹⁰

2. Syyllisiä ja sankareita piispoista kappalaisiin

Vaatimukset laillisten olojen palauttamisesta saivat loppuhuipennuksensa vuoden 1905 marras - lokakuun vaihteessa, kun suurlakko alkoi. Kirkon johto suhtautui epäillen lakkoviikon tapahtumiin. Savonlinnan hiippakunnan piispa O. I. Colliander piti tapahtumia lopun aikojen merkinä ja jumalattomuuden voittona.²¹¹ Mieliapteen ilmaus ei jäänyt piispan lähipiiriin, sillä *Karjala* julkaisi moitteita piispalle. Lehdessä kerrottiin Savonlinnassa pidetyn kansalaiskokouksen lausuneen paheksumisensa piispalle, koska tämä oli sanonut, että lakko oli lähtöisin pahasta hengestä ja kaikilla lakkolaisilla oli pedon merkki otsassaan ja vasemmassa kädessään.²¹² Kahta päivää myöhemmin myös nimimerkki Jyry kritisoi *Karjalassa* piispan mielipidettä. Pahennusta herätti Raamatun kirjoitusten ymmärtäminen ”valtiotaidon oppaina”. Jyryn mielestä piispa oli unohtanut, että Raamattu oli kristillisen rakkauden, ymmärryksen ja suvaitsevaisuuden lähde. Jyry muistutti lukijoille, että piispa oli tuominut perustuslailliset kolme vuotta aikaisemmin Ilmestyskirjan pedoksi.²¹³ Kyse oli ilmeisesti Collianderin teologisen tiedekunnan

²⁰⁷ Jaakko Paavolainen 1977, 234, 264; 2007, 362–365.

²⁰⁸ Viipuri 300/29.12.1906. Toimittajiksi oli mainittu P. Rääkkönen, J. Tiinus ja A. A. Lintulahti.

²⁰⁹ Soikkanen 1970, 230–231.

²¹⁰ Nygård 1987, 31.

²¹¹ Mustakallio 1983, 66–71; Toiviainen 2005, 131–133.

²¹² *Karjala* 255/10.11.1905, Savonlinnasta.

²¹³ *Karjala* 257/12.11.1905, Viestejä Viipurista.

silloiselle assistentille Lauri Ingmanille lähettämästä kirjeestä, jossa hän tuomitsi vastarinnan antikristuksen työksi ja sortokauden Jumalan rangaistukseksi.²¹⁴

Karjala etsi kirjoituksissaan suurlakon jälkeen syyllisiä routavuosien laittomiin oloihin. Piispa Colliander joutui tulilinjalle myös suurlakkoa edeltäneistä kommenteistaan. Joulukuussa *Karjalassa* julkaistiin kirjoitus, jossa arvosteltiin piispan kommentteja kansakoulusta. Ilomantsissa elokuun lopussa pidetystä piispantarkastuksesta lehti nosti esille, että piispa piti kansakoulua hyvänä ja hyödyllisenä, mutta se soveltui vain varakkaiden perheiden lapsille. Kansakoulu ei täyttänyt opetuksen tarvetta, koska köyhä kansanosaa tarvitsi lapsia kotitöissä. Kiertokoulu olisikin Collianderin mukaan paras vaihtoehto, koska sen avulla kaikki lapset pääsisivät koulunpenkille. Piispa olikin kiertokoulun kannattaja, koska hän pelkäsi sosialismin vaikuttavan oppikoulujen uskonnonopetukseen. Lisäksi hänen näkemyksensä mukaan kiertokoulun kuului valmistaa rippikouluun eikä suinkaan kansakouluun.²¹⁵

Karjalan kirjoituksessa Collianderin näkemykset tulkittiin piittaamattomuudeksi köyhien lasten koulutuksesta. Köyhien lasten tuli raataa työssä. Kirjoituksessa piispaa syytettiin palaamisesta uskonpuhdistusta edeltäneeseen ajatteluun, olihan Luther ollut kansakoulun puolustaja. Piispa oli siis katolisen opin edustaja, joka oli unohtanut, että kansalle tuli opettaa muutakin kuin Jumalan sanaa. Lopulta piispan kritisoiminen sai kuitenkin toisenlaisen, kirkkopoliittisen, luonteen. Kirjoituksessa kuvattu ”oikeaoppinen” piispanopetus tarkoittaisi kirkon varojen siirtoja kansakoululle, muun muassa vähentämällä pappien palkkoja sekä siirtämällä suntion ja lukkarin toimet vapaaehtoisten tehtäväksi.²¹⁶

Keskustelu piispa Collianderin koulua koskevista mielipiteistä jatkui helmikuussa 1906. Nimimerkki ”Kaiku korvesta” ei hyväksynyt piispaan kouluasioissa kohdistunutta arvostelua. Kirjoittajan mielestä Collianderin kanta kansakouluihin oli tulkittu edellisessä kirjoituksessa väärin: piispa oli päinvastoin tunnustanut kansakoulun hyödyn ja tarpeellisuuden. Lisäksi Ilomantsin olot poikkesivat muun Suomen oloista. Pitäjä oli laaja ja harvaan asuttu, minkä takia koulumatka saattoi olla jopa 40 kilometriä. Koulumatkalla maasto oli usein hyvin vaikeakulkuista. Pelkästään matkat osoittivat nimimerkille, ettei köyhillä ollut

²¹⁴ Alun perin kirjeenvaihto oli alkanut Collianderin pyynnöstä ohjata teologian opiskelijoita Savonlinnan hiippakuntaan. Murtorinne 1964, 150–151; Toiviainen 2005, 117.

²¹⁵ Toiviainen 2005, 108–109, 157–159.

²¹⁶ *Karjala* 285/15.12.1905, Huutavan ääni korvesta!

varaa lähettää lapsiaan kansakouluun. Lapsia ei ollut aina mahdollista saada Ilomantsissa kiertokouluunkaan, vaikka se pyrittiin järjestämään aina niin lähellä kuin mahdollista. Kirjoittaja pyrki osoittamaan virheitä myös joulukuussa julkaistun kirjoituksen muissa osissa.²¹⁷

”Kaiku korvesta” sai kirjoitukseensa vastauksen vielä helmikuun aikana. Colliander tuomittiin kirjoituksessa edelleen kansakoulun vastustajaksi. Vaikka piispa ei suoraan ollut tuominut kansakouluja, oli hänen puheistaan selvästi löydettävissä kansakouluuudetta vastustava henki. Ilomantsin lisäksi tämä kävi selväksi Collianderin muillakin tarkastusmatkoilla antamista lausunnoista.²¹⁸ Lopulta kirjoitusten tarkoituksena näyttikin olleen vaatia kirkon varojen siirtoa kansakouluille yhdessä muiden kirkkopoliittisten vaatimusten kanssa.

Arkkipiispa Johansson pääsi, ainakin kriittisten kirjoitusten määrällä mitattuna, vähemmällä kuin Colliander. Marraskuussa 1905 *Karjalan Jyry* kertoi arkkipiispan olevan Pietarissa ja samalla muistutti paimenkirjeestä, jossa pappeja oli kehoitettu alistumaan laittomiin asetuksiin.²¹⁹

Seuraavan vuoden helmikuussa arkkipiispa nousi uudestaan esille, kun *Karjalassa* lainattiin *Turun Sanomissa* julkaistua Bobrikovin kirjoittamaksi väitettyä kiertokirjettä. Kirje oli päivätty 22.3.1903, ja se oli merkitty salassa pidettäväksi. Kirje käsitteli tapoja, joilla asevelvollisuuskysymykset saataisiin parhaiten järjestettyä. Sen lopussa kerrottiin, että Johansson oli luvannut pitää huolen papeista ja lukkareista. Kirjoituksen mukaan arkkipiispa oli lähettänyt pappeja pitämään opettajille esitelmää asevelvollisuudesta.²²⁰ Todellisuudessa kirje oli väärennös, jota oli levitetty kagaalin toimesta jo vuonna 1903.²²¹ Vanhasuomalaisessa *Viipurissa* pakinoitsija Poskeinen leimasi kiertokirjeen täydeksi roskaksi. Hän kertoi myös arkkipiispan itse kumonneen esitetyt väitteet. Lisäksi Poskeisen selkeä mielipide oli, ettei kyseistä kirjettä todellisuudessa ollut olemassakaan.²²² *Karjalassa* lainattiin *Hufvudstadsbladetin* kirjoitusta, jossa puolusteltiin kirjeen todenperäisyyttä. Sen mukaan Bobrikov oli kirjoittanut samankaltaisen kirjeen, joka oli ainakin ”sukua” salaiselle kiertokirjeelle. Kiertokirjeen arveltiin olevan jossakin asiakirjojen joukossa, vaikka sitä ei ollut

²¹⁷ Karjala 31/8.2.1906, Mitä korpeen huutaa, sen korpi vastaa.

²¹⁸ Karjala 41/20.2.1906, Huutavan ääni korvesta! 2:nen kirje.

²¹⁹ Karjala 263/19.11.1905, Viestejä Viipurista; Murtorinne 1964, 101-106.

²²⁰ Karjala 27/3.2.1906, Sekulia: Kuinka Bobrikoff opetti kuvernöörejä taivuttamaan kansaa laittomuuteen.

²²¹ Murtorinne 1964, 235, 317.

²²² Viipuri 34/11.2.1906, Poskeisen pakinoita.

onnistuttu löytämään. Lisäksi *Otavasta* lainatussa kirjoituksessa todisteltiin pappismiesten kierrelleen ja puhuneen politiikasta.²²³

Suurlakon jälkeen perustuslaillinen rintama katsoi toimintatapansa osoittautuneen oikeaksi. Kirkon johdon myöntövyvyyslinja tulkittiin moraalisten velvollisuuksien kieltämiseksi, mikä osaltaan synnytti kirkon ja papiston vastaista liikehdintää.²²⁴ Puolustaessaan arkkipiispaa *Viipuri* siis puolusti myös omaa poliittista linjaansa.

Suurlakon jälkeen *Viipuri* esitti papiston yleensä edistyksen kannattajina. Edes perustuslaillisen rintaman papit eivät saaneet kritiikkiä osakseen. Lehden sivuille päätyi ainakin kolme eri tapausta, joissa papiston vakuutettiin olevan yksikamarisen eduskunnan ja yhtäläisen äänioikeuden kannattajia. Kahdessa tapauksessa papisto vakuutti myös luopuvansa säätynsä etuoikeuksista.²²⁵ Inkeröisissä pidetyn kokouksen päätöslauselmat löytyivät identtisinä myös *Karjalasta*.²²⁶ Selkeimmin *Viipurin* toimituksen näkemys papistosta tuli esiin, kun se käsitteli yleisen äänioikeuden mahdollisia ongelmia. Yksi näistä oli, että papit saattoivat saada suurta kannatusta alueilla, joilla väestö oli vähemmän oppinutta. Tämä ei kuitenkaan Suomessa olisi ongelma, koska papisto ei vastustanut edistystä vaan oli sen kannattaja. Samoin lukutaito ja koulunkäynti lähentelivät maassa täydellisyyttä.²²⁷

Karjalan toimituksessa ei jaettu *Viipurissa* suurlakon jälkeen esiintynyttä pappiskuvaa. Useita pappeja kritisoitiin, mutta monet saivat myös kiitosta. Esimerkiksi Kuolemajärvellä rovasti M. E. Snellman oli tehnyt ”pontevasti” selkoa äskeisistä muutoksista ja jopa innostanut kansan eläköönhuutoihin Eugen Schaumanin muistoksi.²²⁸ Myös Kurkijoen kirkkoherra Gustaf Petterson kuului kehuja saaneisiin pappeihin. Hän oli johtanut lähetystä, joka kuntalaisten puolesta vaati kuvernöörin virkaa toimittaneen paroni von Medemin eroa. Kirjoituksen mukaan paroni oli hämmästellyt papin ja muun sivistyneistön esittämää eroamisvaatimusta, mihin Petterson oli vastannut, että paroni sivistyneenä varmasti ymmärtäisi itse viipymättä erota.²²⁹ Huomionarvoista on se,

²²³ Karjala 34/11.2.1906, Sekulia: Bobrikoff ja hänen kiertokirjeensä.

²²⁴ Murtorinne 1964, 315-316.

²²⁵ Viipuri 260/16.11.1905, Eduskunta-reformi ja papiston etuoikeudet; 263/19.11.1905, Uutisia: Pappeinkokous; 278/7.12.1905; Heinolan rovastikunnassa pidetyssä kontrahtikokouksessa.

²²⁶ Karjala 263/19.11.1905, Pappeinkokous.

²²⁷ Viipuri 270/28.11.1905, Kansanvalta ja eduskuntareformi.

²²⁸ Karjala 261/17.11.1905, Kuolemanjärven kunnantalolla.

²²⁹ Karjala 270/28.11.1905, Parooni v. Medemiä vaaditaan eroamaan.

että Kurkijoella oli päätetty kansankokouksessa lähettää eroamisvaatimus myös arkkipiispa Johanssonille. Petterson oli kuitenkin estänyt päätöksen toimeenpanemisen.²³⁰ *Karjalan* sivuilta tällaista tietoa ei kuitenkaan löytynyt. *Työssä* Kurkijoen kirkonmiehet saivat moitteita seurakuntalaisten mielipiteiden sensuroimisesta. Tosin moitteet tulivat vasta maaliskuussa ja olivat auttamatta myöhässä. Nimimerkki Juippi kehotti lähettämään piispa Johanssonille kansalaiskokouksen sähkösanoman.²³¹ Myös Kurkijoen kappalainen C. G. Olsoni oli osallistunut lakkotoimiin. Hän kuului paikkakunnan lakkokomiteaan ja toimi ainakin yhden kansalaiskokouksen puheenjohtajana. Petterson oli matkustanut Viipuriin seuraamaan lakkotapahtumia.²³² *Karjalan* kirjoitusten perusteella Kurkijoen papillinen lakkotoiminta henkilöityi kuitenkin Pettersoniin luultavasti hänen kirkkoherran asemansa vuoksi.

Kritisoitujen pappien joukko oli *Karjalassa* hieman suurempi kuin kiiteltyjen. Esimerkiksi Suomenniemellä kirkkoherra Herman Tavast aiheutti pahennusta, koska oli selvinnyt, että hän oli ollut kirjeenvaihdossa salaisen ilmiantajan kanssa.²³³ Lehden kirjoituksessa papin valinpitämättömyyttä arvosteltiin Joutsenossa. Siellä nimismies oli lakon aikana kieltänyt rangaistuksen uhalla osallistumasta kokoukseen. Pastori K. A. Kunnas oli kuuluttanut kirkossa ensin kokouksen ja sen jälkeen kiellon siihen osallistumisesta. Tämä tempaus ei kirjoituksen mukaan ainakaan nostanut isänmaata rakastavien ”kirkkohartautta”.

Edellä mainituissa ja muissakin pappeja koskevissa kirjoituksissa löytyy selkeä kaava. Katsaus *Mustakallion* väitöskirjasta löytyvään papiston ”puoluepoliittiseen matrikkeliin” selventää *Karjalan* kirjoituksia. Poikkeuksetta kehuja tai kiitoksia saaneet papit kuuluivat nuorsuomalaisien kannattajiin ja parjatut eivät.²³⁴

Työ aloitti ilmestymisensä jälleen tammikuussa 1906. Kynttyrän kirjoitus tammikuun lopulta kuvasi hyvin lehdessä pappeja kohtaan vallinnutta mielialaa. Papiston ”jesuiittavehkeilyt” olivat yleisesti tiedostettuja ja niitä oli tapahtunut kaikissa maissa kaikkina aikoina. Kynttyrän mukaan Suomessa asiat olivat samalla tavalla. Suurlakon jälkeen papisto oli entistä selkeämmin liittoutunut porvarien kanssa. Papisto pyrki mustamaalaamaan työväenliikettä. Työkaluina sillä

²³⁰ Mustakallio 1983, 67; Hartikainen 2008, 149-150.

²³¹ *Työ* 24/6.3.1906, Pakinaa.

²³² Hartikainen 2008, 141.

²³³ *Karjala* 264/21.11.1905, Karjalasta: Suomenniemi.

²³⁴ Mustakallio 1983, 530-540.

olivat kristilliset työväenyhdistykset sekä kristillissiveelliset sanomalehdet.²³⁵ Alkuvuodesta 1906 papisto kuvattiin useimmiten juuri työväenliikettä ja sosialismia sokeasti vastustavaksi. Papeista ei myöskään löytynyt hyvää sanottavaa. Lähimmäksi hyväksyntää pääsi pastori Johannes Wallin (Valtasaari). *Työmiehestä* lainattiin uutista kirkon ja sosialismin suhdetta heinäkuussa pohtineesta keskustelukokouksesta. Hänen kerrottiin sanoneen olleensa ”kapitaalın orjuudessa” ja yleisön hyväksyneen hänet ”puol’sosialistiksi”.²³⁶ Wallin oli kuitenkin kenties saapunut kokoukseen ajaakseen kristillisen työväenliikkeen asiaa, sillä hän toimi kristillisen sosialismin ohjelmaansa ottaneen *Tähti*-lehden avustajana.²³⁷

Marraskuun 1905 puolivälissä nimimerkillä K. G. S kirjoittanut K. G. Sirén hyökkäsi perustuslaillista rintamaa vastaan ja puolusti uskollisena vanhasuomalaisena maltillista kantaa. *Viipurissa* julkaistussa kirjoituksessa todettiin suomenmielisten senaattorien joutuneen syyttä arvostelun kohteeksi. Hämmäntävämmäksi asian teki, Sirén kirjoitti, että kaikki olivat myöntäneet heidät rehellisiksi miehiksi. Silti heidän toimintaansa, joka Sirénin mielestä oli ollut ainoastaan viisasta, oli pidetty viekkaana edun tavoitteluna. ”Ristiinnaulitse”-huudot oli saatu leviämään työ- ja maalaisväestön piiriin. Suurlakkoviikolla oli kuitenkin tapahtunut käänne ja ”perustuslaillinen” oli Sirénin mukaan pahin haukkumanimi, jonka Helsingin kaduilla saattoi kuulla. Tämä kävi selväksi lukemalla työväenlehtiä ja näkyi selvästi Helsingin suurlakkokomitean julistuksessa: porvaristo oli hylännyt työväestön taistelussa vierasta mahtia vastaan eikä tunnustanut tarvitsevansa sen apua. *Työmies*-lehti jatkoi kirjoituksen mukaan vielä pidemmälle. Perustuslailliset kieltäytyivät antamasta kansalle valtaa vaan halusivat kaiken itselleen. Perustuslaillisten viha venäläistä virkavaltaa vastaan oli ollut teeskenneltyä ja nyt he toimivat yhteistyössä sen kanssa.

Sirénin mielestä perustuslaillinen kiihotustyö oli kääntynyt perustuslaillisia itseään vastaan. Suomenmieliset sen sijaan olivat aina koettaneet tyynnyttää mieliä. Perustuslailliset olivat kieltäytyneet valtiopäivillä yhteisestä prokuraattorin murhan paheksumislauselmasta ja vaienneet, kun murhaajaa ylistettiin. Perustuslaillisia vastaan suunnatut kirjoitukset työväenlehdissä olivat Jumalan tuomio.

²³⁵ Työ 9/27.1.1906, Viipurin kirje.

²³⁶ Paikalta kerrottiin aikaisemmin poistuneen pastori Kuusiston, joten kokous oli ollut Helsingin seudulla, missä J. Wallin toimi myös pappina. Työ 79/19.7.1906, Pikku uutisia: Väittelyitä uskonnosta.

²³⁷ Mustakallio 1983, 128.

Sirénin viimeinen ponsi suuntautui ”ruotsikkojen” laatimia valtiopäivämiesvaalien ehdokaslistoja vastaan. Listan hyväksyminen johtaisi pahimmillaan väkivaltaisuuksiin, kun – ei jos – vaadittaisiin perustuslaillisen senaatin eroa. Ruotsalaiset senaattorit puolustaisivat asemaansa revolverit käsissään, kun Helsingin työväen suurlakon aikana osoittama maltillisuus loppuisi. Sirénin mukaan ainoa mahdollinen ratkaisu olisi, että senaatti koostuisi nuorista ja vanhoista suomenmielisistä ja työväestö olisi myös edustettuna. Senaatin arvoa ei alentaisi myöskään suomalainen talonpoika.²³⁸ Monien vanhasuomalaisten tapaan Sirén asettui heti suurlakon jälkeen ymmärtämään pitkälle työväenliikkeen vaatimuksia ja kritisoimaan valtaan nousseita perustuslaillisia.

Valtiopäivämiesvaalit lähenivät vuoden 1905 lopulla, ja siitä varmana merkinä *Karjalassa* pidettiin Sirénin edellä mainittua politikoimista. Ihmetystä aiheutti turvautuminen työväenlehteen ja lakkokomitean lausuntoon, kun pappispoliitikko saarnasi Jumalan tuomiota perustuslaillisille.²³⁹ Marras - joulukuun vaihteessa pidettyihin viimeisiksi jääneisiin valtiopäivämiesvaaleihin lähdettiinkin puoluepoliittisen sidonnaisuuden ollessa määräävänä tekijänä ehdokaslistoja laadittaessa.²⁴⁰

Karjalassa oli jo ennen Sirénin kirjoitusta suositeltu pappissäädyn vaaleissa äänestettäväksi Sortavalan reaalilyseon lehtoria R. S. Kaikkosta. *Viipuri* julkaisi suomalaisen puolueen laatiman ehdokaslistan pappissäädyn vaaleihin, vaikka kaikilta valitsijoilta ei ollutkaan vielä saatu lausuntoa. Ajan vähyys ja jo palautettujen lausuntojen yhteneväisyys antoivat toimituksen mielestä oikeutuksen ehdokaslistan julkaisemiseen. Lehdessä pahoiteltiin myös perustuslaillisten ehdokkaiden vähyyttä, mutta se oli perusteltua, koska kaikki yliopistoa ja koulunopettajia edustavat ehdokkaat olivat perustuslaillisia. Listalle päätyi kuitenkin perustuslaillisista maltillinen tuomiorovasti Juuso Hedberg.²⁴¹

Karjala ei tyytynyt listaan, jossa oli vain yksi perustuslaillinen ehdokas. *Viipurin* ehdokaslistan julkaisua seuranneena päivänä se julkaisi oman listansa, jolle ei mahtunut ainuttakaan tunnettua vanhasuomalaisuuden kannattajaa. Listaa edelsi vielä joukko muistutuksia suomettarelaiten takinkääntöyrityksistä ja

²³⁸ Viipuri 261/17.11.1905, Nemesis divina.

²³⁹ Karjala 262/18.11.1905, Sekulia: Valtiopäivämies-vaalit ovat ovella.

²⁴⁰ Murtorinne 1964, 301-302; Mustakallio 1983, 88-91.

²⁴¹ Viipuri 268/25.11.1905, Pappissäädyn valitsijoille; Mustakallio 1983, 89.

siitä, kuinka he olivat ajaneet Suomen venäläisten syliin.²⁴² *Karjalan* kampanja ei ollut järin onnistunut, sillä Savonlinnan hiippakunnassa perustuslaillinen rintama menetti pappissäädystä kaksi edustajaa.²⁴³

Rovasti K. G. Sirén kuoli joulukuussa 1905 ja *Viipuri* julkaisi monia häntä käsitteleviä kirjoituksia. Niissä kerrottiin Sirénin taistelusta suomalaisuuden puolesta ja viimeisinä vuosina syntyneestä kiintymyksestä työväenliikkeeseen. Samassa lehdessä kerrottiin hänen kirjallisesta ja yhteiskunnallisesta toiminnastaan.²⁴⁴ Tämän lisäksi *Viipurissa* julkaistiin vielä muistokirjoitus, jossa pyydettiin kukkaseppeleiden lähettämisen sijaan antamaan rahaa Sirénin nimeä kantavalle diakoniarahastolle.²⁴⁵ Hautajaisten kulusta julkaistiin myös oma kirjoituksensa.²⁴⁶ *Karjala* tyytyi julkaisemaan Sirénin kuolemasta uutisen ja hautajaisten kulusta kertomuksen, joka sisälsi myös diakoniarahastoa koskevan osuuden. Sirénin toiminta hengellisessä työssä tunnustettiin ansiokkaaksi, mutta yhteiskunnallisen toiminnan osalta Sirénin valiteltiin esiintyneen ”jo alkuunsa kuolleen aatteen puolustajana”.²⁴⁷

Suurlakosta vuoden 1905 loppuun *Viipuri* ei julkaissut kirjoituksia, joissa Elis Bergroth olisi ollut enempää kuin sivuhuomautus. Omalta osaltaan tähän lienevät vaikuttanut säätyvaltiopäivien vaalit marras - joulukuun vaihteessa. Bergroth sivuutettiin Savonlinnan hiippakunnan vanhasuomalaiselta äänestyslistalta.²⁴⁸

Samaan aikaan *Karjalan* kirjoitukset Bergrothista alkoivat vähetä. Syy luultavasti oli sama kuin *Viipurilla*. Tilaa ei kannattanut tuhlaata ”kaatuneeseen” viholliseen. Vielä hieman suurlakon jälkeen *Karjalassa* kerrottiin, että Bergrothin rippikoulu oli keskeytetty ja kiistelyn jälkeen hän oli poistunut paikalta. Myöhemmin hänen saarnansa oli aiheuttanut ulosmarssin kirkosta, koska hän oli arvostellut lakkolaisia.²⁴⁹ Oma vaikutuksensa Bergrothin suomimisen vähenemiseen oli luultavasti myös hänen heikentyneellä terveydellään. *Karjala*

²⁴² *Karjala* 269/26.11.1905, Uuden Suomettaren valtiopäivämiesehdokaslista pappissäädyn edustajia varten.

²⁴³ Mustakallio 1983, 98.

²⁴⁴ *Viipuri* 282/12.12.1905, Karl Gustaf Sirén; Uutisia: Pastori Karl Gustaf Sirén.

²⁴⁵ *Viipuri* 284/14.12.1905, Karl Gustaf Sirénin muistolle.

²⁴⁶ *Viipuri* 287A/17.12.1905, Karl Gustaf Sirénin.

²⁴⁷ *Karjala* 282/12.12.1905, K. G. Sirén; 287/17.12.1905, Pastori K. G. Sirénin hautajaiset.

²⁴⁸ Mustakallio 1983, 95.

²⁴⁹ *Karjala* 260/16.11.1905, Jääski lakon aikana; Hartikainen 2008, 146–147.

tosin kertoi Bergrothin terveyden parantuneen tammikuussa 1906 ja hänen lähteneen sairaalasta.²⁵⁰

Bergrothin kuolema huhtikuussa 1906 sai *Viipurissa* samankaltaista näkyvyyttä kuin Sirénin kuolema puolisen vuotta aiemmin. Ensimmäisessä kirjoituksessa esiteltiin hänen kirkolliset virkatehtävänsä, joita hän oli eläessään hoitanut. Kirjoituksessa kuvattiin myös hänen valtiollista toimintaansa. Bergrothin kerrottiin olleen voimakas luonne, joka oli seurannut ainoastaan omaa vakaumustaan. Tämä oli tuonut hänelle vihamiehiä, mutta heidänkin täytyi tunnustaa Bergroth rehelliseksi ja kunnioitettavaksi vastustajaksi. Lakkoviikon jälkeen kirjoitus kertoi Bergrothin jääneen jälkeen poliittisesta kehityksestä sairautensa ja lakkoviikon ikävien kokemusten johdosta.²⁵¹ *Viipurissa* kerrottiin tämän jälkeen vielä Bergrothin ruumissaatosta Helsingin rautatieasemalla ja kuvattiin yksityiskohtaisesti kirkkoherran hautajaisia Jääskessä.²⁵² *Karjalan* reaktio Bergrothin kuolemaan jää tässä tutkimuksessa arvoitukseksi. Vuoden 1906 niteistä nimittäin puuttuvat numerot 81–90, jotka ajoittuivat Bergrothin kuolemaa seuranneisiin kahteen viikkoon.

Raudun tapahtumat heijastivat selvästi lehtien erilaista suhtautumista papistoon. *Viipuri* julkaisi suurlakon jälkeen Raudusta seuraavan uutisen:

Raudun kirkossa pidettiin viime sunnuntaina juhla-jumalanpalvelus. Kirkkoherra A. Järveläinen kuvaili päivän tapahtumia ja vaikutuksia. Lopuksi laulettiin virsi 360.²⁵³

Karjalan sivuilla Raudun tapahtumista annettiin sitä vastoin hyvin toisenlainen kuva. Suurlakon jälkeisellä viikolla se julkaisi kirjoituksen kirkkoherra Järveläisen toiminnasta ennen suurlakkoa ja sen aikana. Järveläistä syytettiin venäläismielisyydestä ja ilmiannoista. Kirjoituksen mukaan häntä vastaan oli suunniteltu mielenosoitusta. Kirkkoherra oli asiasta kuullessaan uhannut ampua joitakuita henkilöitä. Lisäksi kerrottiin, että Järveläinen oli käyttäytynyt sopimattomasti kokouksissa ja haukkunut ihmisiä. Syytteitä löytyi myös tappelusta, liikojen saatavien kantamisesta ja siveettömyyksien puhumisesta. Asiasta vaadittiin tuomiokapitulin selvitystä.²⁵⁴ Pian Raudusta kerrottiinkin että lähetystö, johon

²⁵⁰ *Karjala* 18/24.1.1906, Sekulia: Kirkkoherra Elis Bergrothin.

²⁵¹ *Viipuri* 81/8.4.1906, Gustaf Elis Bergroth.

²⁵² *Viipuri* 84/12.4.1906, Kirkkoherra Elis Bergrothin; 87/18.4.1906, Kirkkoherra Elis Bergrothin hautajaiset.

²⁵³ *Viipuri* 258/14.11.1905, Uutisia: Raudun kirkossa.

²⁵⁴ *Karjala* 259/15.11.1905, Raudun kirkkoherran ansioluetteloa.

kuului myös pastori Joel Siikanen, oli käynyt Savonlinnassa viemässä valituskirjelmän Järveläisestä ja piispan luvanneen ryhtyä toimiin asian johdosta.²⁵⁵

Joulukuun alussa *Karjala* kertoi suomettarelaiten reaktioista Raudun kirkkoherraa koskeneisiin syytöksiin. Suomettarelaiset olivat pitäneet loukkauksena Järveläisen yhdistämistä heihin. Kirkkoherralle ei paikallisten vanhasuomalaisten mukaan ollut koskaan tullut Uutta Suometarta vaan hän oli tilannut ruotsinkielisiä lehtiä ja puhuikin kotonaan ruotsia. Lisäksi hän oli lähettänyt poikansa kouluun Venäjälle ja tyttärensä ruotsalaiseen kouluun.²⁵⁶ Väitteet olivat mitä luultavimmin suurimmaksi osaksi paikkansa pitäviä. Piispa Colliander oli luonnehtinut Järveläistä ”ryssänystäväksi” ja kertonut hänen poikiensa olevan kadetteja, jotka puhuivat venäjää.²⁵⁷

Joulukuun puolivälissä Rautuun saapui lääninrovasti J. S. Toikka suorittamaan tutkintoa kirkkoherra Järveläisen toiminnasta.²⁵⁸ Joulukuun lähetessä loppuaan *Karjalan* sivuilla näkyi tihenevällä tahdilla kirjoituksia tapauksen tutkinnasta. Tutkintoa seuranneina päivinä *Karjalassa* kerrottiin, että kirkkoherra oli esiintynyt koko seurakunnan painajaisena ja hänen perhe-elämänsä oli ollut kunnollisille seurakuntalaisille liikaa. Tämän kuvauksen jälkeen seurasi tuomiokapitulille jätetty syytöskirjelmä, joka oli syytä julkaista, ”koska lehden toimitus tässä arkaluontoisessa asiassa tahtoo jyrkästi pysytellä objektiivisella kannalla”.²⁵⁹

Tutkinnosta päättyi *Karjalan* sivuille myös asiakirjoja. Niistä selvisi, että muuan kansakoulunopettaja oli nostanut kunnianloukkaussyytteen Järveläistä vastaan. Suurimman näkyvyyden asiakirjoista saivat kuitenkin ne, joiden kerrottiin todistavan Järveläisen olleen poliittinen ilmiantaja.²⁶⁰ Järveläinen oli asiakirjojen mukaan yrittänyt lähettää piispa Collianderille sähkeen kuultuaan, että lähetystö oli lähtenyt tekemään hänestä valitusta. Sähkeen tarkoituksena oli mustamaalata valituksen tekijät, mutta sitä ei ollut lähetetty, koska Järveläinen oli unohtanut maksaa sen. Myös todistuksia Järveläisen huonosta käytöksestä oli mukana.²⁶¹ *Viipurin* toimitus tyytyi kertomaan tutkinnosta lyhyesti mainiten asiakirjojen

²⁵⁵ *Karjala* 263/19.11.1905, Pappi Järveläistä syytetään; Hartikainen 2008, 149.

²⁵⁶ *Karjala* 276/5.12.1905, *Karjalasta*: Rautu.

²⁵⁷ Toiviainen 2005, 139.

²⁵⁸ *Karjala* 281/10.12.1905, Uutisia Viipurista: Kirkkoherra A. Järveläinen.

²⁵⁹ *Karjala* 287/17.12.1905, Kirkkoherra Järveläisen juttu.

²⁶⁰ *Karjala* 288/19.22.1905, Kirkkoherra Järveläisen juttu.

²⁶¹ *Karjala* 295/29.12.1905, Kirkkoherra Järveläisen juttu.

sisältäneen kirjeitä, joista selvisi Järveläisen toimineen poliittisena ilmiantajana. Jutun laajuuden takia kuulustelut jätettiin myöhempään ajankohtaan.²⁶²

Vielä ennen vuodenvaihdetta *Karjala* nosti esiin asiakirjan, jossa Järveläinen vaati tutkintoa pastori Siikasen ja hänen vaimonsa toiminnasta suurlakon aikana. Hän myös vaati, ettei J. S Toikka saanut olla asian selvittämisessä mukana, koska piti tätä puolueellisena. Toimituksessa ihmeteltiin puolueellisuussyitä, koska kaikki pitivät Toikkaa rehellisenä ja tasapuolisena miehenä.²⁶³ Luultavasti rovasti Toikan yhteydet nuorsuomalaisiin huolestuttivat Järveläistä ja samalla selittävät toimituksen arviota rovastista.²⁶⁴

Vuoden 1906 alussa *Karjalassa* Järveläisen kerrottiin jatkaneen häiritsevää käytöstään. Hänen osanottonsa kuntakokoukseen leimattiin rettelöimiseksi. Kokouksen päätyttyä hän oli kirjoituksen mukaan vaatinut kahdesta pöytäkirjan pykälästä otetta tehdäkseen niistä valituksen. Järveläiselle ei enää ollut riittänyt saarnatuolista puhuminen vaan hän yritti aiheuttaa riitoja kunnallisessa elämässä. Huhut myös kertoivat kirkkoherran suunnittelevan koululakkoa, kun muualla suunniteltiin koulupakkoa.²⁶⁵ Seuraavalla viikolla *Karjalassa* Järveläisen kerrottiin hautovan kosta niille, jotka olivat hänestä tehdyn valituksen takana. Varsinkin eräs kauppias ja hänen lähipiirinsä olivat joutuneet Järveläisen tähtäimeen. Kirkkoherra ei ollut kuuluttanut kauppiaan sukulaisen avioliittoa eikä ollut suostunut antamaan kauppiaan kaupanhoitajalle todistusta vihkimistä varten, koska Järveläinen ei ollut kuuluttanut vihkimistä kolmea kertaa.²⁶⁶

Tammikuun puolivälin jälkeen uutisointi kirkkoherra Järveläisen toiminnasta lakkasi lähes kokonaan. Mahdollinen syy tähän oli, että Järveläinen oli pyytänyt poliisitutkintoa lakkoviikon lainrikkomisista sekä häneen ja hänen omaisuuteensa kohdistuneista laittomuuksista.²⁶⁷ Hiljaisuus ei kuitenkaan kestänyt kuin maaliskuuhun. *Karjalan* toimitukselle oli saapunut Raudusta kirjekortti, jonka oli toimituksen mielestä lähettänyt itse kirkkoherra Järveläinen. Nimimerkki Aatami kysyi, elivätkö toimituksen kaksi ”maalalaislajista koiraanne”, koska niiden haukuntaa ei ollut hetkeen kuulunut. Syyksi Aatami kertoi, että ne olivat joutuneet kuvernöörin käskystä pitämään kolme kuukautta kuonokoppaa ja kärsivät

²⁶² Viipuri 289/20.10.1905, Juttu kirkkoherra Järveläistä vastaan.

²⁶³ *Karjala* 296/30.12.1905, Kirkkoherra Järveläisen juttu.

²⁶⁴ Mustakallio 1983, 514.

²⁶⁵ *Karjala* 3/5.1.1906, Karjalasta: Kirkkoherra A. Järveläinen Raudussa.

²⁶⁶ *Karjala* 7/11.1.1906, Uutisia Viipurista: Lisää pappi Järveläisen ansioluetteloon.

²⁶⁷ *Karjala* 15/20.1.1906, Uutisia Viipurista: Kirkkoherra A. Järveläinen; Viipuri 15/20.1.1906, Uutisia: Kirkkoherra A. Järveläinen.

vesikauhun lisäksi pakokauhusta, jossa tilassa Aatami epäili toimituksenkin olevan. Toimituksen mielestä kirjoittaja olisi ollut selvä ilman nimimerkkiäkin, kuvasihan kirjeen sisältö lähettäjän moraalialla ja säädyllyisyyden tunnetta.²⁶⁸

Järveläinen, mikäli hän oli kyseisen kortin kirjoittaja, ei pitänyt kirjoitukselle annetusta otsikosta ”papillista säädyllyisyyttä”. Karjalan toimitus sai pian toisenkin kortin, jota se piti Järveläisen kirjoittamana. Tällä kerralla nimimerkkinä oli Sana-äijä, jolla kirjoituksessa myös viitattiin kirkkoherra Järveläiseen. Kirjoituksessa syytettiin *Karjalan* toimittajia säädyllyisyyden puutteesta ja viitattiin lehdessä olleisiin häväistyskirjoituksiin Järveläisestä. Ei ollut millään tavalla säädyllyisyyttä ilmoittaa Raudun piskien olevan kuonokopassa. Kummallista kirjoittajan mielestä oli myös se, etteivät toimituksille kelvanneet uutiset. Hän arveli toimittajien olleen hermostuneita.²⁶⁹ Järveläistä voi hyvin todennäköisesti pitää Karjalaan lähetettyjen kirjeiden kirjoittajana. Muussa tapauksessa voisi kuvitella Järveläisen tai jonkun muun tahon kiistäneen väitteet.

Tämän jälkeen kirkkoherraa ei parjattu pitkään aikaan yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Toukokuussa Järveläistä muisteltiin nimimerkki Jorman laatimissa ”kirkon kukkasissa”, jossa tiivistettiin kirkkoherran ”ansioluettelo”.²⁷⁰ Edes heinäkuussa tullut tieto tuomiokapitulin päätöksestä pidättää Järveläinen virasta kahdeksi kuukaudeksi ei aloittanut uutta parjauskirjoitusten ryöppyä. Mielenkiintoisena yksityiskohtana voidaan pitää sitä, että uutinen tuomiokapitulin päätöksestä oli *Karjalassa* ja *Työssä* mutta ei ilmeisesti *Viipurissa*.²⁷¹ *Työ* ei kuitenkaan muuten kertonut Järveläisen edesottamuksista. Syyksi voi arvioida, ettei *Työ* ilmestynyt suurlakon jälkeen, joten uutiset Järveläisestä olisivat jääneet lehdessä ilman taustaa. Toisaalta *Työllä* oli oma sanasotansa muita pappeja vastaan.

Lokakuussa 1906 Järveläinen lähestyi jälleen *Karjalan* toimitusta kirjeellä. Hän pyysi toimitusta julkaisemaan lähettämänsä kirjoituksen, jossa kerrottiin kihlakunnanoikeuden päätöksestä tuomita Raudun kappalainen Joel Siikanen sakkoihin. Tuomion takana olivat Siikasen herjaavat puheet Järveläisestä

²⁶⁸ *Karjala* 62/17.3.1906, *Sekulia*: Papillista säädyllyisyyttä.

²⁶⁹ *Karjala* 69/25.3.1905, *Sekulia*: Papillinen avustajamme.

²⁷⁰ *Karjala* 103/8.5.1906, *Kirkonkukkasia*. XIII.

²⁷¹ *Karjala*, 151/5.7.1906, *Uutisia Viipurista*: Kirkkoherra Aatami Järveläisen; *Työ* 73/5.7.1906, *Uutisia*: Kirkkoherra Aatami Järveläisen; Matikainen 2014, 125.

lakkoviikolla. Toimitus arveli, ettei kirkkoherran ”valon leimauksia” pitänyt piilotella.²⁷²

Kirkkoherra Järveläiselle joulukuu 1906 ei ollut suosiollinen. Häntä vastaan nostettu kanne virkavirheistä ei saanut ratkaisua hovioikeudessa, vaan se palautettiin jutun käsittelyssä tehtyjen virheiden takia uudelleen kihlakunnanoikeuteen.²⁷³ Tällä kertaa asiasta uutisoi myös *Viipuri*, mutta samasta lehdestä löytyi Järveläisen kannalta kohtalokkaampi kirjoitus. Suomalaisen puolueen Viipurin läänin vaalitoimikunta sanoutui irti Järveläisestä ja hänen toiminnastaan. Järveläinen oli agitoinut suomalaisen puolueen hyväksi ja kerännyt tilauksia *Viipurille* täysin omalla vastuullaan. *Viipurilla* tai vanhasuomalaisilla ei ollut minkäänlaista tekemistä kirkkoherran kanssa.²⁷⁴ Järveläisen toimet olivat vaalien lähestyessä osoittautuneet puolueelle liian suureksi riskiksi, eikä niitä haluttu yhdistää vanhasuomalaisiin.

Viipurin maaseurakunnassa ja suomalaisessa kaupunkiseurakunnassa järjestettiin kirkkoherranvaalit huhti- ja toukokuussa. Pappissäädyn jäsenten valinta oli ollut puoluepoliittinen kilpailu eivätkä kirkkoherranvaalitkaan tapahtuneet ilman lehdistössä esiintynyttä ehdokkaiden vastakkainasettelua. *Karjalassa* oli otettu kantaa maaseurakunnan ehdokasasetteluun jo marraskuussa 1905. Savonlinnan tuomiokapituli oli varman lähteen mukaan yksimielisesti asettanut toiselle vaalisijalle Gustaf Pettersonin, mutta tämä oli poistettu K. G. Sirénin tehtyä valituksen. Näin Petterson oli poistettu listalta Sirénin tieltä. *Karjalassa* arveltiin syiden olleen muita kuin paikallisia. Lehdessä kehoitettiin seurakuntalaisia aktiivisesti ajamaan Pettersonia neljännelle vaalisijalle.²⁷⁵ Sirénin kuolema kuitenkin palautti Pettersonin kolmannelle vaalisijalle.²⁷⁶

Maaseurakunnan kirkkoherranvaalin lähestyessä *Karjala* liputti selkeimmin Gustaf Pettersonin puolesta. Muita ehdokkaita *Karjala* ei maininnut eikä ilmeisesti edes ilmoittanut muiden kuin Pettersonin vaalisäärän ajankohdasta.²⁷⁷ Vaalipäivänä lehti tiesi kertoa nuorsuomalaisilla ehdokkailla

²⁷² *Karjala* 236/12.10.1906, Sekulia: Rohkeutemme.

²⁷³ *Karjala* 290/14.212.1906, Uutisia Viipurista: kanne kirkkoherra Adam Järveläistä vastaan; *Viipuri* 289/14.12.1906, Uutisia: Pappi A. Järveläisen jutut.

²⁷⁴ *Viipuri* 289/14.12.1906, Yleisölle; Mustakallio 1983, 358.

²⁷⁵ *Karjala* 265/22.11.1905, Viipurin maaseurakunnan kirkkoherran vaaliehdotuksen johdosta.

²⁷⁶ *Karjala* 3/5.1.1906, Uutisia Viipurista: Viipurin maaseurakunnan kirkkoherran virka.

²⁷⁷ *Karjala* 64/20.3.1906, Uutisia Viipurista: Vaalisääränansa.

Edvard Hannulalla ja Pettersonilla olevan suurta kannatusta.²⁷⁸ Ilmeisesti Petterson oli kuitenkin ollut *Karjalalle* ehdokas numero yksi.

Viipuri suhtautui maaseurakunnan vaalipäivänä ehdokkaisiin neutraalimmin kuin *Karjala*. Se julkaisi kaikista ehdokkaista lyhyen kuvauksen eikä erotellut ehdokkaita puolueen mukaan. Toisella vaalisijalla ollut Karl E. F. Bergroth, ehdokas jota ei *Karjalassa* mainittu, sai myös kuvauksensa.²⁷⁹ Mielenkiintoista kyllä lehti asetti suomenmielisten ehdokkaaksi perustuslaillisen Hannulan.²⁸⁰ Vielä mielenkiintoisemmaksi asian teki se, että Hannula oli vain paria viikkoa aiemmin osallistunut nuorsuomalaisten puoluekokoukseen.²⁸¹ Suurimman äänimäärän kirkkoherran virkaan sai Edvard Hannula.²⁸²

Kirkkoherranvaaleista *Karjalassa* julkaistiin nimimerkillä Naps kirjoitettu kertomus vaalipäivästä. Naps kertoi tavanneensa useita äänestäjiä, jotka olivat päivitelleet valinnan vaikeutta. Valinta kahden hyvän miehen, Pettersonin ja Hannulan välillä, oli äänestäjille vaikea. Enimpien äänien kirjoituksessa puhutettu äänestäjä arveli kuitenkin menevän Hannulalle, koska Sirénin vielä ollessa ehdokkaana Hannula oli ainoa hyvä vaihtoehto. Naps kertoi myös vaalikiikkon ulottuneen Kurkijoellekin. Puhelin oli Viipurissa soinut vähän väliä, koska kurkijokelaiset olivat huolestuneita kirkkoherransa siirtymisestä muualle.²⁸³

Viipurissa Poskeinen tulkitsi vaalitulosta omalla tavallaan. *Karjala* oli asettanut omaksi – ja näin myös nuorsuomalaisten – ehdokkaaksi Pettersonin. Pettersonin saama pieni äänimäärä osoitti siis nuorsuomalaisten heikkouden maaseurakunnan alueelle.²⁸⁴ Ilmeisesti *Viipurin* toimituksessa ei vaalien aikana tiedetty Hannulan puoluesidonnaisuudesta tai siitä ei välitetty.

Työn toimituksessa kiinnostus kirkkoherranvaaleihin rajoittui tulosten arvosteluun. Kynttyrä lainasi työväenlehistöstä suorastaan profeetallisia kirjoituksia, joissa Hannulan valinta kirkkoherraksi rinnastui Jumalan langettamaan tuomioon. Hannulan elämäntehtäväksi mainittiin sosialismin vastustaminen ja varoitettiin myös hänen innostaan perustuslaillisten ja kristillisten työväenyhdistysten perustamiseen. Työväestön oli syytä olla Hannulan suhteen

²⁷⁸ *Karjala* 91/22.4.1906, Uutisia Viipurista: Viipurin maalaisseurakunnan.

²⁷⁹ *Viipuri* 91/22.4.1906, Uutisia: Viipurin maaseurakunnan kirkkoherran vaali.

²⁸⁰ *Viipuri* 92/24.4.1906, Uutisia: Maaseurakunnan kirkkoherran vaalissa.

²⁸¹ Mustakallio 1983, 132.

²⁸² *Viipuri* 93/25.4.1906, Uutisia, Viipurin maaseurakunnan kirkkoherranvaali.

²⁸³ *Karjala* 97/29.4.1906, Päivän pakinoita: Papinvaalin aikana.

²⁸⁴ *Viipuri* 97/29.4.1906, Poskeisen pakinoita.

varuillaan.²⁸⁵ *Työssä* oltiin varautuneita Hannulaa kohtaan ja sille oli syynsä. Hän oli perustanut Tampereelle kristillisen työväenyhdistyksen ja toimitti myös lehteä nimeltä *Kristillinen työmies*. Monet lehden avustajista olivat Hannulan tavoin sitoutuneet nuorsuomalaiseen puolueeseen, mikä antoi varsin perustellusti olettaa kyseessä olevan yritys vähentää sosialismin vaikutusta.²⁸⁶

Toukokuun lopulla kaupunkiseurakunnan vaalin alla *Viipuri* julkaisi ehdokkaista samankaltaiset kuvaukset kuin maaseurakunnan vaalissa. Tällä kertaa se kehotti äänestämään Jaakkimaan kappalaista K. R. Jauhiaista, joka sattui kuulumaan vanhasuomalaisiin. Muut ehdokkaat olivat nuorsuomalainen M. E. Snellman ja vanhasuomalainen K. V. Petrell. Varsinaiseksi syyksi lehdessä esitettiin Jauhiaisen toiminnan laajuus ja tämän saarnakyvyt. Suomalaisen kodin kasvatus ja tästä seurannut kansan tuntemus nostettiin niin ikään Jauhiaisen vahvuuksiksi.²⁸⁷ Luultavasti äänet haluttiin keskittää yhdelle ehdokkaalle, joten Petrell jäi ilman suosituksia. Suomenmielisten piiristä kehoitettiin vielä kahdesti äänestämään Jauhiaista ennen kuin kirkkoherranvaalin äänestys alkoi. Samalla kerrottiin, että muilla tahoilla pyrittiin toimimaan toisen ehdokkaan hyväksi.²⁸⁸

Karjalan toimitus kertoi ainoastaan nuorsuomalaisen Snellmanin vaalisaarnan ajankohdan.²⁸⁹ Vaalipäivinä lehdessä kerrottiin Jauhiaisen saaneen suurta kannatusta, mutta Snellmanillakin olevan paljon kannattajia. Vaalitulos oli kuitenkin murskaava ja Jauhiaisen sai lähes kaikki äänet.²⁹⁰ Lehdessä kuitenkin moitittiin *Viipuria* siitä, että se oli tehnyt kirkkoherranvaalista puolueasian. *Viipuri* oli turhaan pelotellut ihmisiä väittämällä, että eräät tahot työskentelivät Snellmanin hyväksi. Pahimmillaan tämä oli johtanut ”eukkojen” yrityksiin ostaa ääniä Jauhiaiselle.²⁹¹

Edvard Hannula oli *Karjalalle* mieluinen kirkkoherra Viipuriin maaseurakuntaan, ja lehti toivotti hänet tervetulleeksi.²⁹² Ensimmäinen Hannulan pitämä kirkonkokous ei kuitenkaan Jyryn tietojen mukaan sujunut ongelmitta. Seurakunta oli huutanut Alas-huutoja, mitä Jyry kauhisteli kirjoituksessaan. Syynä seurakunnan mielipiteeseen oli ollut kysymys pappilan maan vuokraamisesta

²⁸⁵ Työ 49/5.5.1906, Viipurin kirje.

²⁸⁶ Mustakallio 1983, 131-132.

²⁸⁷ Viipuri 114/22.5.1906, Viipurin kaupungin suomalaisen seurakunnan kirkkoherranvaali.

²⁸⁸ Viipuri 117/26.5.1906, Uutisia: Kirkkoherran vaali; 118/27.5.1906, Kirkkoherranvaali.

²⁸⁹ Karjala 91/22.4.1906, Uutisia Viipurista: Vaalisaarnansa.

²⁹⁰ Karjala 122/31.5.1906, Uutisia Viipurista: Kaupungin suom. seurakunnan kirkkoherran vaali.

²⁹¹ Karjala 123/1.6.1906, Sekulia: ”Ääniä ostelemassa”.

²⁹² Karjala 126/6.6.1906, Uutisia Viipurista: Viipurin maaseurakunnan.

huvila-alueeksi. Hannula ei ollut sallinut asiasta keskustelua, koska se oli hänen mielestään hänen ”yksinomainen oikeutensa”. Kirkkoherra sanoi kuitenkin ilmoittavansa asian, koska oli aikeissa lahjoittaa puolet vuokratuloista pappilan rahastoon. Työväestö olisi halunnut säilyttää pappilan metsän virkistys- ja kävelypaikkana. Tämän jälkeen Jyry arvioi vuokra-asiaa käytännölliseltä ja lailliselta kannalta. Jyry arveli, ettei kukaan halunnut vuokrata aluetta niin pitkäksi aikaa kuin Hannula oli ehdottanut. Lisäksi vuokrattavaksi aiottu alue oli metsänhoidollisesti järjestettyä, mikä saattoi antaa seurakuntalaisille vaikutusvaltaa vuokra-asioista päätettäessä. Lopuksi Jyry vielä arveli *Viipurin* vetävän tukensa Hannulalta. Pyrkihän *Viipuri* hännystelemään työväestöä, joka oli nyt noussut Hannulaa vastaan.²⁹³

Hannula korjasi tietoja kirkonkokouksen tapahtumista *Karjalalle* lähettämässään kirjoituksessa. Hänen mukaansa alas-huudot olivat liittyneet kokouksen jälkeen esitettyyn kysymykseen kirkonkokousten siirtämisestä sunnuntaille. Puheenjohtaja oli selittänyt silloisen ajankohdan olevan kirkkolain mukainen. Sen seurauksena kaksi miestä ja yksi nainen olivat lähtiessään esittäneet alas-huutonsa. Pappilan maiden vuokraamisesta ei Hannulan tietojen mukaan ollut erimielisyyksiä ja asia oli jo luovutettu virkatalolautakunnalle. Eri mieltä työmiehistä oli ollut vain muutama ja heistäkään osa ei edes kuulunut seurakuntaan.²⁹⁴ Suhdettaan *Viipuriin* kirkkoherra ei kommentoinut.

Jyryn arvelut *Viipurin* mielipiteen muutoksesta suhteessa Hannulaan muuttuivat todellisuudeksi syyskuun lopussa. Lehden pääkirjoituksessa pyrittiin osoittamaan, että perustuslaillinenkin rintama oli joutunut taipumaan laittomien asetusten edessä routavuosien aikana. Hannulan, jota luonnehdittiin kirjoituksessa yhdeksi perustuslaillisten johtomiehistä, kerrottiin olleen asevelvollisuuslain kuuluttamisen kannalla. Kirjoituksessa moitittiin yleisellä tasolla myös muita perustuslaillisia pappeja. Monet olivat kuuluttaneet lain, vaikka nyt kerskuivatkin taipumattomuudellaan. Jotkut perustuslailliset kirkkoherrat olivat vyöryttäneet kuulutuksen lukemisen kappalaisille ja osa oli sairastunut ”juuri sopivasti” tai hakenut virkavapautta.²⁹⁵ *Karjalassa* puolustettiin Hannulaa ja syytöksien kerrottiin olleen peräisin eräältä suomettarelaiselta agitaattorilta, jolla oli tohtorin titteli. Kirjoituksen mukaan myöntymiskanta oli ollut esillä Hannulan yksityisessä

²⁹³ Karjala 142/24.6.1906, Viestejä Viipurista.

²⁹⁴ Karjala 143/26.6.1906, Vapaita ääniä: ”Karjalan” toimitukselle.

²⁹⁵ Viipuri 225/30.9.1906. Perustuslaillista johdonmukaisuutta. I.

keskustelussa, mutta julkisuudessa hän oli toiminut ankarana passiivisen vastarinnan miehenä. Totta olikin, että Hannula oli Turun tuomiokapitulin asessorina ollessaan toiminut perustuslaillisen näkemyksensä mukaisesti.²⁹⁶ Luultavasti kyseessä olikin *Viipurin* yritys puhdistaa vanhasuomalaista julkisuuskuva osoittamalla kaikkien joutuneen myöntymään routavuosien aikana.

Työhön kirjoittaneen Kynttyrän mielestä suomettarelaiset ja perustuslailliset olivat yhtä mieltä ainakin siitä, että sosialismia oli vastustettava. Hannula ei tehnyt poikkeusta, sillä Kynttyrän mukaan suomettarelaiset kansakoulunopettajat olivat alkaneet pitää Viipurin opettajayhdistyksen kokouksia pappilassa. Kynttyrä kertoi ohjelman sisältävän mammonan Jumalan palvomista, sosialismia vastaan aseistamista, työväenliikkeen sättimistä ja ruuilla mässäilyä.²⁹⁷ Opettajayhdistyksen kokouspaikkana olikin pappila, sillä *Viipurissa* kritisoitiin asiaa toisenlaisesta näkökulmasta. Nimimerkki Esko kertoi nuorsuomalaisten opettajien äänestäneen pappilan sopivuudesta kokouspaikaksi. Eskon mielestä oli kummallista, ettei puoluetoverin pappila ollut joillekuille sopinut. Vapaus ja suvaitsevaisuus olivat kaukana, kun opettajakaan ei saanut mennä papin puheille ilman erikoislupaa. Kirjoittaja pohti lopuksi Hannulan ajatusten mahdollisesti muuttuvan, kun hän oli vielä Turussa asuessaan pitänyt perustuslaillisia ainoina, jotka pitäisivät kirkon pystyssä.²⁹⁸

Huhtikuussa Kynttyrä kertoi *Työssä* Viipurin vaivaistalon asukkaiden kohtelun olleen epäinhimillistä. Hän kertoi työväenyhdistyksen valinneen toimikunnan ottamaan selvää vaivaistalon oloista, mutta toimikunta oli epäillyt vaivaistalon virkailijoiden vaikeuttaneen sen työtä. Syytökset käsittivät vaivaistalon asukkaiden pahoinpitelyjä ja epäoikeudenmukaisia rangaistuksia. Vaivaistalon vahtimestarin K. Tillin kerrottiin kaataneen leikkauksesta toipuneen potilaan, minkä jälkeen potilas oli vasten lääkärin määräystä pakotettu työhön. Ruuaksi vaivaistalossa oli tarjottu mädäntyneitä sillejä. Asiasta oli tehty tutkimus, mutta sen aikana sillit olivat olleet herkullisia. Tutkimuksen päätyttyä sillien taso laski entiselleen. Kynttyrä kyseli palstallaan, eivätkö vaivaistalon johtaja E. Puhakka, vahtimestari Tilli tai Viipurin ruotsalaisen seurakunnan kirkkoherra S. F. Gräsbeck tieneet asiasta mitään. Gräsbeck toimi niin sanotun

²⁹⁶ Karjala 243/20.10.1906, Päivän pakinoita: Mitä siinä on siteerailemista! Esim. Murtorinne 1964, 162, 190, 210.

²⁹⁷ Työ 125/3.11.1906, Viipurin kirje.

²⁹⁸ Viipuri 252/1.11.1906, Pikku uutisia: Suvaitsevaisuus ja veljeys.

vaivaishoitohallituksen esimiehenä.²⁹⁹ Lopuksi Kynttystä vaati asioista puolueetonta tutkimusta tai hän paljastaisi vaivaistalosta asioita, jotka saisivat sen huonoon valoon.³⁰⁰

Kynttystä kirjoitus vaivaistalon väitetyistä epäkohdista ei jäänyt huomiotta. Gräsbeck, Puhakka ja Tilli nostivat syytteen *Työn* toimitusta vastaan kunnianloukkauksesta.³⁰¹ Syyte kirvoitti Kynttystä arvostelemaan kirkkoherra Gräsbeckiä. Kynttystä uskoi lukijoidensa tietävän, ettei hän ollut koskaan kirjoittanut mitään pahaa, mutta kirkkoherra Gräsbeckillä oli eri käsitys. Kristus ei olisi suuttunut Kynttystä kirjoituksesta, vaan lähtenyt hänen mukaansa auttamaan köyhiä ja kärsiviä. Kirkkoherrana Gräsbeck oli Kynttystä mielestä Kristuksen sijainen ja hän olisi kirkkoherralta odottanut sen mukaista käytöstä. Eihän Jeesukseen, Kynttystä järkeili, ollut nostanut painokannetta pilkkaajiaan vastaan. Kummallista Kynttystä mukaan oli myös, että Gräsbeck piti puolueettoman tutkimuksen vaatimista kunniaansa loukkaavana. Kirjoitus päättyi Kynttystä oivallukseen, etteivät papit tahtoneet itse kantaa ristiään vaan elivät valehtelemisellä.³⁰²

Vaivaistalon johtaja E. Puhakka sai puolustajan *Karjalasta*. Nimimerkki ”Äks.” kertoi Puhakan toimineen ponnekkaasti bobrikovilaisia sortotoimia vastaan. *Työssä* oli tartuttu santarmien juonimiin syytöksiin, joiden tarkoituksena oli Puhakan syrjäyttäminen.³⁰³ Gräsbeck ei kuitenkaan saanut erillistä puolustusta lehdessä.

Kunnianloukkaussyytteitä käsiteltiin loppuvuoden ajan ja lopulta ne siirtyivät vuoden 1907 puolelle.³⁰⁴ Kynttystä ei kuitenkaan käsittelyn aikana lopettanut kirkkoherran arvostelua. Elokuussa hän kuvaili Gräsbeckin muistuttavan jesuiittamunkkia. Olihan kirkkoherra laiha, pienenpuoleinen ja liukas eikä muistuttanut ollenkaan sitä pappiskuvaa, joka kansalla oli. Joka tapauksessa syytteeseen vastasi *Työn* vastaavaksi toimittajaksi kirjoituksessa nimetty seppä A. Pesonen.³⁰⁵ Pesonen oli ilmeisesti niin sanottu linnatoimittaja, eli hän ei osallistunut varsinaisesti lehden tekemiseen.³⁰⁶

²⁹⁹ Kuujo 1981, 427.

³⁰⁰ Työ 41/14.4.1906, Viipurin kirje.

³⁰¹ Työ 47/1.5.1906, Uutisia: Yhä kiristetään.

³⁰² Työ 49/5.5.1906, Viipurin kirje.

³⁰³ Karjala 117/24.5.1906, Päivän pakinoita: Hyökkäykset kaupunkimme vaivaistalosta vastaan.

³⁰⁴ Karjala 273/24.11.1906, Oikeus ja poliisiasioita: Painojuttu.

³⁰⁵ Työ 92A/18.8.1906, Viipurin kirje; Vaivaistalon salaisuudet raastuvan oikeuden tutkittavina.

³⁰⁶ Soikkanen 1970, 233.

Helsingissä järjestettiin yksityinen pappeinkokous syyskuun 1906 alussa. *Viipurilla* oli paikalla oma kirjeenvaihtaja ja lehdessä olikin yksityiskohtaisimmat tiedot pappeinkokouksen puheenvuoroista. Eniten huomiota saivat tohtori Lauri Ingmanin esitelmä kansankirkon suhteesta valtioon ja sitä seurannut keskustelu. Ingmanin esitelmän loppuponnet tähtäsivät suurempaan uskonnonvapauteen ilman valtion ja kirkon erottamista.³⁰⁷ *Karjalassa* kerrottiin Ingmanin esitelmästä vain pääkohdat ja keskustelusta vain ponsiin ehdotetut muutokset.³⁰⁸ Pappeinkokouksen kulkuun ei *Työn* toimituksessa juuri osoitettu kiinnostusta, mutta Ingmanin alustuksen ponsien osalta se kertoi eriuskolaislain laajentamisesta ja siviiliavioliittoehdotuksesta. Suoraa tunnustusta pappeinkokous ei saanut reformipyrkimyksistään. Kysymys oli enemmän siitä, että papisto oli huomannut, että oli aika ”ryhtyä parannuspuuhiin”.³⁰⁹

Ennen Helsingin pappeinkokousta oli kahdelta taholta vaadittu keskustelua kirkollis-kristillisen puolueen perustumisesta, mutta asia ei pappeinkokouksen virallisissa keskusteluissa noussut esille ajan puutteen vuoksi. Asiasta oli kuitenkin keskusteltu kokousillallisilla.³¹⁰ *Viipurin* kirjeenvaihtaja ei maininnut asiasta, vaikka mainitsikin kokouksen osallistujien kokoontuneen illalliselle Alppilaan. *Karjalan* pappeinkokousuutiseen tieto keskustelusta löysi tiensä, vaikkakin lyhyenä. Kirkollisvaltiollisen puolueen perustaminen oli lehden tietojen mukaan yksimielisesti torjuttu.³¹¹

Karjalan kertomukset pappeinkokouksen kulusta päättyivät nuoriso- ja diakoniatyöstä esitettyihin puheenvuoroihin.³¹² *Viipuri* kertoi kokouksen viimeisen päivän keskusteluista, jotka koskivat pääasiassa papiston ja työväen suhteita. Tohtori Erkki Kaila piti esitelmän tehdastyöväen tilasta teologisesta näkökulmasta tehdyistä tutkimuksista. Pastori Emil Murén puolestaan piti esitelmän siitä, miten papiston tulisi suhtautua työväenliikkeeseen Suomessa. Hän toivoi papiston ottavan osaa työväenliikkeen toimintaan ja muistuttavan työmiehiä siitä, että he olivat Kristuksen palvelijoita. Papilla oli velvollisuus ajaa kristillisten työväenyhdistysten asiaa. Murénin esitelmästä oli *Viipurin* tietojen mukaan syntynyt kiivas keskustelu ja keskustelun jääneen myös vastaukseksi kysymykseen.

³⁰⁷ Viipuri 205/7.9.1906, Yksityinen pappeinkokous Helsingissä; 206/8.9.1906, Yksityinen pappeinkokous Helsingissä; Mustakallio 1983, 193.

³⁰⁸ Karjala 205A/6.9.1906, Yksityinen pappeinkokous.

³⁰⁹ Työ 101/8.9.1906, Uutisia: Siviiliavioliittolaki.

³¹⁰ Mustakallio 1983, 193-194.

³¹¹ Karjala 207/8.9.1906, Yksityinen pappeinkokous.

³¹² Karjala 207/8.9.1906, Yksityinen pappeinkokous.

Käytännössä tämä kuitenkin tarkoitti, ettei Murénin ponsista hyväksytyt yhtäkään.³¹³ *Karjalan* välinpitämättömyys viimeisen kokouspäivän keskustelujen suhteen johtui mahdollisesti Murénin ponsien torjunnasta. Olihan kyse perustuslaillisen taustan omanneesta kirkonmiehistä.

Viipurin kirjeenvaihtaja kiitteli yleisesti pappeinkokouksessa vallinnutta tunnelmaa. Kokouksesta puuttui kokonaan erimielisyyden ja ymmärryksen puutteen tunnelma, joka oli muuten ajalle ominainen. Kaikille puhujille oli ollut selvä, että kirkon päämäärä oli korkeampi kuin kansan elämän hetkelliset pyörteet. Kirkon palvelijat olivat löytäneet yksimielisyyden, jonka kirjeenvaihtaja toivoi jatkuvan tulevinakin vuosina.³¹⁴

Pastori Paavo Paunu joutui *Karjalassa* Antrean nuorsuomalaisten tulilinjalle. Lehdessä ilmestyi marraskuun alussa kirjoitus, jossa Paunua syytettiin nuorsuomalaisten ohjelman vääristeleisestä. Antreassa oli järjestetty nuorsuomalaisen yhdistyksen kokous, jossa suomettarelaiten kiihkeän puoluevimman vuoksi laadittiin kirjelmä Paunulle. Kirjelmän oli kokouksen puolesta allekirjoittanut kokouksen puheenjohtaja Yrjö Kiuru. Paunun kerrottiin kunnantuvalla pidetyssä yleisessä kokouksessa väittäneen, että nuorsuomalaisten ohjelmassa vaadittiin uskonnonopetuksen poistamista sekä kirkon ja valtion erottamista. Vääristelyjen lisäksi lehdessä nostettiin esille Paunun aiheuttama pahennus, jota hän oli herättänyt ajamalla sokeasti suomettarelaiten puolueasiaa hengellisen toiminnan yhteydessä.³¹⁵

Paunu oli nuorsuomalaiselle yhdistykselle esittänyt vastauksen, jossa hän puolusti näkemyksiään. Tämä kirjelmä julkaistiin *Karjalassa*. Nuorsuomalaiset olivat Paunun mielestä ajamassa kirkon ja valtion eroa, olihan asia puolueen keskushallinnon valmisteltavana. Paunun mielestä kirkon ja valtion ero olisi kansalle haitallinen. Se johtaisi myös uskonnonopetuksen poistamiseen, koska kirkolla ei valtiosta irrallisena olisi oikeutta vaatia sen tunnustuksen opettamista valtiollisissa kouluissa. Nuorsuomalaisten ei siis tarvinnut ohjelmassaan vaatia uskonnonopetuksen poistamista, olisihan se väistämätön seuraus kirkon ja valtion erosta.

Paunu ei omasta mielestään ollut sekoittanut hengellisiä ja poliittisia aineksia toisiinsa. Jos hän olikin joskus saarnoissaan tai hartauspuheissaan viitannut

³¹³ Mustakallio 1983, 201.

³¹⁴ Viipuri 208/11.9.1906, Yksityinen pappeinkokous Helsingissä.

³¹⁵ *Karjala* 253/1.11.1906, Karjalasta: Antrea.

yhteiskunnallisiin asioihin, ei hän ollut nostanut yhtä puoluetta toisten yläpuolelle. Totta oli, että hän muissa yhteyksissä oli ottanut kantaa yhteiskunnallisiin ja valtiollisiin kysymyksiin. Paunu tosin pahoitteli näiden kannanottojen tapahtuneen aivan liian harvoin ja lupasi parantaa tapansa. Paunu katsoi yksityiset yhteiskunnalliset keskustelut oikeudekseen ja velvollisuudekseen. Kansalaiskokouksessa Paunu kertoi ainoastaan puhuneensa kirkon ja valtion suhteista.

Paunun puolustuskirjettä seurasi nimetön vastaus. Ensinnäkään nuorsuomalaiset eivät tahtoneet poistaa koulujen uskonnonopetusta. Paunun johtopäätökset kirkon ja valtion erottamisesta olivat väärät. Kirjoituksessa muistutettiin suurlakon jälkeen vanhasuomalaisen *Viipurinkin* suurilla kirjaimilla vaatineen kirkon ja valtion eroa, vaikka Paunu asiasta vaikenä. Kirkon ja valtion erottaminen oli asia, joka tulisi nuorsuomalaisten ohjelmaan ainoastaan pitkän ja tarkan harkinnan jälkeen. Kirjoituksessa myös sätittiin Paunun toimintaa routavuosien aikana. Antrean nuorsuomalaisten kirjelmää luonnehdittiin totuudenmukaiseksi ja Paunun toivottiin ottavan asiasta opikseen.³¹⁶

Antrean suomalainen seura eli vanhasuomalainen paikallisyhdistys lähetti *Viipuriin* kirjoituksen puolustaakseen Paunua. Suomalaisen seuran näkemyksen mukaan Paunu oli ainoastaan lukenut puolueiden ohjelmista uskontokysymyksiä käsittelevät kohdat. Tämän ohella hän oli tuonut ilmi näkemyksensä kirkon ja valtion erottamisen seurauksista uskonnonopetukselle. Paunu ei siis ollut vääristellyt nuorsuomalaisten ohjelmaa, vaan pastori oli itse joutunut vääristelyjen kohteeksi. Vääristelyjen syykin oli suomalaisen seuran kirjeen mukaan selvä: Paunu haluttiin esittää huonossa valossa, jotta hän ei saisi Antrean kappalaisen vaalissa ääniä. Paunun vaalissa saamat äänet todistivat kirjoituksen mukaan, että yritys oli epäonnistunut.³¹⁷

Puoluekilpailu nuorsuomalaisen *Karjalan* ja vanhasuomalaisen *Viipurin* osalta ulottui kirkollisiin vaaleihin. Aiemmin tämä oli jo näkynyt Viipurin kaupunki- ja maaseurakunnan kirkkoherranvaaleissa. Joulukuussa Savonlinnan tuomiokapituliin valittiin uutta asessoria, eivätkä lehdet nimenneet ehdokkaita oman puolueen ulkopuolelta. Marraskuun lopussa *Viipurissa* julkaistiin nimimerkki Papin kirjoitus, jossa asessoriksi esitettiin August Noposta. Kirjoitus pyrki osoittamaan muiden ehdokkaiden, nuorsuomalaisten Edvard Hannulan ja Gustaf

³¹⁶ Karjala 258/7.11.1906, Vapaita ääniä: Pastori politiikkona.

³¹⁷ Viipuri 266/17.11.1906, Lähetettyjä kirjoituksia.

Arokallio³¹⁸ heikkoudet. Noposta oli vastustettu, koska Jaakkimaan seurakunnan koko edellytti vastustajien mielestä kirkkoherran kokoaikaista läsnäoloa. Papin mielestä ongelma oli sama myös Hannulalla, jonka seurakunta oli vielä suurempi. Olisi kohtuutonta riistää tuore kirkkoherra Viipurin maaseurakuntalaisilta. Seurakunnan koko oli Papin mukaan myös ongelmallinen Arokallion ehdokkuudelle, mutta hänestä ei ollut muutenkaan tuomiokapituliin. Pappi arveli Arokallion teologisten tietojen rapistuneen, koska tämä oli keskittynyt toimintaan yhteiskunnallisella alalla. Noposella ei tätä ongelmaa Papin mukaan ollut.³¹⁹

Karjalassa nimimerkki Valitsija ehdotti Edvard Hannulaa asessoriksi. Pian valmistuva Elisenvaaran–Savonlinnan rata helpottaisi kirkkoherran mahdollisuuksia hoitaa seurakuntaansa. Hannulan eduksi Valitsija laski myös syvälliset tiedot, kokemuksen ja kyvykkyyden. Hannulan ”vankka laillinen kanta” oli Valitsijalle painavin syy asessoriksi valinnalle.³²⁰ Hannula kuitenkin kieltäytyi ehdokkuudesta. Syyksi hän mainitsi, että oli antanut seurakunnalle lupauksen keskittyä sen hoitoon. Suomen suurin seurakunta tarvitsi kirkkoherraansa. Hannula ei mielestään ollut velvollinen ryhtymään asessoriksi, koska oli arkkihiippakunnassa jo vastaavaa virkaa hoitanut. Nimimerkki Valitsija kertoikin joukon pappeja päättäneen äänestä Hannulan sijasta Arokalliota.³²¹ Asessorinvaali päättyi lopulta Noposen valintaan.³²²

3. Kirkko ja kristinusko osaksi poliittista taistelua

Viipurissa hartaudellisia kirjoituksia ilmestyi vielä suurlakon jälkeen tasaisesti, mutta vuoden vaihtuessa ne katosivat. Tosin vielä pääsiäisenä 1906 lehdessä ilmestyi yksittäinen hartauskirjoitus. Suurlakkoa seuranneena sunnuntaina ilmestyneessä kirjoituksessa muistutettiin, että usko Jumalaan tuli tunnustaa kaikkien edessä eikä pelon vuoksi tulisi kieltää uskoaan. Usko tuli ilmaista niin omien lasten kuin ystävienkin edessä. Heitä piti myös varoittaa pahasta ja kehottaa

³¹⁸ Kurkijoen kirkkoherra oli elokuussa suomalaistanut nimensä Pettersonista Arokallioksi omistamansa maatilan mukaan. *Karjala* 175/2.8.1906, *Sekulia*: Nimenmuutos; Mustakallio 1983, 162.

³¹⁹ *Viipuri* 277/30.11.1906, Lähetettyjä kirjoituksia: Kuka asessoriksi.

³²⁰ *Karjala* 285/8.12.1906, Vapaita ääniä: Ken asessoriksi.

³²¹ *Karjala* 286/9.12.1906, Vapaita ääniä: Savonlinnan tuomiokapitulin asessorin vaali; Asessorinvaali Savonlinnan hiippakunnassa.

³²² Toiviainen 2005, 101.

pysymään hyvässä. Lopuksi kirjoituksessa rukoiltiin Jumalalta vahvistusta kaikille heikoille ja horjuville, jotta he uskaltaisivat tunnustaa uskonsa ja olisivat suolana ihmisten keskellä.³²³

Ennen joulua hartauskirjoituksissa ei pyritty ottamaan kantaa yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja sen muutoksiin. Kirjoituksissa käsiteltiin Jumalan rakkautta ja ihmisten tekopyhyyttä,³²⁴ mutta niitä ei liitetty ajankohtaisiin tapahtumiin. Kirjoituksissa politiikka pidettiin erillään kristillisestä julistuksesta. Kirjoitusten väheneminen oli luultavasti yhteydessä lehden avustajanakin toimineen Elis Bergrothin sairastumiseen ja kuolemaan, sillä ne tapahtuivat samaan aikaan.

Ennen suurlakkoa *Karjala* oli joutunut syytetyn penkille, kun se oli julkaissut kirjoituksen, jossa Jumala oli siirtymässä helvettiin, koska ei kestänyt taivaan täyttäneitä vanhasuomalaisia. Jumalanpilkkasyytösten käsittely jatkui joulukuussa. *Karjalassa* julkaistiin syyttäjän oikeudelle jättämä kirjallinen lausunto sekä piispa Collianderin allekirjoittama tuomiokapitulin lausunto. Syyttäjän lausunnossa tarkasteltiin *Karjalan* päätoimittajan Vuorisen aiemmin jättämää puolustuksen lausuntoa, jossa oli kerrottu siitä, miten historian aikana jumalanpilkkua oli käsitetty ja miten se tulevina aikoina käsitettäisiin. Syyttäjä huomautti lausunnossaan, että tuomio tulisi senhetkisen lainsäädännön pohjalta. Syyttäjän mukaan kirjoitus olisi ollut halventava, vaikka Jumalan tilalla olisi ollut tavallinen kuolevainen ihminen. Näin ollen se halvensi myös Jumalaa huolimatta siitä, että kirjoitus oli suunnattu vanhasuomalaista puoluetta vastaan. Tämän perusteella syyttäjä vaati rangaistusta.

Tuomiokapitulin lausunnon alussa painotettiin, ettei kapituli ollut vaatinut rangaistusta. Se ilmoitti mielipiteensä asiasta ainoastaan, koska sitä oli pyydetty tekemään niin. Tuomiokapitulin mukaan Vuorisen puolustuslausunto ei sisältänyt sellaisia kohtia, joita voitaisiin soveltaa Suomen rikoslakiin. Jumalanpilkkasyytteesen johtaneen kirjoituksen se katsoi täyttävän jumalanpilkan kriteerit. Kirjoituksessa Jumalasta oli tehty irvikuva, joka oli syntisen ihmisen tavoin harhaanjohtavissa. Vaikka tuomiokapitulin tehtäviin ei kuulunut vastapuolueen pilkkaamisen arvostelu tai määrittely, ei se katsonut sopivaksi Jumalan esittämistä minkään puolueen ”kätyriksi” ja sen takia taivaasta poistuvaksi. Vuorisen asiamies Avellan vaati lykkäystä vastataksaan

³²³ Viipuri 257B/12.11.1905, Rohkenetko?

³²⁴ Viipuri 269B/26.11.1905, Onko se totta?; 287B17.12.1905, ”Tavallinen ihminen”.

loppuväitteisiin. Hän huomautti myös, ettei tuomiokapituli ollut asianosainen ja että se oli lieventänyt kantaansa. Syyttäjän vastustuksesta huolimatta jutun käsittelyä lykättiin tammikuuhun.³²⁵

Karjalassa julkaistiin nimimerkki Martin tuomiokapitulin lausuntoa kritisoiva kirjoitus. Siinä nousi selvästi esille *Karjalassa* suurlakon jälkeen usein esitetty ajatus kirkkoinstituution ja vanhasuomalaisen puolueen yhteydestä. Martti huomautti, että tuomiokapituli yritti pestä kätensä kertomalla, ettei se ollut nostanut syytettä. Samalla se kuitenkin pyrki kaikin tavoin osoittamaan Vuorisen syyllistyneen jumalanpilkkaan. Tuomiokapituli oli lausunnossaan paheksunut Jumalan käyttämistä puoluetarkoituksiin, mutta Martin mielestä se nyt itse vääristeli asioita vanhasuomalaisen puolueen hyväksi. Vanhasuomalainen puolue pyrki Martin mukaan antamaan muutenkin politiikalleen ”uskontokappaleen ehdottoman totuuden” aseman käyttämällä kirjoituksissaan Raamatun sanoja.³²⁶

Nuorsuomalainen *Karjala* esitti vanhasuomalaiset kristinuskoa hyväkseen käyttäviksi kansan harhauttajiksi. Esimerkiksi Jääskessä hartaustilaisuuden kerrottiin muuttuneen poliittiseksi ja suurlakko oli tuomittu puheessa Jumalan tahdon vastaiseksi.³²⁷ Varsinkin joulukuun 1905 alussa *Karjalassa* esiintyi kirjoituksia, joissa vanhasuomalaisten ideologiaa luonnehdittiin ”kansallis-kristillis-siveelliseksi”.³²⁸ Joulukuun puolivälin jälkeen rinnastusta esiintyi harvemmin.

Viipurin suomalaisen seurakunnan lukkarinvaali helmi–maaliskuun 1906 vaihteessa muodostui lehdissä poikkeukselliseksi. *Työ* ei osoittanut kiinnostusta kirkkoherran vaaleihin tai muihinkaan kirkon virkoja tai asioita koskeviin äänestyksiin. Lukkarinvaalit tekivät kuitenkin poikkeuksen.

Lukkarinvaalin ehdokkaista kirjoitti ensimmäisenä *Karjala*. Ehdokkaina olivat Jääskes lukkari Tenkanen, Johanneksen lukkari E. Lindström ja Viipurin urkurikoulun laulunopettaja T. Kiljander. Ehdokkaista arvion kirjoittanut nimimerkki – m. kertoi puolueettoman kantansa asettuvan Kiljanderin valinnan taakse, sillä hän täytti parhaiten ne vaatimukset, jotka kaupungin suomalainen seurakunta lukkariltaan edellytti.³²⁹ *Työssä* nimimerkki — sk— moitti *Karjalassa* ollutta arvostelua kahden jälkimmäisen ehdokkaan osalta. Hänen mielestään

³²⁵ *Karjala* 280/9.12.1905, Jumalan pilkkaamisjuttu.

³²⁶ *Karjala* 284/14.12.1905, ”Jumalan pilkka”.

³²⁷ *Karjala* 279/8.12.1905, Suomettarelaiten hommia Jääskessä.

³²⁸ Esim. *Karjala* 281/10.12.1905, Viestejä Viipurista.

³²⁹ *Karjala* 29/6.2.1906, Taidetta: Lukkarin vaalikokeet.

Lindström oli saanut turhia moitteita *Karjalassa* ja oli itse asiassa paras ehdokas lukkariksi. Lopuksi hän vielä painotti vaalissa sovellettavaa mies ja ääni -periaatetta. Näissä vaaleissa ei lompakon paksuudella voitettaisi. Työväestöllä oli nyt mahdollisuus saada omista riveistä lähtöisin oleva lukkari.³³⁰ *Viipurissa* julkaistiin katsaus ehdokkaisiin. Kaikkia ehdokkaita pidettiin pätevinä ja äänestäjiä kehoitettiin äänestämään parhaaksi katsomaansa ehdokasta.³³¹

Karjalassa nimimerkki –m. kommentoi lehdelle lähetettyä arvostelua lukkarinvaalin selonteosta. Hän kommentoi myös *Työssä* ollutta arvostelua, mutta ei antanut sille arvoa, vaan arveli seurakuntalaisten itse pystyvän arvostelemaan lukkarien pätevyyttä.³³² Viikkoa ennen vaalia Kiljander valittiin nuorsuomalaisen viralliseksi ehdokkaaksi.³³³ *Viipurikaan* ei pysynyt täysin puolueettomana, sillä ennen vaalia siinä julkaistiin kahdesti kehoitus äänestää Tenkasta.³³⁴ *Viipurissa* ja *Työssä* julkaistiin myös tieto raittiuskodissa pidetystä kokouksesta, johon oli kutsuttu kaikki, jotka eivät halunneet Kiljanderia lukkariksi. Kokouksessa päädyttiin äänestämään Lindströmiä.³³⁵

Lukkariksi valittiin lopulta Lindström, jolle *Työ* kertoi kirkkoherran virkaa toimittaneen Gräsbeckinkin antaneen äänensä.³³⁶ Vaalin jälkipuinti käytiin kuitenkin *Karjalan* ja *Viipurin* pakinoitsijoiden kesken. Poskeisen näkemyksen mukaan nuorsuomalaiset olivat kärsineet tappion huolimatta siitä, etteivät vanhasuomalaiset olleet puolueena järjestäytyneet vaaliin. Lopuksi Poskeinen arveli nuorsuomalaisen kirkollisen harrastuneisuuden kohoavan, jos kansankirkko ei välittäisi uskonnosta vaan tarjoaisi suurituloisia virkoja.³³⁷ *Karjalassa* Jyryllä oli toisenlainen näkemys vaalin tuloksista. *Viipuri* oli kannattanut Tenkasta, joka oli kokenut selvän tappion kaikista suomettarelaiten yrityksistä huolimatta. Vaalit voittanut Lindström oli Jyryn mukaan työ- ja raittiusväen yhteinen perustuslaillinen ehdokas. Poskeisen kirkollisen harrastuneisuuden Jyry huomautti myös horjuneen hänen yritettyään kosiskella epäkirkollista työväestöä.³³⁸ *Viipurissa* kiistettiin

³³⁰ Työ 14/8.2.1906, Yleisöltä: Lukkarin vaalikokeet.

³³¹ Viipuri 35/13.2.1906, Viipurin kaupungin suomalaisen seurakunnan lukkarin vaali.

³³² Karjala 34/11.2.1906, Päivän pakinoita: Vieläkin lukkarien vaalikokeista.

³³³ Karjala 42/21.2.1906, Uutisia Viipurista: Nuorsuomalaisen kokouksessa.

³³⁴ Viipuri 42/21.2.1906, Lähetettyjä kirjoituksia: Lukkarin vaali; 46/25.2.1906, Lukkarinvaali.

³³⁵ Työ 20/22.2.1906, Uutisia: Lukkarinvaaliasiassa; Viipuri 43/22.2.1906, Uutisia: Lukkarivaaliasiassa.

³³⁶ Työ 23/3.3.1906, Uutisia: Lukkarinvaali.

³³⁷ Viipuri 51/4.3.1906, Poskeisen pakinoita.

³³⁸ Karjala 57/11.3.1906, Viestejä Viipurista.

Tenkasen hyväksi toimiminen. Lehdessä julkaistussa pikku uutisessa toimituksen kerrottiin ainoastaan tarjonnan palstatilaa vapaasti käytettäväksi.³³⁹

Vuoden 1906 aikana sosiaalidemokraattisessa *Työssä* nousi toistuvasti esille työväenliikkeen ja uskonnon suhde. Suurlakon jälkeen oli perustettu kristillisiä työväenyhdistyksiä, jotka saivat alkunsa kristittyjen työmiesten tai pappien reaktioista sosiaalidemokraattien uskonnonvastaisuuteen. Huomattavimmat kristilliset työväenyhdistykset syntyivät Turkuun ja Tampereelle.³⁴⁰ Ensimmäiset uskonnon ja työväenliikkeen suhdetta käsittelevät kirjoitukset *Työssä* liittyivät Länsi-Suomen tapahtumiin. Nimimerkki Jurkan kirjoitus helmikuun alussa kritisoi sosiaalidemokraatteihin kohdistunutta hajotustoimintaa. Nimimerkki leimasi perustuslailliset seurakunnat ja kristilliset työväenyhdistykset hallitsevan luokan yritykseksi ylläpitää etuoikeuksiin perustuvaa luokkayhteiskuntaa. Väitteet sosiaalidemokratian uskontoa halventavasta, Jumalaa pilkkavasta luonteesta olivat yhdessä kuolemanjälkeisen elämän kieltämisen kanssa valheita, joilla pyrittiin pelottelemaan muuten työväenliikkeeseen suopeasti suhtautuvia. Jurkan mielestä kaikki työväenääntä tuntevat tiesivät, että toiset tahot olivat polkeneet maahan suuren ja jumalallisen. Opin taivaasta ja helvetistä ainakin tieteellisesti suuntautunut työväestö jätti Jurkan mukaan omaan arvoonsa. Samoin tekivät monet papit vaikka puhuivat toista. Kuolemanjälkeinen elämä ei Jurkan mukaan ollut tieteellisesti ratkaistavissa. Työväestö kuitenkin toteutti Kristuksen oppia käytännössä ja sen puhtaimmassa muodossa, vaikkakin syrjäyttäen sen yliluonnollisen puolen.³⁴¹ Jumalankieltämissyytöksiä puitiin vielä maaliskuussa, kun nimimerkki Krispiinuksen kirjoitus oli lehden pääkirjoituksena. Kirjoituksesta puuttui Jurkan esittämä kristinuskon yliluonnollisuuden kritiikki. Työväestö oli joutunut uskonnon ja jumalanpilkkasyytöksiä alaiseksi vaatiessaan uskonnoltaan ylevämpää päämäärää. Krispiinus vaati eräänlaista uskonpuhdistusta, jotta syytökset lakkaisivat: papiston aineelliset vaatimukset tulisi erottaa uskonnollisista.³⁴²

Työssä esiintyi myös kirjoituksia, joissa alkukristittyjen kokemat vainot rinnastettiin sosialistien senhetkiseen asemaan. Pääsiäisenä 1906 Hilja Liinamaan kirjoituksessa muisteltiin Jeesuksen ristikuolemaa. Kirjoituksessa todettiin Jeesuksen sanoman joutuneen vääristellyksi. Ristiinnaulitse-huudot

³³⁹ Viipuri 58/13.3.1906, Pikku uutisia: ”Karjalan” ”Jyry”.

³⁴⁰ Mustakallio 1983, 125-130.

³⁴¹ Työ 13/6.2.1906, Älkää sanoko väärää todistusta.

³⁴² Työ 27/13.3.1906, Työväenkysymys, sen vastustajat ja uskonto.

kaikuivat Jeesukselle, kuten ne silloisena aikana kaikuivat totuutta julistaville.³⁴³ Elokuussa, vain muutama päivää ennen Oulussa järjestettyä sosiaalidemokraattien puoluekokousta, sosialistien ja kristittyjen kokema ”vaino” rinnastettiin *Työlle* suomennetussa tekstissä. Sosialistit olivat uusia kristittyjä, jotka heidän tapaansa saarnasivat yhteiskunnallista ja uskonnollista vallankumousta.³⁴⁴ Elokuun alussa ilmestynyt norjalaisesta *Social-Demokraten*-lehdestä käännetty teksti oli samansuuntainen, mutta se oli suunnattu kristityille. Nimeämättömän kirjoittajan tekstissä perusteltiin sosialismin ja kristinuskon yhteistä arvopohjaa. Kristittyjen tuli olla sosiaalidemokraatteja juuri puolueen ja sen jäsenten väitettyjen vikojen vuoksi. Heidän tuli toimia puolueessa ”hapatuksena, joka voisi hapattaa koko taikinan kaikilla hyvillä perustotuuksilla”.³⁴⁵

Sosiaalidemokraattien puoluekokous elokuussa 1906 päättyi piilottamaan uskontokysymykset vaalitaktisista syistä.³⁴⁶ *Työn* kristinuskoa koskevien kirjoitusten määrän ei voi kuitenkaan sanoa merkittävästi laskeneen. Esimerkiksi marraskuun alussa lehdessä julkaistiin entisen metodistipapin Tukholmassa pitämä esitelmä Perkeleen olemassaolosta. Samassa kirjoituksessa todettiin kristinuskon muuttuneen pakanuudeksi, jossa Isä, Poika, Pyhä henki, Perkele ja pyhimykset ottivat roomalais-kreikkalaisten jumalien paikan. Perkele leimautuikin keinoksi pitää ihmiset kurissa ja nuhteessa. Tiedon lisääntyessä ihmiset lopulta ymmärtäisivät, ettei kaunis maailma ollut Perkeleen asuinsija.³⁴⁷ Pari viikkoa myöhemmin nuorisolle suunnatussa kirjoituksessa Jumala esitettiin hallitsevan luokan keinona pitää vähäosainen kansanosa kurissa.³⁴⁸

Vanhasuomalainen *Viipuri* oli keväällä 1906 erityisesti huolestunut nuorison siveellisyyksikäsitysten höltymisestä. Maaliskuussa se julkaisi vanhasuomalaisten pitkäaikaisen johtohahmon Agathon Meurmanin *Uudessa Suomettaressa* olleen kirjoituksen pohjalta artikkelin. Meurman oli käyttänyt kirjoituksessaan termiä ”Nuori Suomi”, jolla ei *Viipurissa* olleen kirjoituksen mukaan tarkoitettu mitään poliittista puoluetta. Arvostelun kohteeksi joutui ylioppilasnuoriso, joka oli kirjoituksen mukaan levittänyt julkisuudessa epäsiiveellisiä oppeja. Huolta herätti erityisesti nouseminen Jumalaa vastaan.³⁴⁹

³⁴³ Työ 40/12.4.1906, Ristiinnaulitse.

³⁴⁴ Työ 91/16.8.1906, Pereat!

³⁴⁵ Työ 85/2.8.1906, Voiko kristitty olla sosialidemokraatti?

³⁴⁶ Mustakallio 1983, 254.

³⁴⁷ Työ 127/8.11.1906, Perkeleen olemassaolosta.

³⁴⁸ Työ 133/22.11.1906, Nuorisolle.

³⁴⁹ *Viipuri* 55/9.3.1906 Muut Lehdet: Siveyskäsitteiden höltymisestä.

Kirjoitus olikin luultavasti reaktio myös vanhasuomalaisissa ylioppilaspiireissä kirkkoa kohtaan esiintyneelle kritiikille, jota edusti esimerkiksi helmikuussa *Raatajassa* julkaistu *Viipurin* entisen päätoimittajan ja vanhasuomalaisen puolueen puoluesihteerin K. N. Rantakarin kirkkokriittinen kirjoitus.³⁵⁰ Lehdessä ei siis nähtävästi yhdytty kaikkein kirkkokriittisimpiin kannanottoihin, joita vanhasuomalaisen puolueen sisällä oli esitetty. Päätoimittajan vaihdos ei muuttanut lehden suhtautumista kristinuskoon. Lokakuussa 1906 *Viipurissa* oli pääkirjoituksena R. Sarlinin - joka oli ilmeisesti Savonlinnan tuomiokapitulin notaari - kirjoittama kannanotto, jossa paheksuttiin vapauden ihanteen suuntautumista Jumalan kaikkivaltiota vastaan.³⁵¹

Karjala osoitti myös huolensa tapojen ”villintyymisestä”, mutta kirkon tai kristinuskon roolia tapakasvatuksessa ei korostettu. Esimerkiksi heinäkuussa 1906 nimimerkki K. V – to. korosti nuorisoseurojen ja kansanopistojen merkitystä nuorison sivistämisessä. Kirkon roolin hän arveli olevan vähäinen, koska valtaosa papistosta ei nähnyt nuorison kasvattamisen kuuluvan työhönsä.³⁵² Kristinuskoa ja kirkkoa koskevat - ei uskontopoliittiset - kirjoitukset olivat vuoden 1906 aikana *Karjalassa* harvinaisia.

4. Puolueiden uskontopoliittiset ohjelmat valmistuvat

Suurlakon jälkeen marraskuussa 1905 pidettiin nuorsuomalaisen puolueen perustava kokous. Kokouksessa *Valvoja*-lehden päätoimittaja professori E. N. Setälä arveli kirkon ja valtion suhteiden joutuvan keskustelun alaisiksi.³⁵³ Nuorsuomalaisessa *Karjalassa* ilmestyi paikallisia kokouskertomuksia lakkoviikon ja sitä seuranneiden viikkojen ajalta. Kirkon ja valtion eroa puoltavia ponsia oli laadittu ainakin Parikkalassa ja Ruskealassa.³⁵⁴ Sortavalassa pidetty kokous puolestaan vaati kirkon ja valtion suhteiden pitämistä ennallaan sekä koulujen uskonnonopetuksen säilyttämistä. Näitä ponsia edelsi kuitenkin huomautus, jonka oli laatinut lehden toimitus. Kokouksen ponsien arveltiin syntyneen huolesta, että

³⁵⁰ Mustakallio 1983, 77-78.

³⁵¹ *Viipuri* 233/10.10.1906, Voidaanko maassamme saada rauha?

³⁵² *Karjala* 160/15.7.1906, Tapojen villiytyminen *Karjalassa*.

³⁵³ Mustakallio 1983, 145-146.

³⁵⁴ *Karjala* 258/14.11.1905, Lakkoliike maaseudulla: Lakko Parikkalassa; 278/7.12.1905, *Karjalasta: Ruskealasta*.

uskonto tahdottiin poistaa kokonaan. Kirkon ja valtion ero tapahtuisi huomautuksen mukaan juuri todellisen uskonnollisuuden tarpeista. Näin uskonto olisi jokaisen sydämen asia, eikä uskonnonopetusta tarvittaisi koulussakaan.³⁵⁵ Ponsia edeltänyt huomautus viittaakin siihen, että *Karjalan* toimitus kannatti kirkon ja valtion eroa. Vanhojen rakenteiden säilyttämistä vaatineet ponnet esitettiin väärinkäsitysten tuloksiksi.

Karjalan uskontopoliittiset linjaukset edustivat suurlakon jälkeisessä ilmapiirissä yleistä näkemystä. Heti lakkoviikon jälkeen vanhasuomalaisessa *Viipurissa* ”kirkon riippuvaisuus valtiosta” esitettiin epäkohtana, jonka poistamiseen olisi ryhdyttävä.³⁵⁶ Myöhemmin marraskuussa toimitus arvioi kirkon ja valtion eron tulevan keskustelun alaiseksi kommentoidessaan J. Koskisen kirjoitusta perustuslain mahdollisista muutoksista ja niiden vaikutuksista kirkkoon. Aihe ja kirjoituksen sisältö antavat aiheita olettaa kirjoittajan olleen Jääsken kappalainen Juho Koskinen. Koskinen esitti kirjoituksessaan kirkon joutuvan vaaraan, jos sen asiat päätyisivät kansanvaltaisen eduskunnan päätettäviksi. Toimitus ei kuitenkaan tätä pelkoa jakanut.³⁵⁷

Karjalan uskontopoliittiset kannanotot olivat vuoden 1906 alussa samankaltaiset kuin nuorsuomalaisen *Helsingin Sanomien*. Kirkon ja valtion suhteiden muutosta vaadittiin, mutta helmikuun loppuun mennessä uskontopoliittiset kannanotot katosivat lähes täysin.³⁵⁸ Tietynlainen erityispiirre *Karjalan* uskontopoliitikassa oli, että ensimmäinen laaja uskontopoliittisia kysymyksiä käsittelevä kirjoitus oli saarnaaja Akseli Skutnabbin puhe. Skutnabbin uskonnollinen viitekehys oli vapaakirkollisuudessa, josta hän oli eronnut. Hän oli perustanut Evankeliset ystävät -nimisen liikkeen.³⁵⁹ Skutnabb oli puheessaan vaatinut täydellistä uskonnonvapautta, kirkon ja valtion eroa sekä uskonnonopetuksen poistamista ja sen jättämistä uskontokuntien tehtäväksi.³⁶⁰ Kyseessä olivat siis protestanttisten vähemmistöyhteisöjen suurlakkoviikolla Tampereella hyväksymät ponnet, jotka tosin synnyttivät vuoden 1906 alussa epäilyjä ja eriäviä mielipiteitä niiden piirissä.³⁶¹ *Karjala* sai joka tapauksessa uskontopoliittisille uudistuksille uskontomyönteiset perustelut julkaistuaan

³⁵⁵ *Karjala* 267/247.11.1905, Karjalasta: Sortavala.

³⁵⁶ *Viipuri* 254/9.11.1905, Mihin suuntaan?

³⁵⁷ *Viipuri* 270/28.11.1905, Lähetettyjä kirjoituksia: Perustuslait ja kansankirkko.

³⁵⁸ Mustakallio 1983, 147-148.

³⁵⁹ Seppo 1983, 27-29.

³⁶⁰ *Karjala* 22/28.1.1906, Uskonnonvapaus Suomeen.

³⁶¹ Murtorinne 1967, 104-107; Ruohomäki 2014, 38-39.

Skutnabbin puheen. Luultavasti puheen painoarvoa lisäsi se, että Viipurin alueella oli vuosisadan alussa järjestetty Skutnabbin liikkeen lähetysjuhlat.³⁶² Päätoimittajan vaihdos helmikuussa 1906 ei muuttanut lehden linjaa. Pääkirjoituksena *Karjala* julkaisi helmikuun puolivälissä kirkon ja valtion eroa käsittelevän kirjoituksen, jonka allekirjoituksena oli H. K....nen. Kirjoituksessa painotettiin kirkon ja valtion eroa koskevan ohjelmakohdan aiheuttaneen ongelmia maaseudun perustuslaillisten yhdistysten perustamiskokouksissa. Kirjoittaja arveli kirkkoa arvostavan maalaisväestön hyväksyvän ohjelmakohdan, jos sille tarjottaisiin riittävästi tietoa. Olivathan kirkon ja valtion suhteen ongelmat konkretisoituneet valtiovallan vaatiessa pappeja kuuluttamaan laittomia asetuksia ja käskyjä. Kirkko ei myöskään katoaisi, vaikka se erotettaisiin valtiosta.³⁶³

Kirkon ja valtion suhteita käsittelevien kirjoitusten ohella *Karjalassa* nostettiin esille pappien virkatalot ja palkkaus. Tammikuun lopussa nimimerkki S. kritisoi papiston valituksia puustellien tappiollisuudesta. Nimimerkki S. vaati tappiollisten puustellien siirtämistä kuntien haltuun ja siirron korvaamista papeille rahana. Tappiot, jotka kirjoittajan mukaan eivät olleet edes mahdollisia, jäisivät kunnan hoidettavaksi. Jos papisto ei tähän suostuisi, S. vaati papiston tulojen ja menojen tutkimista.³⁶⁴ Selkeämmin muutosta papiston palkkausjärjestelmään vaadittiin helmikuussa. Nimimerkki T. kertoi tyytymättömyyden papiston palkkausjärjestelyyn kasvaneen varsinkin maalaiskunnissa. T. väitti kahden papin palkkojen nousseen yhteensä lähes koko kunnan verotulojen tasolle. Pappien suuret tulot aiheuttivat kansassa katkeruutta kirkkoa kohtaan, minkä takia T. ehdotti palkkauksen muuttamista. Papiston virkatalot oli myytävä ja papiston palkka tulisi kantaa samalla tavalla kuin uusien lukkarien. Virkatalojen myynnin tuloista tulisi muodostaa rahasto, johon yhdistettäisiin myös silloinen virkatalorahasto, ja niiden korot tulisi käyttää kuntalaisten hyväksi.³⁶⁵ Papiston palkkaus- ja virkatalokysymyksissä *Karjala* edusti radikaalia linjaa, joka hyväksyttiin puolueen ohjelmaan joulukuussa 1906. Tässäkin kysymyksessä esille nousi nuorsuomalaisten hajanaisuus, joka näkyi jo siinä, että puoluetta kannattaneet papit olivat erimielisiä papiston virkatalojen suhteen. Myös vanhasuomalaisissa kokouksissa keskusteltiin vastaavista kysymyksistä samansuuntaisin tuloksin.³⁶⁶

³⁶² Seppo 1983, 57.

³⁶³ *Karjala* 40/18.2.1906, Onko valtion ja kirkon ero suotava?

³⁶⁴ *Karjala* 24/31.1.1906, Kunnallinen verotus ja pappien puustellit.

³⁶⁵ *Karjala* 34/11.2.1906, Pappien palkoista.

³⁶⁶ Mustakallio 1983, 151, 173–174, 302–305.

Nuorsuomalaisten puoluekokouksessa huhtikuussa 1906 hyväksyttiin vaatimukset siviiliavioliiton mahdollistamisesta ja täydellisen uskonnonvapauden toteuttamisesta. Kokouksen jälkeen puolueen keskustoimikunta jätti kysymyksen kirkon ja valtion erosta erityisen valiokunnan valmisteltavaksi.³⁶⁷ Ohjelmakohta siviiliavioliitosta herätti paljon keskustelua ja puheenvuorot suuntautuivat enemmän kirkkoa kritisoivaan kuin puolustavaan suuntaan.³⁶⁸ *Karjalassa* julkaistiin uskonnonvapautta ja siviiliavioliittoa koskeva alustus, tosin yli kuukausi kokouksen jälkeen. Julkaisun kerrottiin viipyneen tilanpuutteen vuoksi.³⁶⁹

Heinäkuu 1906 toi tullessaan hallitsijan vahvistuksen eduskuntaudistukselle. Ensimmäiset vaalit määrättiin toimitettavaksi maaliskuun puolivälissä 1907. Tulossa oli siis ensimmäinen vaalitaistelu ja puolueet hioivat ohjelmiaan.

Sosiaalidemokraattien painettua elokuun lopussa uskontokysymykset piiloon vaaliohjelmastaan *Karjalan* toimitus reagoi puolueen ohjelman muutoksiin. Lehdessä pyrittiinkin esittämään nuorsuomalaisen ohjelman olleen muuttumaton, kun taas muut puolueet olivat ääniä haaliakseen pyrkineet muokkaamaan ohjelmansa kansanvaltaisemmiksi. Kirjoituksessa ei annettu muiden ohjelmille tunnustusta. Uusiksi muotoillut ohjelmat eivät antaneet takeita niiden noudattamisesta eivätkä vaalien lähestyessä annetut lupaukset tarkoittaneet mitään, jos ne eivät pohjautuneet puolueen entiseen toimintaan. Nuorsuomalaisen puolueen ohjelmaa ei kirjoituksen mukaan ollut laadittu vaaleja varten. Ohjelma olikin säilynyt lähes sellaisenaan yli kymmenen vuotta, mistä todisteena lehdessä julkaistiin tohtori J. A. Lylyn muotoilema ehdotus nuorsuomalaisten ohjelmaksi vuodelta 1894. *Karjalan* aatteellisessa edeltäjässä *Viipurin Sanomissa* julkaistu ohjelma sisälsi vaatimuksia täydellisestä uskonnonvapaudesta, ehtoollispakon ja uskonnonopetuksen poistamisesta, muutoksista kirkon maallikkotoimiin, pappien vapauttamisesta ei-kirkollisista virkatoimista ja kirkkolain määräysten supistamisesta. Lisäksi ”ahdasmielisten käsitysten vastustaminen sunnuntaihuveista” kuului Lylyn ohjelmaan.³⁷⁰

Lylyn muotoilema jyrkkä ohjelma ei kuitenkaan sellaisenaan ollut saanut nuorsuomalaisten hyväksyntää vaan sitä oli muokattu nuorsuomalaisissa klubeissa. Vahvistettu ohjelma olikin ollut lähempänä J. H. Erkon maltillisempaa

³⁶⁷ Mustakallio 1983, 148-150

³⁶⁸ Vares 2000, 94-95.

³⁶⁹ *Karjala* 110/16.5.1906, Uskonnonvapaus ja siviiliavioliitto.

³⁷⁰ *Karjala* 205A/6.9.1906, Entisellä pohjalla.

luonnosta.³⁷¹ Myös *Työssä* huomioitiin *Karjalassa* julkaistu Lylyn ohjelma. Kirjoituksessa arveltiin *Karjalan* toimituksen huomanneen, ettei huhtikuinen ohjelma toiminut äänestäjien kalastelemisessa. *Työssä* tyydyttiin muistuttamaan, ettei Lylyn ohjelma ollut vapaamielisyydessään kelvannut nuorsuomalaisille. Olihan Lyly seissyt järjestäytyneen työväen riveissä, vaikka ei ollut puolueeseen mahtunutkaan.³⁷²

Lokakuussa 1906 nuorsuomalaisen puolueen johto havahtui ohjelmansa vajavaisuuteen. Erityisesti vanhasuomalaisten juuri valmistunut ohjelma sai nuorsuomalaisten ohjelman näyttämään valjulta. Puolueohjelmaa päätettiin muuttaa joulukuussa 1906 pidetyssä puoluekokouksessa.³⁷³ Kokouksen edellä *Karjalassa* käsiteltiin papiston palkkausta. Kirjoitus pohjautui suureksi osaksi nuorsuomalaisessa *Kansanvalta*-lehdessä julkaistuihin kirjoituksiin.³⁷⁴ Vaatimukset olivat hyvin pitkälle samoja kuin *Karjalassa* helmikuussa esitetyt vaatimukset.

Karjalassa julkaistiin joulukuussa alustus kirkollisista kysymyksistä nuorsuomalaisten puoluekokoukseen. Toisin kuin huhtikuun kokouksessa ei alustus joutunut odottamaan julkaisuaan, vaan se julkaistiin jo ennen kokousta.³⁷⁵ Uskontokysymyksistä syntyi kokouksessa runsaasti keskustelua ja ne nousivatkin puoluekokouksen keskustelluimmiksi aiheiksi. Puolueen sisällä oli erimielisyyksiä siitä, mille kannalle puolueen tulisi asettua. Lopulta kokouksessa päädyttiin valinnaisen siviiliavioliiton ja täydellisen uskonnonvapauden kannalle. Koulujen uskonnonopetuksen osalta päädyttiin kompromissiratkaisuun, jossa pyrittiin esittelemään asiaa niin sen vastustajien kuin puolestapuhujien näkökulmasta. Kirkon ja valtion eron toteuttaminen jäi tulevaisuuden visioksi. Puoluekokous hyväksyi pyrkimyksen laajentaa seurakuntien itsehallintoa ja ulottaa kansanvallan periaatteet myös kirkolliseen elämään.³⁷⁶

Hieman yllättäen *Karjalan* uutiset kokouksesta paljastivat siellä ilmenneet erimielisyydet. Niissä käytiin läpi myös uskonnollisista kysymyksistä käytetyt puheenvuorot ja erimielisyydet. Esimerkiksi uskonnonopetuksen käsittelystä kerrottiin, että ”kysymys, joka vasta äsken oli pitkien kinastelujen

³⁷¹ Vares 2000, 49–50.

³⁷² Työ 103/13.9.1906, ”Karjala” ohjelmaa etsimässä.

³⁷³ Mustakallio 1983, 296; Vares 2000, 98–101.

³⁷⁴ *Karjala* 256/4.11.1906, Pappien palkkaus.

³⁷⁵ *Karjala* 284/7.12.1906, Kirkollisia kysymyksiä.

³⁷⁶ Mustakallio 1983, 296–310.

jälkeen saatu päätetyksi, sukelsi päätökseen tyytymättömäin puolelta uudelleen esille”. Kaiken kaikkiaan *Karjalassa* olleet uutiset kokouksesta antoivat kuvan eripuraisesta puolueesta, vaikkakin kirjoitusten viimeisessä osassa vakuutettiin, että päätöksissä oltiin ”yleensä yksimielisiä”.³⁷⁷ Luultavasti tästä syystä *Karjalassa* julkaistiin nuorsuomalaisen puolueen yhtenäisyyttä vakuuttava pääkirjoitussarja, josta yksi osa keskittyi pelkästään uskontokysymykseen. Kirjoituksen mukaan uskonnonopetuksesta käydylle keskustelulla oli juurensa suomettarelaisagitaattorien väitteissä nuorsuomalaisten pyrkimyksistä poistaa uskonnonopetus. Tämän sekaannuksen välttämiseksi ohjelmaan oli vaadittu vaatimusta uskonnonopetuksen säilyttämisestä. Keskustelua oli käyty ainoastaan siitä, oliko yksittäinen vaatimus asioiden säilyttämisestä sopiva ohjelmaan, jossa muuten vaadittiin uudistuksia. Kokouksessa oli kyllä käynyt selväksi, ettei kukaan nuorsuomalainen vaatinut uskonnonopetuksen poistamista tulevalla vaalikaudella, vaikka uskonnonvapauden periaate toikin mukanaan uudistusvaatimuksia. Kirjoitus siis noudatti puoluekokouksessa käytyä keskustelua.³⁷⁸ Oman epäilyksensä *Karjalan* vakuuttamasta yhtenäisyydestä esitti *Viipurissa* nimimerkki Visapää. Hänen mielestään kokous oli osoittanut nuorsuomalaisen puolueen maalaiskannattajien olevan uskontoa kunnioittavia. Nuorsuomalaisten johtavat toimijat eivät sellaisia olleet, vaikka lopulta taipuvatkin uskontoa puolustamaan.³⁷⁹

Viipurin uskontopoliittisia kannanottoja saatiin vuonna 1906 odottaa lähes toukokuuhun. Vanhasuomalaisten uskontopoliittiset kannanotot olivat vuoden 1906 alussa olleet hajanaisia. Esimerkiksi helmikuussa vanhasuomalaisessa ylioppilaslehdessä *Raatajassa* oli julkaistu teologian tohtori Erkki Kailan kirjoitus, jossa hän oli ilmoittanut hyväksyvänsä siviiliavioliiton pakollisessakin muodossa. Helmikuussa samassa lehdessä oli esitetty hyvinkin kirkkokriittisiä äänenpainoja, joissa vanhasuomalaiselle puolueelle vaadittiin vapaamielistä ja kansanvaltaista kirkollista ohjelmaa. *Viipuri* ei siis lähtenyt vielä vuoden alussa hahmottelemaan puolueen uskontopoliittisia suuntalinjoja. Toisaalta vanhasuomalaisten pää-äänenkannattaja *Uusi Suometar* säästi kannanottonsa ilmeisesti kesäkuuhun.³⁸⁰

Porvoon piispa Herman Råbergh oli jättänyt uskonnonvapautta ja siviiliavioliittoa koskevan anomuksen senaatille huhtikuun puolivälissä. Piispan

³⁷⁷ *Karjala* 289/13.12; 290/14.12.1906, Nuorsuomalaisen puolueen edustajain kokous.

³⁷⁸ *Karjala* 298/23.12.1906, Nuorsuomalaisen puolueen eheys; *Mustakallio* 1983, 305-308.

³⁷⁹ *Viipuri* 300/29.12.1906, *Palasia*: Paljon vaivaa.

³⁸⁰ *Mustakallio* 1983, 77, 167-169.

toiveena oli laajentaa uskonnonvapautta ja säätää siviiliavioliitto niille, jotka eivät tahtoneet tai voineet solmia avioliittoa voimassa olevan kirkkolain mukaisesti. Porvoon hiippakunnassa oli monia, jotka kuuluivat kirkkoon vasten tahtoaan ja olivat piittaamattomia erityisesti avioliittoa koskevista määräyksistä. Lisäksi Råbergh perusteli kantaansa sillä, että kirkolle oli hyväksi, jos sen järjestykseen tyytymättömät voisivat erota siitä. Silloin kirkko voisi järjestää toimintansa omien periaatteidensa mukaisesti.³⁸¹

Råberghin näkemykset ja nuorsuomalaisten puoluekokouksen siviiliavioliittokeskustelut olivat luultavasti pääsyyt, jotka kirjoituksessa mainittiinkin, kun huhtikuun 1906 lopussa *Viipuri* pääkirjoituksessaan vaati pakollista siviiliavioliittoa. Kirjoituksen mukaan ”vapauden aika” vaati omantunnonvapautta. Uusi sukupolvi oli vapautunut kirkon kaavamaisuudesta ja auktoriteettiuskosta eikä sitoutunut mihinkään tunnustuksiin. Kirkolle oli sitä paitsi parempi, että se muodostaisi ehjän kokonaisuuden, kun se pääsisi irti niistä, jotka eivät sen oppeja tunnustaneet. Kirjoituksessa käytiin läpi myös esimerkkejä muiden maiden avioliitonsolmimiskäytännöistä, jotka leimattiin huonommiksi kuin pakollinen siviiliavioliitto. Jos siviiliavioliitto olisi kirkollisen kanssa rinnakkainen, se mielletäisiin ”hätävaraksi” eivätkä ennakkoluuloiset kansalaiset sitä täydellisesti kunnioittaisi. Tästä syystä Råberghin perusteet ja sanamuodot avioliittoasiassa saivat kirjoituksessa osakseen ankaraa arvostelua. Piispa ei ollut antanut tunnustusta niille, jotka omatuntonsa pakottamina eivät olleet ottaneet kirkollista vihkimistä vaan olivat solmineet keskinäisen sopimuksen ja myöhemmin hakeneet avioliitolle vahvistuksen. Råberghin käyttämät sanat ”säädyn” ja ”uhmailu” tällaisesta käytännöstä olivat suoranainen solvaus. Kirjoituksessa todettiin, että Råberghin muutoin ansiokkaan ehdotuksen arvo aleni tämän takia huomattavasti. Kirjoituksen lopuksi painotettiin siviiliavioliittoasian olevan ensimmäisiä toimia mihin oli ryhdyttävä, kunhan eduskuntamuutosasiassa päästäisiin selvyyteen.³⁸²

Kesäkuussa 1906 pidettiin vanhasuomalaisen puolueen neuvottelukokous, jossa pohdittiin myös uskontopoliittisia kysymyksiä. Kokouksessa laadittiin varsinaista puoluekokousta varten ponnet, joissa vaadittiin kansanvaltaisuuden lisäämistä papinvaaleissa. Täydellisen uskonnonvapauden ja pakollisen siviiliavioliiton vaatimukset olivat myös osa kokouksessa laadittua

³⁸¹ Murtorinne 1967, 128-129.

³⁸² *Viipuri* 95/27.4.1906, Siviili-avioliitto.

ohjelmaa, jossa myös kirkollistaloudellisissa asioissa vaadittiin muutoksia. Uskonnonopetuksesta ei ollut mainintaa, eiväthän asioiden säilyttämisestä vaativat ponnet kuuluneet edistyskysymyksiin.³⁸³ Heinäkuun edettyä yli puolenvälin oli *Viipurin* pääkirjoituksena kansakoulun jatkokursseja käsittelevä kirjoitus, jossa myös todettiin uskonnonopetuksen olevan tärkeä siveellisen luonteen muodostumiselle. Kirjoituksessa käsiteltiin muutoin ajan asettamia uudistusvaatimuksia opetukselle, joten uskonnonopetuksesta ei tahdottu luopua.³⁸⁴

Viipurissa ei esiintynyt suuria uskontopoliittisia linjauksia ennen vanhasuomalaisen puolueen lokakuun kokousta. Siinä suomalaisen puolueen uskontopoliittiseen ohjelmaan tehtiin muutoksia, jotka poikkesivat kesäkuussa laaditusta ohjelmaehdotuksesta. Tähän vaikuttivat kesällä tapahtuneet Viaporin kapina ja Hakaniemen mellakat, jotka olivat lisänneet anarkian pelkoa. Oma vaikutuksensa oli tohtori Lauri Ingmanin nimittämisellä vanhasuomalaisen puolueen kirkollisia kysymyksiä pohtivan valiokunnan puheenjohtajaksi. Itse puoluekokouksessa pakollisen siviiliavioliiton vaatimus muuttui valinnaiseksi. Mukaan päätyi myös vaatimus uskonnonopetuksen säilyttämisestä kouluissa. Täydellistä uskonnonvapautta vaadittiin edelleen.³⁸⁵

Puoluekokouksen jälkeen *Viipurissa* esiteltiin kirkollisista asioista käytyä keskustelua. Uskonnonopetuksen ohjelmaan ottamisen vaatimuksesta mainittiin, mutta eniten palstatilaa tilaa saivat papiston virkatalo- ja palkkausasiat, jotka myös puoluekokouksessa olivat herättäneet eniten keskustelua.³⁸⁶ *Viipurissa* olleesta kirjoituksesta ei kuitenkaan kunnolla selvinnyt, mihin tulokseen kokouksessa oli päädytty. Muutoinkaan lehdessä ei esitelty suomalaisen puolueen ohjelmaa kokouksen jälkeisinä viikkoina kohta kohdalta, vaan esittely jätettiin ilmeisesti kenttätyön piiriin.

Vanhasuomalaiset käyttivät mielellään arkaluonteista uskontokysymystä aseena nuorsuomalaisia vastaan.³⁸⁷ *Viipurissa* ei kuitenkaan julkaistu syksyllä kuin yksi nuorsuomalaisten kirkonvastaisuutta käsittelevä kirjoitus. Kyseessä oli pastori Paunun kirjoitus, joka on käsitelty pappeja koskevien kirjoitusten yhteydessä. *Karjalassa* oli kesän 1906 jälkeen kuitenkin toistuvasti kertomuksia siitä, kuinka vanhasuomalaiset agitaattorit ”vääristelivät”

³⁸³ Viipuri 153/8.7.1906, Suomalaisen puolueen ohjelmaehdotus; Mustakallio 1983, 173-174.

³⁸⁴ Viipuri 160/17.7.1906, Kansakoulun jatkokursseista.

³⁸⁵ Murtorinne 1967, 99-102; Mustakallio 1983, 284-285.

³⁸⁶ Viipuri 248/27.10.1906, Suomalaisen puolueen kokous Helsingissä.

³⁸⁷ Murtorinne 1967, 91.

nuorsuomalaisten ohjelmaa. Esimerkiksi jo heinäkuussa kerrottiin opettaja Olli Pajarin antaneen rautjärveläisten ymmärtää, että nuorsuomalaiset olivat kirkolle ja uskonnolle vaarallisia jumalankieltäjiä. Samassa kirjoituksessa arveltiin, että vanhasuomalaiset yrittivät tehdä uskonnosta itselleen ”keppihevosen” tulevia vaaleja ajatellen.³⁸⁸ Vuoden loppuun asti vastaavia kertomuksia vanhasuomalaisista agitaattoreista esiintyi paikalliskokouksia käsittelevissä kirjoituksissa. Joulukuun lopulla *Karjalan* pääkirjoituksessa paheksuttiin tätä toimintaa: vanhasuomalaiset väittivät nuorsuomalaisten olevan uskonnon hävittäjiä, vaikka todellisuudessa puolueiden ohjelmat olivat uskontokysymysten osalta identtiset.³⁸⁹

Erityisiä kristillismielisiä vaaliliittoja oli kaavailtu syksyllä 1906. Marraskuun lopussa *Kotimaassa* julkaistiin epävirallisia nimilistoja, joiden tarkoituksena oli tarjota ehdokkaita kristillisille valitsijayhdistyksille. Myös Viipurin vaalipiireissä oli pyrkimyksiä turvata kristillinen edustus tulevassa eduskunnassa; tämän hankkeen eräänä puuhamiehenä toimi kirkkoherra Edvard Hannula. Listojen ehdokkaista suurin osa oli laskettavissa perustuslailliseen rintamaan, joten vanhasuomalaisten piirissä suhtauduttiin epäilevästi kristillisiin listoihin.³⁹⁰

Vanhasuomalaisessa *Viipurissa* ensimmäiset varoituksen sanat oli lähetetty Kymenlaaksosta. Nimimerkki Absolom kertoi kirkkoherra Hannulan lähettäneen kymenlaaksolaisille ”kagaalipapeille” kutsun Viipuriin perustamaan kristillisiä valitsijayhdistyksiä. Kirjoittaja näki kristillisten valitsijayhdistysten olevan keino houkuttaa äänestäjiä perustuslaillisille. Väitteet kristillisyyden vaarassa olemisesta olivat tekopyhyttä, olivathan perustuslailliset monia kertoja tehneet selväksi, että he vaativat esimerkiksi uskonnonopetuksen poistamista.³⁹¹ Absolom viittasi tässä yhteydessä Oulussa pidettyyn kokoukseen ja tarkoitti ilmeisesti Suomen maalaisväestön liiton kokousta, jossa oli päinvastoin vaadittu uskonnonopetuksen säilyttämistä, vaikkakin myös valtion ja kirkon erottamista.³⁹² Absolom siis sotki asioita joko tietämättömyyttään tai tahallisesti. Hänen mukaansa oli ilmeisesti olemassa ainoastaan perustuslaillinen puolue, johon kuuluivat kaikki muut paitsi työväki ja suomalainen puolue. Joka tapauksessa kristillinen vaalitoiminta nähtiin perustuslaillisena juonena. Suoraan tämän sanoi joulukuussa

³⁸⁸ *Karjala* 170/27.7.1906, Päivän pakinoita: Uskontoko Suomettarelaiten keppihevoseksi.

³⁸⁹ *Karjala* 302/30.12.1906, Alhaisia keinoja.

³⁹⁰ Mustakallio 1983, 227-238.

³⁹¹ *Viipuri* 272/24.11.1906, Kirje Kymenlaaksosta.

³⁹² Mustakallio 1983, 264.

nimimerkki Pärtyli, joka kertoi Rautjärvellä pidetystä kristillismielisten kokouksesta. Kokouksessa oli hiljennetty suomettarelaiten ohjelmaa esitellyt puhuja. Pärtyli oli kuitenkin tajunnut nähtyään *Kotimaassa* julkaistun kristillismielisten ehdokaslistan, ettei kyseessä ollut kristillismielisten kokous vaan perustuslaillisten ”vaalikalastus”.³⁹³

Näkyvin *Viipurissa* julkaistu vastalause kristillisille valitsijayhdistyksille oli kansakoulunopettaja Olli Pajarin laatima. Pääkirjoituksena julkaistu kirjoitus pyrki vetoamaan etenkin työväestöön. Sen pääpaino oli norjalaisen sosialistijohtajan Olav Kringenin ajatusten esittelemisessä. Kringenin teos ”Mitä sosialisti sanoo kirkosta?” oli käännetty suomeksi suurlakon jälkeen. Teoksen oli kääntänyt Yrjö Loimaranta, Teologiseen lauantaiseurään kuulunut pastori. Kringenin teos oli kristinuskolle myötämielinen.³⁹⁴ Kringeniä mukailleen Pajari pyrki osoittamaan, ettei sosialismi itsessään ollut uskonnonvastaista. Varsinaisesti tarkoituksena oli ilmeisesti puolustaa suomalaisen puolueen uskontopolitiikkaa: kirkon ero valtiosta ei ollut suotava eikä uskonnonvapaus sitä edellyttänyt. Uskonnon opettamiselle koulussa oli historialliset ja siveelliset perustelut. Pajarin kirjoituksessa huomautettiin myös jonkinlaisen kristillisen puolueen perustamishankkeista. Hän arveli syyksi halun turvata kirkon ja kristinuskon asema tulevassa eduskunnassa. Kyseessä oli kuitenkin ruotsalaisen ”ylimys- ja virkavaltapuolueen” yritys pirstoa suomalaiset pienempiin osiin vaaleja varten. Kristityillä oli velvollisuus osallistua yhteiskunnalliseen elämään, mutta se piti tehdä yhteistyössä niiden kanssa, jotka tahtoivat maan parasta kristillisyyttä ja uskovia polkematta. Tällainen oli Pajarin mukaan juuri suomalainen puolue.³⁹⁵

Työn uskontopolitiikka oli tammikuussa 1906 selvästi mainittuna lehden etusivulla olleessa ohjelmassa. Lehden kerrottiin noudattavan järkähtämättömästi sosiaalidemokraattisen puolueohjelman periaatteita. Se vaati siis valtion ja kirkon eroa.³⁹⁶ Laajemmin vaatimusta perusteltiin huhtikuun alussa lehden pääkirjoituksessa. Nimimerkki E. H., joka oli ilmeisesti *Työmiehessä* toimittajana ollut Eero Haapalainen, lainasi perusteita kirkon ja valtion erolle Atlantin toiselta puolelta. Kirjoituksen mukaan Robert Ingersoll, amerikkalainen vapaa-ajattelija ja kirjailija, oli sanonut kirkon ja valtion olevan korppikotkia samasta munasta. Kirkko uskotteli toimivansa ainoastaan uskonnollisella kentällä,

³⁹³ Viipuri 288A/13.12.1906, Palasia: Eräs ”kristillismielisten” kokous.

³⁹⁴ Murtorinne 1967, 61-63.

³⁹⁵ Viipuri 287/12.12.1906, Valtionkirkosta ja kristittyjen velvollisuudet siihen.

³⁹⁶ Esim. Työ 7/23.1.1906, ”Työ”.

kun taas valtio toimisi vain taloudellisilla elämänaloilla. Kirjoituksessa haettiin syitä kirkon ja valtion suhteiden kritiikille myös alkukirkon ajoilta ja Uuden testamentin kirjoituksista. Kristinusko oli taistellut yksityisomistukseen nojautuvaa järjestelmää vastaan, minkä saattoi lukea esimerkiksi Apostolien teoista. Kristillisyys oli kuitenkin ajautunut pois ihanteelliselta pohjalta ja vaatimukset siihen palaamisesta olivat kaikuneet kuuroille korville. Yhteiskunnassa oli ehtinyt vakiintua yksityisomistukseen ja kulutukseen pohjautuva toimintatapa. Kirkko oli lopulta ajautunut tukemaan valtiota sen kansalaisia orjuuttavassa toimintatavassa. Kirkko olikin E. H.:n mielestä erotettava valtiosta, olihan vaatimus saanut kaikkien rehellisten ja kunnan kansalaisten tunnustuksen. Kirjoituksessa huomautettiin myös vaatimuksen esiintyneen sosiaalidemokraattien ohjelmassa ”aikoja sitten”, olihan se epäkohta, joka oli eniten tuottanut kurjuutta köyhille.³⁹⁷ Täysin uskollisesti ei Ingersollin ajatuksia kuitenkaan esitelty kirjoituksessa. Ingersollin kirjoituksia oli käännetty suomeksi ja niissä kiistettiin kristinuskon historiallinen alkuperä; uskonnon hän selitti häviävän tieteen edistyessä.³⁹⁸ Työssä ilmestyneessä kirjoituksessa tällaisia ajatuksia ei kuitenkaan tuotu esille.

Työn uskontopoliittikka noudatti sosiaalidemokraattisen puolueen linjaa. Kuten edellä käsitellystä kirjoituksesta ilmeni, oli kirkon ja valtion eron vaatiminen ikään kuin osa sosiaalidemokraattista traditiota. Tämä kävi myös ilmi toukokuussa 1906, kun lehdessä esiteltiin Oulussa elokuun lopulla pidettävän puoluekokouksen ohjelmaa. Uskontokysymyksestä oli määrä pitää selventävä esitelmä, mutta sen sisältöön ei lehden kirjoituksessa arveltu tulevan suuria muutoksia, koska tärkeämpää oli valtiollinen järjestäytyminen.³⁹⁹ Oulun kokouksessa päätettiin kuitenkin toisin. Uskontokysymykset sivuutettiin eivätkä ne päätyneet puolueen vaaliohjelmaan.⁴⁰⁰ Tämä oli nähtävissä myös *Työn* puoluekokousta koskevissa kirjoituksissa. Tosin viidettä kokouspäivää käsittelevässä kirjoituksessa mainittiin, että vaaliohjelmasta puhuttaessa oli vaadittu kaste- ja ehtoollispakon sekä uskonnon poistamista kouluista.⁴⁰¹

Oulun kokouksen ratkaisut vaikuttivat selkeästi *Työn* kirjoituksiin. Vuoden 1906 loppuun asti se vaikenä uskontopoliittisista kysymyksistä lähes täysin. Marraskuun lopussa nimimerkki Maatyömies kertoi junamatkalla kuulleensa

³⁹⁷ Työ 36/3.4.1906, Kirkko ja valtio.

³⁹⁸ Murtorinne 1967, 58-59

³⁹⁹ Työ 55/19.5.1906, Sosialidemokratisen puoluehallinnon.

⁴⁰⁰ Murtorinne 1967, 64-65; Mustakallio 1983, 251.

⁴⁰¹ Työ 98/1.9.1906, Sosialidemokratisen puolueen edustajakokous.

väitteen, että työväenpuolue halusi hävittää kirkot ja papit. Väitteen esittäjän hän haastoi näyttämään puolueen vaaliohjelmasta kohdat, joissa niin vaadittiin.⁴⁰² Tämä kirjoitus oli tosin poikkeus. Uskontokysymyksiä ei tuotu lehden kirjoituksissa esille.

Viipurin toimituksella oli oma kirjeenvaihtaja sosiaalidemokraattien kokouksessa Oulussa. Paikalla oli Väinö Tanner, jonka raportit kokouksesta jäivät hänen viimeisiksi merkittäviksi kirjoituksikseen *Viipurissa*.⁴⁰³ Elokuun viimeisenä päivänä lehdessä kerrottiin, että kokouksessa oli esitetty vaatimuksia kaste- ja ehtoollispakon poistamisesta, uskonnonopetuksen lakkauttamisesta, kirkon ja valtion erottamisesta ja siviiliavioliitosta. Vaatimusten kohtalosta todettiin selkeästi: ”päättiin jättää pois vaaliohjelmasta.” Ratkaisua myös arvosteltiin *Viipurissa* marraskuun aikana. Kirjoitus itsessään selitettiin puolustukseksi. *Sosialistinen Aikakauslehti* oli hyökännyt suomalaista puoluetta vastaan.⁴⁰⁴ Kirjoituksessa arveltiin uskontokysymysten piilottamisen johtuneen vaalitaktisista syistä.⁴⁰⁵ Muutoin vuoden 1906 lopulla sosiaalidemokraattien uskontopoliittisia pyrkimyksiä ei arvosteltu *Karjalassa* tai *Viipurissa*. Yksinkertaisesti asia on selitettävissä uskontopoliittikan katoamisella sosialistisen *Työn* kirjoituksista. Muutoinkaan *Karjalassa* ei juuri otettu kantaa työväenliikkeen pyrkimyksiin. Työväenliikettä ei ilmeisesti koettu suureksi uhkaksi.⁴⁰⁶

Viipurissa ilmestyi ennen vuoden 1905 päättymistä uutisia kristillisen työväenyhdistyksen perustamisesta Viipuriin. Aiemmin kristillinen työväenyhdistys oli perustettu Tampereelle, ja sillä oli yhteyksiä perustuslailliseen papistoon. *Viipurissa* kristillisen työväenliikkeen parissa työskenteli vanhasuomalainen pappi ja kristillis-sosiaalisia aatteita ensimmäisenä Suomessa esitellyt Martti Ruuth, joka valittiin myöhemmin myös *Viipurin* yhdistyksen puheenjohtajaksi. Vuodenvaihteessa Ruuth kirjoitti *Kotimaassa*, että ajatus yhdistyksen perustamisesta oli lähtenyt työväestön piiristä.⁴⁰⁷

Ensimmäinen *Viipurin* kirjoitus kristillisen työväenyhdistyksen perustamisesta ilmestyi marraskuun puolivälissä. Kirjoituksessa kerrottiin, että

⁴⁰² Työ 136/29.11.1906, Pikkutilalliset ja torpparit, silmät auki!

⁴⁰³ Jaakko Paavolainen 1977, 260-264.

⁴⁰⁴ ”Hyökkäys” oli pääkirjoituksena: *Sosialistinen aikakauslehti* 17-18/1.10.1906, Varokaa suomettarelaisia!

⁴⁰⁵ *Viipuri* 199/31.8.1906, Työväen puoluekokous Oulussa; 261/11.11.1906, Rumia keinoja.

⁴⁰⁶ *Vares* 2000, 115. *Vares* on tehnyt samankaltaisen havainnon nuorsuomalaiselle puolueelle Itä-Suomesta lähetetyistä paikallisraporteista.

⁴⁰⁷ *Mustakallio* 1983, 126-135.

tulevana iltana joukko asianharrastajia kokoontuisi neuvottelemaan kristillisen työväenyhdistyksen perustamisesta. Kirjoituksessa otettiin myös kantaa siihen, mitä asioita tulisi ottaa huomioon yhdistystä perustettaessa. Ensin kerrottiin ulkomailla, etenkin Saksassa, perustettujen yhdistysten jäsenmäärän olevan suuri. Seuraavaksi painotettiin, ettei yhdistys saanut aiheuttaa hajaannusta sosiaalisten pyrkimysten toteuttamisessa. Etenkin katolisissa maissa kristillisten työväenyhdistysten joutuminen kirkkojohtoisiksi oli ehkäissyt sosiaalisten parannusten aikaansaamista, vaikka ristiriitaa kristinuskolla ja sosialismilla ei sinänsä ollut. Lopuksi yhdistystä kehoitettiin tutustumaan sosiaalidemokraattien valtiollisiin ja taloudellisiin katsantokantoihin, sillä ilman näitä tietoja yhdistyksestä olisi enemmän haittaa kuin hyötyä. Kirjoituksen linja oli lähellä Ruuthin myöhemmin esittämiä ajatuksia. Kirjoittaja oli ilmeisesti ainakin tutustunut Ruuthin ajatuksiin, mutta nimettömänä ilmestynyt kirjoitus ei anna enempää mahdollisuuksia arvailla kirjoittajaa.⁴⁰⁸ Ruuthia ei kuitenkaan mainittu uutisessa, joka koski edellä mainittua kokousta, joten onkin todennäköistä, että aloite yhdistyksen perustamiseksi lähti todella työväestön omasta aloitteesta.⁴⁰⁹ Joulukuussa kokouksen puheenjohtajana toimi kuitenkin jo Ruuth.⁴¹⁰ *Karjala* ei yhdistykselle juurikaan tuhlannut palstatilaa lukuun ottamatta kristillisen työväenyhdistyksen sille lähettämää kirjoitusta, jossa kumottiin huhut kristillisen yhdistyksen yrityksestä liittyä Viipurin sosiaalidemokraattiseen työväenyhdistykseen. Sama kirjoitus ilmestyi myös *Viipurissa*.⁴¹¹

Vuoden 1906 aikana *Karjalan* toimitus ei osoittanut kiinnostusta kristillisiin työväenyhdistyksiin lukuun ottamatta joitakin yksittäisiä kokouskertomuksia vuoden ensimmäisellä puoliskolla. Kuvaavaa on, että *Karjalassa* julkaistiin kesäkuussa Tampereella pidettävän kristillisten työväenyhdistysten kokouksen ohjelma, mutta kokouksen kulusta se ei kirjoittanut.⁴¹² Kesäkuusta vuoden loppuun aiheesta oli kirjoituksia vieläkin vähemmän.

⁴⁰⁸ Viipuri 262/18.11.1905, Kristillis-sosialistinen yhdistys; Mustakallio 1983, 126-135. Ruuthin ja Viipurin yhteyttä on pohtinut myös Veikkola 1972, 48.

⁴⁰⁹ Viipuri 263/19.11.1905, Uutisia: Kristillisen työväenyhdistyksen.

⁴¹⁰ Viipuri 276/5.12.1905, Uutisia: Kristillisen työväenyhdistyksen.

⁴¹¹ *Karjala* 286/16.12.1905, Vapaita ääniä: Huomautukselle; Viipuri 287B/17.12.1905, Lähetettyjä kirjoituksia: Huomautukselle.

⁴¹² *Karjala* 117/24.5.1906, Ohjelma Suomen kristillisten työväenyhdistysten edustajakokoukselle Tampereella 16-19 p:nä kesäkuuta.

Työn toimitus ei vuoden 1906 alussa ilmeisesti kokenut kristillisen työväen olevan uhka puolueen yhtenäisyydelle. Tammikuun lopulla *Kynttyrä* tosin paheksui ”muka kristillisessä hengessä” perustettuja kristillissosialistisia työväenyhdistyksiä ja -lehtiä, joiden tarkoituksena oli saada vähän hereillä oleva kansanaines välinpitämättömäksi köyhälistön vapautusaatteelle. Työväenaate kestäisi raamatullisenkin kritiikin, mutta sen aatteiden vääristely ja mustaaminen olivat eri asia.

Työn ja kristillisen työväenyhdistyksen välienselvittely tapahtui huhtikuussa 1906. Kristillisen työväenyhdistyksen taholta oli lähestytty sosiaalidemokraattista yhdistystä jonkinasteisen yhteistoiminnan aikaansaamiseksi. Sosiaalidemokraatit olivat vastanneet kieltävästi, ja kristillinen työväenyhdistys oli lähettänyt kirjelmän *Viipuriin* valaistakseen asiaa. Kirjelmän olivat Viipurin kristillisen työväenyhdistyksen puolesta allekirjoittaneet Martti Ruuth ja Arvid Timonen. Kirjoituksessa vakuutettiin yhdistyksen toimivan työväestön tilan parantamiseksi ja toivottiin yhteistyötä yhdistysten ammattiosastojen välillä.⁴¹³

Muutama päivä *Viipurissa* julkaistun kirjoituksen jälkeen *Työssä* oli erittäin väritetty kertomus kristillisen työväenyhdistyksen kokouksesta. ”Klassillisen lyseon uskonnonopettaja” eli Ruuth oli kirjoituksen mukaan valittanut ammattiosastojen puoluemielisyyttä. Lisäksi sosiaalidemokraattisen yhdistyksen oli väitetty vainoavan kristillisiä ja olevan Perkeleestä syntynyt, minkä vuoksi oli rukoiltava sen tuhoutumisen puolesta.⁴¹⁴ Ruuth lähetti vastalauseensa uutisesta *Työhön* ja kiisti esitetyt väitteet. *Työn* toimitusta hän moitti moisen uutisen julkaisemisesta. Toimitus myönsi uutisen olleen harhaanjohtava siinä mielessä, että se antoi käsityksen siitä, että Ruuth olisi itse niin sanonut. Kristillisen työväenyhdistyksen jäsenet olivat kuitenkin kokouksessa esittäneet väitetyt asiat, eikä Ruuth ollut puheenjohtajana puuttunut asiaan.⁴¹⁵ Ruuth ei ollut tyytyväinen *Työn* tapaan julkaista hänen kirjoituksensa, joten hän lähetti *Työhön* uuden kirjoituksen. Lehti oli lyhentänyt, vastoin päätoimittaja Bruusin lupaus, edellistä kirjoitusta. Ruuth kritisoi kirjoituksen lyhentämistä ja kertoi, että olisi jyrkästi huomauttanut puhettavan sopimattomuudesta, jos siihen olisi ollut tarvetta. Bruus kertoi kirjoituksen lyhentämisen syyksi tilanpuutteen ja sen, ettei palstoja ollut

⁴¹³ Viipuri 83/11.4.1905, Lähetettyjä kirjoituksia: Viipurin työväenyhdistys ja Viipurin kristillinen työväenyhdistys.

⁴¹⁴ Työ 41/14.4.1906, Pikku uutisia: Kristillisellä työväenyhdistyksellä.

⁴¹⁵ Työ 44/24.4.1906, Yleisöltä: Vähän selvitystä.

syytä täyttää ”jonninjoutavalla esitelmällä puolueettomista ammattiyhdistyksistä”.⁴¹⁶

Tyytymättömänä *Työn* tapaan käsitellä kirjoituksia Ruuth löysi mielipiteilleen julkaisupaikan *Viipurista*. Ruuthin mielestä *Työ* ei ollut sallinut hänen esittää tai puolustaa ehdotusta, jonka hän oli tehnyt kristillisten ja sosiaalidemokraattisten ammattiyhdistysten yhteistoiminnasta. Turussa kirvesmiesten ammattiyhdistykset olivat Ruuthin mukaan toimineet yhteistyössä hyvin tuloksin. Yhteistoiminnan tuloksena Ruuth toivoi syntyvän puolueisiin sitoutumattomia ammattiyhdistyksiä, joihin jokainen ammatinharjoittaja voisi liittyä maailmankatsomuksesta riippumatta.⁴¹⁷

Kristillinen työväenliitto sai puolueohjelmansa Tampereella kesäkuussa 1906 pidetyssä kokouksessa. *Työ* tyytyi lyhyessä uutisessa kertomaan kokouksen alkaneen. Uutinen antoi kuvan sekavasta kokouksesta, jossa suurimmaksi osaksi veisattiin virsiä ja rukoiltiin. Mitään yksityiskohtaisia tietoja ei kokouksesta esitetty.⁴¹⁸ *Viipuri* kuvaili hyvinkin yksityiskohtaisesti kokouksen kulkua ja kertoi jokaisesta kokouspäivästä laajasti.⁴¹⁹ Kokouksen jälkeenkin *Viipuri* toimi kristillisen työväenyhdistyksen paikallisena äänitorvena. Siinä julkaistiin tietoja Viipurin yhdistyksen kokouksista ja päätöksistä.⁴²⁰ *Viipurissa* julkaistiin myös kirjoitus, jossa otettiin kantaa *Työssä* olleeseen kirjoitukseen, jossa rakennustyöjohtajia vaadittiin käyttämään työssä ainoastaan ammattiyhdistyksiin – ei kuitenkaan kristillisiin yhdistyksiin - kuuluvia kirvesmiehiä.⁴²¹ *Viipurin* toimitus lienee toivonut kristillisen työväen vaaliliittoa vanhasuomalaisen puolueen kanssa. Tämä ainakin selittäisi yhdistyksen lehdessä saaman huomion. Lisäksi Ruuth, joka tosin oli muuttanut Viipurista, kannatti kristillisen työväenliiton ja vanhasuomalaisen puolueen vaaliyhteistyötä.⁴²² Viipurin läntisessä vaalipiirissä kristillinen työväki osallistui kuitenkin vaaleihin itsenäisesti. Kenties tämän vuoksi joulukuun puolivälissä 1906 *Viipurissa* julkaistiin uutinen, jossa arvosteltiin Viipurin kristillisen työväenyhdistyksen julkaisemaa vaaliohjelmaa. Uutisessa

⁴¹⁶ *Työ* 45/26.4.1906, Yleisöltä: Selvitystä vieläkin!

⁴¹⁷ *Viipuri* 104/9.5.1906, Lähetettyjä kirjoituksia: Muutama sana ammattiosasto kysymyksestä.

⁴¹⁸ *Työ* 66/19.6.1906, Uutisia: Kristillisten työväenyhdistysten edustajakokous.

⁴¹⁹ *Viipuri* 136/19.6.1906; 138/21.6.1906–140/23.6.1906, Kristillisten työväenyhdistysten edustajakokous Tampereella.

⁴²⁰ Esim. *Viipuri* 161/18.7.1906, Uutisia: Viipurin kristillinen t. y; 241/19.10.1906; 282/6.12.1906, Uutisia: Kristillisen työväenyhdistyksen.

⁴²¹ *Työ* 110/29.9.1906, Viipurin rakennustyönjohtajille ja kirvesmiehille huomattavaa; *Viipuri* 238/16.10.1906, Lähetettyjä kirjoituksia: Kristillisten työväenyhdistyksen jäsenet ja työnsaanti.

⁴²² Mustakallio 1983, 246-247.

ihmeteltiin, miksi se sisälsi asioita, joita ei ollut kesällä Tampereella laaditussa ohjelmassa tai kristillisen työväenliiton laatimassa vaaliohjelmassa. Lisäksi kirjoituksen kieliasua kuvailtiin kelvottomaksi.⁴²³

Työ osoitti Oulun puoluekokouksen jälkeen maltillisuutta myös kristillistä työväkeä kohtaan. Edellä mainittua poikkeusta lukuun ottamatta siinä ei hyökätty kristillistä työväkeä vastaan. Eräässä lehdessä julkaistussa pikku uutisessa kerrottiin kristilliseen työväkeen liittyneen koneenkäyttäjän joutuneen liittymisensä vuoksi erotetuksi. Kristillisiäkin siis vainottiin.⁴²⁴ Pääasiallisesti kristillisistä yhdistyksistä kuitenkin vaiettiin, joten lähentymistä tuskin tapahtui.

5. Ortodoksien kielitaistelu

Suurlakon jälkeisessä tilanteessa sekä *Karjala* että *Viipuri* nostivat esiin juutalaisten aseman. Syynä tähän oli juutalaisten Venäjällä kokemien vainojen konkretisoituminen viipurilaisten arjessa. Lehtien tarjoamien tietojen mukaan etenkin Pietarista oli paennut juutalaisia turvaan Viipuriin alueelle. Molemmissa lehdissä julkaistiin uutinen juutalaisten kaupunginvaltuustolle lähettämästä kiitosseppeleestä. Valtuusto oli katsonut parhaaksi lähettää kiitoksen viipurilaisille, jotka olivat sen ansainneet, sillä valtuusto ei ollut asian suhteen tehnyt ”mitään suoranaista”. Lisäksi juutalaisten pakolaisten kerrottiin keränneen kiitokseksi 1 000 markkaa lahjoitettavaksi kaupungin köyhille.⁴²⁵ *Karjalassa* olleiden tietojen mukaan kyseessä ei ollut pieni joukko vaan pakolaisia olisi ollut yli 2 000 henkeä. Heitä oli majoitettu hotelleihin, yksityisiin koteihin, yleisiin huoneistoihin ja lämmitettyihin junanvaunuihin.⁴²⁶ Lisäksi lehdissä kerrottiin juutalaisvainojen uhriluvuista, maailmalla tapahtuneista tukimielenosoituksista ja Venäjän lehdissä olleista kirjoituksista, jotka koskivat juutalaisten kohtaloa.⁴²⁷

⁴²³ Viipuri 291A/16.12.1906, Uutisia: Viipurin kristillisen työväenyhdistyksen; Mustakallio 1983, 344.

⁴²⁴ 118/18.10.1906, Pikku uutisia: Kristillisiäkin vainotaan.

⁴²⁵ *Karjala* 259/15.11.1905, Kaupungin valtuusmiesten ylimääräisessä kokouksessa; 260/16.11.1905, Uutisia Viipurista: Juutalaisten kiitollisuus. Viipuri 259/15.11.1905, Uutisia: Lahjoitus ja kiitollisuuden osoitus; Kiitos.

⁴²⁶ *Karjala* 262/18.11.1906, Uutisia Viipurista: Hieman tilastoa juutalaisista pakolaisista.

⁴²⁷ *Karjala* 260/16.11.1905, Ulkomaalta: Myötätuntoisuutta vainottuja juutalaisia kohtaan; Mielenosoituksia Englannissa juutalaisvainoja vastaan; 261/17.11.1905, Venäjältä: Juutalaisteloitukset; Viipuri 258/14.11.1905, Venäjän lehdistä: Juutalaisvaino; 263/19.11.1905, Venäjän lehdistä: Onko Gorskista tullut antisemiitti?; 270/28.11.1905, Juutalaiskysymys.

Karjalassa kerrottiin myös Suomen juutalaisten Helsingissä pitämästä kokouksesta. Kokouksessa oli valittu toimikunta ajamaan Suomessa syntyneiden juutalaisten kansalaisoikeuksia ja levittämään tietoutta juutalaisia sortavista asetuksista. Näyttävimmän asiasta uutisoi kuitenkin sosiaalidemokraattinen *Työ*, tosin vasta maaliskuussa 1906. Sen sivuilla julkaistiin nimimerkki S. J:n, mitä ilmeisimmin juutalaisen ylioppilaan Santeri Jacobsonin, kirjoitus, jossa vaadittiin juutalaisten oikeuksien laajentamista. Kirjoitus komeili *Työn* etusivulla pääkirjoituksen paikalla.⁴²⁸

Roomalaiskatolinen kirkko oli *Karjalassa* esillä ainoastaan kirkon ja valtion eroa Ranskassa koskevan uutisoinnin yhteydessä.⁴²⁹ *Viipurissa* oli aiheesta uutisia laajemmin ja se kertoi myös Vatikaanin kanssa tapahtuneesta kirjallisuuden vaihdosta.⁴³⁰ Muutoin katolinen kirkko ei päätenyt lehtien sivuille, vaikka ennen suurlakkoa lehdessä oli ollut valituskirjoitus paikallisesta katolisesta papistosta.

Venäläinen pappi Grigori Gapon sai kaikissa lehdissä runsaasti huomiota vuoden 1906 alussa. Kertomukset oli suurimmaksi osaksi lainattu ulkomaisista lähteistä ja niissä arvailtiin Gaponin olinpaikkaa ja kohtaloa.⁴³¹ *Työn* kirjoitukset Gaponista loppuivat lähes kokonaan lehden julkaistua uutisen, jossa Gaponin kerrottiin olleen valtiovallan liittolainen, joka oli houkutellettu työläiset verisunnuntaina Pietarissa talvipalatsin edustalle tapettavaksi.⁴³² Gapon olikin ollut yhteyksissä poliisin johtohenkilöihin, jotka olivat pyrkineet luomaan tsaarinvallan myönteisesti suhtautuvia työväenyhdistyksiä. Hän oli myös lähtenyt pian verisunnuntain jälkeen maanpakoon, josta palasi vielä Venäjälle. Se missä määrin Gapon toimi valtiovallan puolesta on kuitenkin epäselvää.⁴³³ *Karjalassa* olleet tiedot siitä, että Gapon olisi joutunut työläisten hirttämäksi, osuivat ilmeisesti oikeaan, vaikka lehdessä tietoihin suhtauduttiinkin epäillen.⁴³⁴ Gaponin ruumiin löytämisen ja toukokuun alussa olleiden hautajaisten jälkeen kirjoitukset hänestä loppuivat lähes kokonaan. *Viipurissa* olleet kirjoitukset ruumiin löytämisestä kuvastivat hyvin uutisointia Gaponista. Uutiset olivat ristiriitaisia ja pohjautuivat pitkälti arvailuihin. Kuvaavaa olikin, että *Viipurissa* julkaistiin samalla sivulla

⁴²⁸ *Karjala* 290/21.12.1905, Uutisia Viipurista: Suomen juutalaisten kokouksia; *Työ* 31/22.3.1907, Juutalais-kysymys Suomessa.

⁴²⁹ *Karjala* 288/19.12.1905, Ulkomailta: Paavi Pius X.

⁴³⁰ *Viipuri* 260/16.11.1905, Kirjallisuuden vaihto Vatikaanin kanssa; 262/18.11.1905, Rooman Vatikaanista saapunut kirjalähetys.

⁴³¹ Esim. *Viipuri* 10/14.1.1906, Pappi Gapon.

⁴³² *Työ* 12/3.2.1906, Venäjältä: Kansan pettäjä.

⁴³³ Hedda 2008, 134-136, 151.

⁴³⁴ *Karjala* 97/29.4.1906, Venäjältä: Taas Gaponista.

kirjoitukset, joista toisessa kerrottiin, että Gapon oli murhattu, ja toisessa kirjoituksessa hänen kerrottiin yhä olevan elossa.⁴³⁵

Ortodokseja koskevia kirjoituksia ei *Karjalassa* ollut suurlakon jälkeisenä kahtena kuukautena juuri lainkaan. *Viipurissa* sitä vastoin tuotiin esille Sortavalan ja Salmin ortodoksien halu jumalanpalveluskielen muuttamiseen. Salmista oli marraskuun puolessavälissä käynyt lähetystö pyytämässä arkkipiispa Sergeiltä, että joka toinen jumalanpalvelus pidettäisiin suomen kielellä. Arkkipiispa oli kirjoituksen mukaan sinänsä myöntäväinen muutoksiin, mutta tahtoi seurakunnankokouksen päätöksen ennen kuin muutoksiin ryhdyttäisiin. Arkkipiispa oli määrännyt pastori S. Okulovin pitämään kokouksen joulukuun alussa. Arkkipiispa oli kuitenkin arvellut, etteivät seurakuntalaisista kaikki suomenkielisetkään tahtoneet jumalanpalveluksia pidettävän suomeksi. Lähetystö ei kuitenkaan halunnut jättää päätöstä kokouksen varaan, sillä se pelkäsi ”miljoonapomojen” hallitsevan kokousta, jolloin vähempiosainen kansanosaa ei uskaltaisi ilmaista mielipidettään. Lopulta lähetystö ilmoitti vaihtavansa uskontoa, jos pyyntöön ei suostuttaisi. Lähetystö pääsi kuitenkin arkkipiispan kanssa kompromissiin: ainakin marraskuun manifestin kiitosjumalanpalvelus pidettäisiin suomeksi. Arkkipiispa lupasi myös antaa asiasta kirjallisen määräyksen.⁴³⁶ Okulov piti saavuttuaan jumalanpalveluksen suomeksi. Maaliskuussa 1907 *Karjalassa* kerrottiin Pyhän synodin vahvistaneen, että Salmista tulisi pitää jatkossakin jumalanpalveluksia myös suomeksi.⁴³⁷

Marraskuussa alussa 1906 *Karjalassa* julkaistiin kirje, joka valaisi Salmin suomenkielisen jumalanpalveluksen vaatijoiden tulkintaa tapahtumista. He tunnustivat olevansa vähemmistö, sillä suurin osa jopa suomenkielisistä salmilaisista halusi pitää jumalanpalvelukset entisellään. Kirjoituksesta kävi ilmi, että Salmin ortodoksinen kirkkoherra Sotikov oli pitänyt ainoastaan kaksi suomenkielistä jumalanpalvelusta. Arkkipiispalta vaadittiin kovia toimenpiteitä: kirkkoherra Sotikov olisi siirrettävä toiseen seurakuntaan ja hänen tilalleen toivottiin suomenmielisempää Okulovia. Vaihdos haluttiin saada aikaiseksi vielä ennen vuoden loppua. Vaatimusta tehostettiin jälleen uhkauksella uskontokunnan

⁴³⁵ Viipuri 100/4.5.1906, Venäjältä: Gapon murhattu; Sähkösanomia: Gaponia ei olekaan murhattu.

⁴³⁶ Viipuri 264/21.11.1905, Uutisia: Suomalaisia jumalanpalveluksia Salmiin.

⁴³⁷ Karjala 58/9.3.1907, Jumalanpalveluskieli Salmin kunnassa; Laitila 2004, 126; Hartikainen 2008, 152. Hartikainen epäilee jumalanpalveluksen jääneen pitämättä.

vaihtamisesta.⁴³⁸ Sotikov oli joutunut asiassa seurakuntalaisten välisen riidan välikappaleeksi, sillä hän oli suostunut jumalanpalvelusten toimittamiseen suomeksi. Slaavinkielisten palvelusten kannattajat olivat kuitenkin painostaneet häntä pitämään ne entisellään.⁴³⁹

Sortavalassa ei *Viipurissa* olleen uutisen mukaan tarvinnut turvautua arkkipiispan määräyksiin, kun siellä keskusteltiin jumalanpalveluskielestä. Kirkkoherran alustuksen pohjalta syntyneessä keskustelussa kaikki olivat samaa mieltä siitä, että venäjänkielinen jumalanpalvelus oli epäkohta. Keskustelu koskikin sitä, missä määrin venäjää oli tulevaisuudessa käytettävä. Lopulta kokouksessa päätettiin, että joka neljäs sunnuntai olisi jumalanpalveluskielenä venäjä ja muulloin palvelukset pidettäisiin suomeksi. Kokouksen puheenjohtajana oli ilmeisesti toiminut Okulov.⁴⁴⁰

Kädenväentöä ortodoksisen kansakouluntarkastajan viran täyttämisestä käytiin *Karjalan* sivuilla. Keskustelu käynnistyi Jyryn palstalla tammikuussa 1906 tämän julkaistua hänelle lähetetyn kirjoituksen. Kirjoituksessa kerrottiin, että suurlakon aikana kansalaisjoukko oli karkottanut Sortavalassa venäläisen kansakouluntarkastajan Lebedevin, joka oli myös luvannut jättää virkansa. Tätä hän ei kuitenkaan ollut tehnyt, mutta muutamien käännteiden jälkeen hänelle oli myönnetty virkavapaata. Hänen sijaisensa ei kuitenkaan kirjoittajaa tyydyttänyt. Tämän mukaan kyseessä oli Lebedeville sukua oleva venäläinen pappi, joka oli tehtävänsä epäpätevä. Tälle papille, joka paljastui A. Sadovnikoviksi, kirjoittaja halusi ilmoittaa, etteivät hänen pimitysyrityksensä tulisi onnistumaan.⁴⁴¹ Sadovnikov puolustautui Jyrylle lähettämässään kirjeessä. Omien sanojensa mukaan hän ei yleensä vastannut törkeisiin sanomalehtikirjoituksiin, mutta kansan sivistystyö oli niin kallis asia, että hänen oli tällä kertaa pakko kirjoittaa vastaus. Kirjoituksessa Sadovnikov kertoi olevansa yksi niistä suomalaisista kreikkalaiskatolisista papeista, joiden oli mahdollista muuttua venäläiseksi. Hän kertoi nuorsuomalaisen *Helsingin Sanomien* olevan ainoa hänen aatteensa mukainen lehti. Sadovnikov koki joutuneensa syyttömänä solvatuksi. Perustuslaillinen puolue tulisi paremmin toimeen ilman Jyryn kirjeenvaihtajan kaltaista rähinöitsijää. Sadovnikov toivoi Sortovalan seudun yleisön olevan

⁴³⁸ Karjala 253/1.11.1906, Vapaita ääniä: Avoin kirje.

⁴³⁹ Laitila 2004, 125–126.

⁴⁴⁰ Viipuri 285/15.12.1905, Suomen kieli jumalanpalveluskieleksi Sortavalan kr. katolisessa seurakunnassa; Laitila 2004, 127.

⁴⁴¹ Karjala 4/6.1.1906, Viestejä Viipurista.

tarpeeksi asiantuntevaa, että se kykenisi erottamaan asian persoonasta. Lopuksi hän ilmoitti, että tuskin enää vaivautuisi asian johdosta vastaamaan, sillä Jyryn kirjeenvaihtaja tuskin kykenisi asialliseen keskusteluun.⁴⁴² Sadovnikovin kirjoitusta seurasi nimimerkin ”Kirjeen vaihtaja” vastaus, jossa hyökättiin häntä vastaan. Kirjoittajan mielestä Sadovnikov oli tehnyt väärin ottaessaan vastaan kansakouluntarkastajan viran. Virka oli laiton, koska se oli Bobrikovin asettama, ja se tulisi lakkauttaa.⁴⁴³

Viipurissa nimellä Jaakko Tereska kirjoittanut henkilö ei ollut ortodoksisen koulutarkastajan viran lakkauttamisen kannalla. Tereska painotti kirjoituksessaan, että kansakouluntarkastajan täytyi kuulua samaan uskontokuntaan kuin alueensa oppilaiden ja opettajien enemmistö. Teraskan mielestä oli täysin luonnollista, että oppilaat ja opettajat saivat tarkastajalta myös uskonnollista ohjausta, minkä tähden ortodoksisen kansakouluntarkastajan virka oli saatava nyt myös lailliselle pohjalle.⁴⁴⁴

Kesäkuussa 1906 *Karjalassa* julkaistiin kertomus ortodoksiopettajien kokouksesta. Lehdessä kerrottiin noin 50 opettajan olleen yksimielisiä siitä, ettei Sadovnikov ollut sopiva tarkastajan virkaan. Opettajat olivat päättäneet anoa senaatilta, ettei virkaa toistaiseksi täytettäisi. *Karjalan* toimituksessa asia koettiin niin tärkeäksi, että lehden pääkirjoituksessa käsiteltiin tätä virkakysymystä ja vaadittiin viran lakkauttamista. Opettajien tyytymättömyys Sadovnikovia kohtaan oli niin suurta, että jo se antoi syyn olla perustamatta erityistä kreikkalaiskatolista kansakouluntarkastajan virkaa. Papeilla oli kuitenkin oikeus tarkastaa oman uskontokuntansa uskonnonopetusta. Senaatin oli saatava asia oikeille raiteille, tai muuten se olisi Bobrikovin toimien jatkaja.⁴⁴⁵ Se, oliko kyse henkilökohtaisista erimielisyyksistä vai periaatteellisesta laillisuuskysymyksestä, jäi kuitenkin epäselväksi. Hieman ennen vuoden 1906 vaihtumista seuraavaan *Karjalassa* julkaistiin kouluylhallituksen ehdotus, jossa vaadittiin paluuta tilanteeseen ennen vuoden 1901 joulukuuta, jolloin oli annettu julistus erityisestä kreikanuskoisesta kansakouluntarkastajan virasta.⁴⁴⁶

⁴⁴² Karjala 14/19.1.1906, Vapaita ääniä: Vastaus ”Karjalan” Jyrylle.

⁴⁴³ Karjala 18/24.1.1906, Vapaita ääniä: Pappi Sadovnikoffille.

⁴⁴⁴ Viipuri 59/14.3.1906, Kreikanuskoisten kansakoulujen tarkastajan viran pysyttämisestä.

⁴⁴⁵ Karjala 136/17.6.1906, Rajakarjalan opettajat pastori Sadovnikoffia vastaan; 138/20.6.1906, Lakkautettava virka.

⁴⁴⁶ Karjala 300/28.12.1906, Kreikanuskoisen kansakouluntarkastajan virka.

IV VUOSI 1907

1. Voimistuva työväenlehti

Karjalan päätoimittaja Kaarlo Kytömaa siirtyi heinäkuussa 1907 nuorsuomalaisen puolueen puoluesihteeriksi ja hänen tilalleen tuli vuoden alussa toimitukseen liittynyt filosofian kandidaatti Anto Söderman.⁴⁴⁷ Muita suurehkoja muutoksia lehden kokoonpanossa ei tapahtunut. Turvallista on olettaa Riukuniemen jatkaneen yhä toimituksessa. Myöskään *Viipurin* toimituksessa muutoksia ei tapahtunut. Vuoden 1907 lopussa lehden toimittajiksi mainittiin täsmälleen samat nimet kuin vuotta aikaisemmin.⁴⁴⁸ Lehtien painosmääriin sopii sama kuvaus kuin edellisessä luvussa. *Karjalan* painosmäärät luultavasti nousivat hieman, kun taas *Viipurin* pysyivät lähes ennallaan.

Työ lisäsi toimittajiensa lukumäärää heti vuoden 1907 alussa. Samalla päätoimittajaksi vaihtui *Työmiehen* toimittaja Eero Haapalainen. Hänen lisäksi lehteen tulivat Juhana Latukka ja Evert Huttunen, joiden venäjän taito vaikutti ratkaisevasti heidän palkkaamiseensa. Haapalaisen päätoimittajakausi kesti vain neljä kuukautta, sillä hän erosi, kun hänet valittiin juuri perustetun Suomen Ammattijärjestön puheenjohtajaksi. Hänen jälkeensä päätoimittajaksi palasi hänen edeltäjänsä Matti Airola. Samalla lehteen palkattiin toimittajaksi myös ylioppilas Santeri Jacobson. Haapalainen vaikutti merkittävästi lehden linjan kehittymiseen radikaalimpaan suuntaan.⁴⁴⁹ Vuoden alussa *Työ* alkoi ilmestyä kuusipäiväisenä, kun Viipurin työväenyhdistyksen avulla oli perustettu oma kirjapaino. Lehden painosmäärä kasvoi nopeasti ja oli vuoden 1907 lopussa noin 10 000 kappaletta.⁴⁵⁰

2. Papiston poliittisen aseman murrosvaihe

Työssä esiintyneet papistoa koskevat kirjoitukset saivat aiempaa kriittisemmän sävyn Eero Haapalaisen astuttua päätoimittajaksi vuoden 1907 alussa. Lehdessä oli

⁴⁴⁷ Karjala 150/4.7.1907, Uutisia Viipurista: ”Karjalan” toimituksesta; Nygård 1987, 74.

⁴⁴⁸ Viipuri 300/28.12.1907.

⁴⁴⁹ Soikkanen 1970, 231-233

⁴⁵⁰ Nygård 1987, 28, 31.

jo aiemmin julkaistu nimimerkki E. H:n kirjoitus, joka oli Haapalaisen kirjoittama. Heti tammikuun alussa lehdessä lainattiin saksalaista teoreetikkoa Karl Kautskyä, jonka kirjoituksessa luokkataistelu kärjistettiin kahteen osapuoleen: köyhälistöön ja sen vastustajiin. Papisto kuului luonnollisesti vastustajien puolelle.⁴⁵¹ Samalla tavalla papistoa kuvattiin myös lehden pääkirjoituksissa. Puhtaasti Kautskyn edellä mainittua kirjoitusta mukaillen Haapalainen kirjoitti tammikuussa, että kirkon palkkapaimenet pyrkivät ainoastaan keräämään omaisuutta. He rauhoittivat ja nukuttivat kansaa köyhälistön sortajien hyväksi. Seuraavan päivän pääkirjoituksessa teema toistui, kun nimikirjaimilla P. L. kehoitettiin nuorisoa heräämään tulevaa vaalitaistelua ajatellen. Kirjoituksessa kerrottiin, että papiston tehtäväksi oli jätetty nuorisoseurojen toiminnan vastustaminen.⁴⁵² Varsinkin tammikuun alussa *Työssä* oli lukuisia pienehköjä kirjoituksia, joissa sama teema toistui.

Nuorsuomalaisella puolueella oli tulevissa eduskuntavaaleissa omat pappisehdokkaansa, joten puolueen äänenkannattaja *Karjala* ei voinut *Työn* tapaan tehdä yleistyksiä koko papistosta. Tämä ei kuitenkaan estänyt kirjoittamasta routavuosien aikaisesta tilanteesta, jolloin papisto oli jakautunut kahteen leiriin. Helmikuussa *Karjalan* pääkirjoitus kuvasi, kuinka papisto oli lähes yksimielisesti vastustanut sortotoimia, mutta ”ylipiispa” oli kirjoittanut papistolle, että Suomen kansa joutui kärsimään syntiensä vuoksi ja sen oli alistuttava. Osa papeista pysyi omassa mielipiteessään, mutta muut voitti synnin pelko ja he taipuivat toimimaan arkkipiispan tahdon mukaisesti. Näin sai kirjoituksen mukaan alkunsa uusi suomettarelainen uskonto. Vanhasuomalaisen papiston ”synneistä” muistutettiin uudestaan maaliskuun alussa. Nimimerkin Maalaisen pääkirjoitus kärjisti myöntövyyspappien suorastaan rikkoneen Jumalan käskyjä.⁴⁵³

Viipurissa ei esiintynyt negatiivisia yleistyksiä papistosta. Yleistäen toimituksessa pidettiin ennemminkin papiston puolia. Hyvänä esimerkkinä oli toimitukselle lähetetty uutinen, jonka mukaan eräs Viipurin lähipitäjän pappi oli kieltäytynyt tulemasta erääseen kylään lukusille, koska siellä oli lapsi kuollut sairastettuaan. Pappi pelkäsi taudin tarttuvan, vaikka kirjoittajan mukaan tauti ei ollut tarttuva. Uutinen julkaistiin hyvänä esimerkkinä kansan käsityksestä tarttuvien tautien vaarattomuudesta. Kirjoittajan varmuus taudin tarttuvuudesta

⁴⁵¹ Työ 2/3.1.1907, Jokainen puoluetoveri.

⁴⁵² Työ 10/12.1.1907, Veljeys, vapaus ja tasa-arvoisuus; 11/13.1.1907, Silmät auki nuoriso!

⁴⁵³ *Karjala* 35/10.2.1907, Uusi uskonto; 54/5.3.1907, Vaalien lähestyessä.

myös kyseenalaistettiin. Lopulta arveltiin, että pappi oli toiminut viisasti, sillä oli parempi katsoa kuin katua.⁴⁵⁴ Jos *Viipurissa* papistoa kritisoitiin, oli syynä papin perustuslaillisuus. Julius Roschier joutui vähintään epäillyksi huonosta käytöksestä. *Viipurin* puolesta oli lähetetty lehden levikkialueiden kirkkoherranvirastoihin lomake, jossa pyydettiin selvittämään väestönmuutokset lehdessä julkaistavaksi. Haminan ja Vehkalahden kirkkoherranvirastosta vastauksena oli saapunut nimikirjaimilla L. J. R. allekirjoitettu viesti, jossa todettiin: ”Emme tahdo olla missään tekemisissä mokoman lehden kanssa.” Lehdessä pahoiteltiin sitä, että puoluevimma oli saanut papitkin valtaansa. Myöhemmin tammikuussa asiaa paheksuttiin myös Poskeisen palstalla.⁴⁵⁵

Vuodenvaihteen ja ensimmäisten eduskuntavaalien välisenä aikana papeista eniten huomiota lehdissä saivat luonnollisesti ne, jotka olivat poliittisesti aktiivisia. Nuorsuomalaisista Kurkijoen kaksikko kirkkoherra Gustaf Arokallio ja kappalainen C. G. Olsoni esiintyivät usein etenkin *Viipurin* ja *Karjalan* kirjoituksissa. Heidän vanhasuomalaiset vastineensa olivat Pyhäjärven kappalainen O. H. Vuorivirta ja Sippolan kirkkoherra A. O. Vuorimaa. Vanhasuomalaiset jäivät kuitenkin hieman vähemmälle huomiolle kuin heidän nuorsuomalaiset kollegansa, niin hyvässä kuin pahassa.

Viipurin kirjoituksissa keskityttiin pappisehdokkaiden osalta enemmän panettelemaan nuorsuomalaisia ehdokkaita kuin korostamaan omien ehdokkaiden pätevyyttä. Tammikuussa *Viipurissa* kerrottiin kahdella lauseella Vuorimaan puhuneen erinomaisesti suomalaisen puolueen kokouksessa. Samalla sivulla kerrottiin Kurkijoen nuorsuomalaisten kokouksesta, jossa Arokallio oli puhunut. Arokalliota sätittiin huomattavasti kattavammin kuin Vuorimaata oli kehuttu.⁴⁵⁶ *Viipuri* ei vanhasuomalaisista pappispolitiikoista kertonut juurikaan enempää lukuun ottamatta ehdokaskuvauksia muutamia päiviä ennen eduskuntavaaleja.⁴⁵⁷ Samoihin aikoihin ehdokaskuvausten kanssa *Karjalassa* kerrottiin Vuorimaan puhuneen Luumäellä heikoin tuloksin. Epäröivällä kannalla olleet olivat päättäneet, että he voivat äänestää ketä tahansa muuta paitsi Vuorimaata ja samassa kokouksessa puhunutta hovioikeudenasesessoria. Muualtakin kerrottiin, etteivät Vuorimaan puheenlahjat olleet tehneet kuulijoihin vaikutusta.⁴⁵⁸

⁴⁵⁴ *Viipuri* 45/22.2.1907, Pikku uutisia: Onkohan oikein käsitetty?

⁴⁵⁵ *Viipuri* 3/4.1.1907, Palasia: Papit ja politiikka; 11/13.1.1907, Poskeisen pakinoita.

⁴⁵⁶ *Viipuri* 7/9.1.1907, Kurkijoki; Vehkalahti.

⁴⁵⁷ *Viipuri* 59A/10.3.1907; 60/12.3.1907, Suomalaisen puolueen ehdokkaita.

⁴⁵⁸ *Karjala* 16/19.1.1907, Kuka agiteeraa? 61/13.3.1907, Suometarilaisten kokouksia.

Nuorsuomalaisen papiston vaaliagitaatio aiheutti lehtitietojen perusteella erityisesti närkästystä Parikkalan vanhasuomalaisissa kannattajissa. Syynä saattoi hyvinkin olla se, että Arokallio ja Olsoni olivat mukana useissa Parikkalassa pidetyissä tilaisuuksissa tammikuun lopussa ja helmikuun alussa.⁴⁵⁹ *Karjalan* kirjoitusten mukaan väkeä oli ollut kiitettävästi, puheet olivat olleet erinomaisia ja tunnelmaa olivat heikentäneet ainoastaan paikalle eksyneet vanhasuomalaiset ja sosialistit. Eräässä *Viipurissa* ilmestyneessä kokouskertomuksessa nimimerkki Velikulta leimasi Olsonin kokouksissa pitämät puheet nopeasti valheellisiksi, kun tämä puhui esimerkiksi nuorsuomalaisten uskontopolitiikasta tai kielikysymyksistä. Tähystäjän palstalla julkaistu Jaskan kirjoitus oli hyvin samantyylinen, mutta vielä yksityiskohtaisempi kuvaillessaan puheen sisältöä. Kaikesta päätellen Olsoni oli tunteita herättävä puhuja, sillä molemmissa tapauksissa hänen jälkeensä puhuneen eduskuntavaaliehdokkaan Y. Kuikan puheet ohitettiin kahdella lauseella.⁴⁶⁰ Olsonin puheet selostettiin itse asiassa tarkemmin *Viipurissa* kuin *Karjalassa*. Arokallion puheista selvisi vähemmän, mutta hänen persoonastaan oli *Karjalassa* kaksi laajaa kuvausta vaaleja edeltäneinä päivinä. Näistä toinen oli suunnattu suoraan parikkalalaisille.⁴⁶¹

Työn kiinnostus edellä mainittuihin pappispolitiikkoihin ei ollut suuri. Tammikuussa kappalainen Vuorivirta oli – kirjoituksen perusteella epäonnekseen – joutunut väittelykokoukseen sosialistien kanssa. Tällöin hän oli maininnut routavuodet Jumalan rangaistukseksi ja esiintynyt muutenkin epäedullisesti. Arokallio mainittiin ”sortokoplan tukena” maaliskuussa, kun lehti kirjoitti vähemmän mairittelevasti perustuslaillisen leirin eduskuntavaaliehdokkaista.⁴⁶²

Pastori Emil Murén oli touhunnut evankeliskristillisiä vaaliliittoja jo vuoden 1906 viimeisinä kuukausina. Ne olivat kuitenkin jääneet Viipurin lehdissä vähälle huomiolle. Viimeisen muotonsa ne saivat helmikuun kahdeksantena päivänä, kun *Kotimaassa* julkaistiin vaalilistoja, joita kristillismielisten tulisi äänestää. Listojen ehdokkaat olivat perustuslaillisesta rintamasta, joten niitä kritisoitiin etenkin vanhasuomalaisten taholta.⁴⁶³ Vanhasuomalainen *Viipuri* ennätti

⁴⁵⁹ Tilaisuuksia *Karjalan* kokouskertomusten perusteella ainakin seitsemän; *Karjala* 24/29.1.1907, *Karjalasta*: Parikkalan ja Kurkijoen nuorsuomalaisen; 31/6.2.1907 *Karjalasta*: Parikkala, Tyrjä; 34/9.2.1907, *Karjalasta*: Parikkala.

⁴⁶⁰ *Viipuri* 32/7.2.1907, *Uutisia Viipurista*: Parikkala; 38/14.2.1907, *Tähystelyjä*.

⁴⁶¹ *Karjala* 59B10.3.1907, *Valitsijoille Parikkalassa*; 62/14.3.1907, *Nuorsuomalaisten ehdokkaista itäisessä vaalipiirissä*.

⁴⁶² *Työ* 13/16.1.1907, *Väittelykokouksia*; 58/9.3.1907, *Kuka ei inhoaisi kristillismielisten puuhaa?*

⁴⁶³ *Mustakallio* 1983, 321-323.

kuitenkin kritisoimaan vaalilistoja jo ennen niiden julkaisua. Pääsyyinä tähän oli, että Murén oli ollut helmikuun alussa kaupungissa pitämässä kokousta, jossa luotiin Viipurin kristillismielisten lista. Nimimerkki Nyrkin kirjoituksessa Murénin kristillisen puolueen sanottiin olleen ”ankaraan ruotsalais-nuorsuomalaiseen henkeen valettu”. Murénin kerrottiin myös vaientaneen ankarasti ne, jotka olivat todenneet kristillismielisillä olevan jo oma puolueensa. Samat syytökset kaikuivat *Viipurin* sivuilla uudestaan kahta päivää myöhemmin kirjoituksessa, jossa syntyneen listan ruotsalaisuutta painotettiin vastakohtana vanhasuomalaiselle puolueelle. Lehteen oli myös lähetetty allekirjoituksella ”kristillismielisiä” kirjoitus, jossa kristillismielisillä todettiin uudestaan olevan sopiva puolue.⁴⁶⁴ Ilmeisesti keskustelu olikin ollut kokouksessa tarkasti rajattua. *Työssä* julkaistiin Johannes Kinnusen allekirjoittama lausunto, jossa hän kertoi erehdyksessä panneensa nimensä Murénin valitsijayhdistyspaperiin. Hän ilmoitti olleensa harhaan johdettu, kuten luultavasti oli moni muukin, sillä kokouksessa ei hänen mukaansa ollut sallittu selventää keskustelua.⁴⁶⁵

Kaikissa kolmessa lehdessä oli ennen vaaleja kirjoitukset, joissa kehoitettiin olemaan äänestämättä Murénin kristillismielisten listaa. *Työn* kahdessa kirjoituksessa listan ehdokkaita syytettiin suorastaan kristinuskon häpäisemisestä, koska uskonto toimi ainoastaan välineenä poliittisten tarkoituserien saavuttamiseksi.⁴⁶⁶ *Viipurissa* nimikirjaimin M. T. varustetussa kirjoituksessa listan arveltiin olevan perustuslaillisten äänenkalasteluyritys. Kristillisen työväen tai vanhasuomalaisen puolueen uskontopoliittiset linjaukset ajoivat M. T:n mielestä saman asian.⁴⁶⁷ M. T. oli todennäköisesti Taipalsaaren kirkkoherra Matti Tarkkanen. *Karjalassa* puolestaan julkaistiin kahtena vaaleja edeltäneenä päivänä nimimerkki Kristillismielisen kirjoitus, jossa kehoitettiin olemaan äänestämättä edellä mainittuja listoja. Syyksi esitettiin se, ettei kristillismielisten lista luultavasti saisi tarpeeksi ääniä viedäkseen ehdokkaansa eduskuntaan. Äänät menisivät siis hukkaan, joten kirjoituksessa suositeltiin äänestämään nuorsuomalaisten listaa.⁴⁶⁸

Eduskuntavaalien jälkeen lehdissä nostettiin esille epäilyksiä vaalipaikoilla tapahtuneista väärinkäytöksistä. *Työssä* väitettiin Viipurin

⁴⁶⁴ Viipuri 30/5.2.1907, Pastori Murénin kristillinen puolue; 32/7.2.1907, Palasia: Ruotsalaikalastusta Viipurissa; Lähetettyjä kirjoituksia: Pyydämme sijaa seuraavalle.

⁴⁶⁵ Työ, 32/7.2.1907, Katsaus.

⁴⁶⁶ Työ 58/9.3.1907, Kuka ei inhoisi Kristillismielisten puuhaa; ”Kristillismielisiksi kansalaisiksi.”

⁴⁶⁷ Viipuri 60/13.3.1907, Kristillismieliset valitsijat.

⁴⁶⁸ Karjala 62/14.3.1907; 63/15.3.1907, Hyvässä tarkoituksessa.

ruotsalaisen seurakunnan kirkkoherran Sune Frederik Gräsbeckin olleen jakamassa vaalijulistuksia vaalien vastaisena yönä, mikä lehdessä myöhemmin kuitenkin todettiin perättömäksi tiedoksi. Uutisen julkaisemiseen oli ollut luultavasti ylimääräistä vetovoimaa, sillä Gräsbeck oli osallisena *Työtä* vastaan nostetussa painokanteessa. Kanne oli nostettu lehdessä olleista kirjoituksista, joissa paikallisen vaivaistalon asukkaiden huonosta kohtelusta oli esitetty väitteitä. Gräsbeck toimi vaivaistalon johtokunnan puheenjohtajana.⁴⁶⁹ Vaikka Gräsbeckiä koskeneet syytökset olivat osoittautuneet virheellisiksi, *Työn* toimituksessa oltiin selvästi sitä mieltä, että perustuslailliset ja vanhasuomalaiset papit olivat, kuten lehden pääkirjoituksessa kerrottiin, ”syytäneet lokaa” köyhälistöä vastaan julkisissa kokouksissa ja kirkoissa.⁴⁷⁰

Viipurissa ja *Karjalassa* julkaistiin kirje, jossa pahoiteltiin väitettä, että pastori Yrjö Hofström olisi toiminut virheellisesti ollessaan vaalipiirin neuvojana. Kirjoittajan mukaan kyseessä oli väärinymmärrys, joka oli johtunut erään naisen epäselvistä puheista.⁴⁷¹ Vaalien jälkeisinä kuukausina oli kuitenkin havaittavissa kehitys, jossa papistoa koskevat - varsinkin kriittiset - kirjoitukset vähenivät selkeästi niin *Viipurissa* kuin *Karjalassa*. Tähän vaikutti varmasti sosiaalidemokraattien menestys vaaleissa sekä se, ettei papiston saama vaalikannatus osoittautunut mitenkään poikkeavaksi asetettujen pappisehdokkaiden määrään nähden. Kirjoitusten väheneminen lienee osaltaan myös ollut ensimmäisiä merkkejä kirkon, papiston ja uskonnon vastaisen radikalismien laimenemisestä.⁴⁷²

Työssä kirjoituksia papistoa vastaan esiintyi yhä varsin tiheästi. Esimerkiksi toukokuussa J. Kirveen, luultavasti kansanedustaja Juho Kirveen, laatimassa pääkirjoituksessa oli sosialisteille tyypillinen ajatus papistosta kahlehtimassa kansan henkistä vapautta ja turvaamassa ylemmän kansanluokan etuja.⁴⁷³ Haapalaisen väistyttyä päätoimittajan paikalta lehden pappiskirjoitukset olivat yleensä lyhyitä uutisia tai kertomuksia pappien ahneudesta tai muista huonoista tavoista.⁴⁷⁴ Papit saivat hieman yllättäen myös myönteistä huomiota. Heinäkuussa kerrottiin rovestin vastustaneen Räisälässä virkavallan halua rakentaa

⁴⁶⁹ Työ 28/2.2.1907, Luokkaoikeudesta; 71/27.3.1907, Kirkkoherra Gräsbeck.

⁴⁷⁰ Työ 65/19.3.1907, Taistelun jälkeen.

⁴⁷¹ Viipuri 65/19.3.1907, Lähetettyjä kirjoituksia: Selitys; Karjala 66/20.3.1907, Karjalasta: Jääski.

⁴⁷² Murtorinne 1967, 222-224; Mustakallio 1983, 442-443.

⁴⁷³ Työ 109/15.5.1907, Liittolaiset; Soikkanen 1970, 212.

⁴⁷⁴ Esim. Työ 153/7.7.1907, Pikku juttuja: Pohjatonta ei mikään täytä; 227/2.10.1907, Pikku juttuja: Hengentmiehet painisilla.

vankikoppi. Tästä annettiin kiitosta ja todettiin Räisälän olevan tässä suhteessa edistyksellisempi kuin moni muu paikkakunta. Joulukuussa puolestaan *Työssä* kiiteltiin erästä tuntemattomaksi jäänyttä pappia tämän toimitettua vihkimisen liikkuvassa junassa.⁴⁷⁵ Pappien kehuminen oli kuitenkin poikkeus.

Syksyllä 1907 eri hiippakuntien papisto kokoontui synodaalokokouksiin. Syyskuun alussa Savonlinnan hiippakunnan kokouksessa valtiollinen elämä sai erityistä huomiota, koska piispa Colliander oli kehottanut papistoa tarkkailemaan sitä. Kokouksessa piispa pohti niin sosialistien kuin muiden puolueiden toimintaa ja kirjallisten julkaisujen laatua. Poliitiikan voimistunutta asemaa hän piti beekiläisen raamatuntulkintansa mukaisesti merkinä lopunaikojen koittamisesta. Kokouksessa käytiin myös keskustelua kirkon ja valtion erottamista. Sosiaalidemokraattien vaalimenestyksen johdosta R. F. Saraste katsoi eron tarpeelliseksi. Se olisi paras keino suojella kirkkoa.⁴⁷⁶ Savonlinnan kokouksesta julkaistiin *Viipurissa* useita kirjoituksia, jotka kuvasivat kokouksessa käytettyjä puheenvuoroja. Kannanottoja puheisiin ei lehdessä julkaistu.⁴⁷⁷

Karjalassa oli toistuvasti kritisoitu papiston vanhasuomalaisten hyväksi harjoittamaa poliittista toimintaa, joten Savonlinnan synodaalokokouksen keskustelujen olisi voinut kuvitella nousevan lehdessä esillä. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan kokous jäi lehdessä lähes huomiotta. Syyskuun loppupuolella piispa Collianderin kerrottiin saarnanneen vanhasuomalaisten politiikkaa kesän piispantarkastusmatkoillaan, mutta Savonlinnan kokouksesta ei lehdessä kerrottu.⁴⁷⁸ Samalla tavalla Turun arkkihiippakunnan synodaalokokous jäi erittäin vähälle huomiolle, vaikka siellä pidetty kokous johti arkkihiippakunnan suomenmielisen papiston liiton perustamiseen. Liitto oli käytännössä vanhasuomalaista puoluetta kannattavien pappien yhteenliittymä.⁴⁷⁹ Kenties lehden toimituksessa arveltiin pappien vaikutuksen jäävän vaalien jälkeisenä aikana vähäisemmäksi. Suurin vaikutus kuitenkin oli sillä, että synodaalokokouksissa epäluulo oli suuntautunut erityisesti sosialisteja vastaan.

Papiston epäluuloon oli sosialistisen *Työn* toimituksessa totuttu ja sitä osattiin odottaa. Pakinoitsija Kynttjärä kertoi palstallaan arkkipiispan hyökänneen

⁴⁷⁵ Työ 150/4.7.1907, Räisälä; 288/12.12.1907, Pikku juttuja: Avioliittovihkimys liikkuvassa Junassa.

⁴⁷⁶ Mustakallio 1983, 463–467.

⁴⁷⁷ Viipuri 206/7.9.1907; 210B/12.9.1907, Pappein kokous; 214B/17.9.1907, Pappein kokous Savonlinnassa; 217A/20.9.1907, Pappein-kokous.

⁴⁷⁸ Karjala 220/24.9.1907, Sekulia: Papit suomettarelaiten agitaattorina.

⁴⁷⁹ Mustakallio 1983, 467–468

nimenomaisesti sosiaalidemokraatteja vastaan. Kynttyrän arveluiden mukaan odotettavissa oli papiston entistä kiihkeämpää ”agitatsionia varsinkin sosialidemokratiaa kohtaan”. Samassa kirjoituksessa papiston todettiin jarruttavan kaikkia edistystoimia.⁴⁸⁰ Työssä piispat eivät kuitenkaan saaneet erityisen suurta huomiota. Pieniä uutisia julkaistiin muun muassa Collianderin siviiliavioliittoa käsitelleestä puheesta ja arkkipiispan ilmaisemasta sosialistien pelosta. Turun synodaalikokouksessa pappien kerrottiin kiistelleen luomiskertomuksen ja evoluution suhteesta, jolloin arkkipiispa oli todennut, että Raamattu oli ”käsitystavassaan väärässä monessakin asiassa”.⁴⁸¹ Synodaalikokoukset jäivät kuitenkin vähälle huomiolle.

3. Kristilliset yhdistykset saavat näkyvyyttä

Olennaista muutosta kristinuskoa ja kirkkoa koskevissa kirjoituksissa ei tapahtunut vuoden vaihtuessa. Kirjoituksille oli leimallista poliittinen näkökulma. Jos se sattui niistä puuttumaan, muut puoluelehdet leimasivat niiden tarkoituksen poliittiseksi. Näistä syistä suurin osa kirjoituksista on käsitelty uskontopolitiikan yhteydessä. Vuoden 1907 alkua kuvasti hyvin vanhasuomalaisessa *Viipurissa* esiintyneen nimimerkki Eskon kirjoitus, jossa hän valitti kirkon urkujen rakentamisen jääneen puolitiehen. Eskon kirjoituksessa selkeä syy keskeneräisyyteen oli asiaa hoitaneen toimikunnan perustuslaillinen sidonnaisuus.⁴⁸²

Toinen kuvaava esimerkki oli tammikuulta, kun Antti R. palasi muistelemaan joulun sanomaa. Antin kirjoituksessa Kristuksen opetus tiivistyi rauhan, rakkauden ja yhdenvertaisuuden sanomaan. Valitettavasti teot olivat sotineet *Karjalassa* olleen kirjoituksen mukaan tätä sanomaa vastaan, sillä torpparit olivat joutuneet vaikeuksiin korotettujen maksujen kanssa. Antin kirjoituksessa Kristuksen opetuksen rinnalle nousi aate, joka edisti rakkaudenoppia. Tämä tarkemmin nimikoimaton aate tulisi vaikuttamaan tulevassa kansaneduskunnassa, vaikkei sitä nuorsuomalaisessa lehdessä sen tarkemmin eriteltykään.⁴⁸³

⁴⁸⁰ Työ 208/10.9.1907, Viipurin kirje.

⁴⁸¹ Työ 227/2.10.1907, Pikku juttuja: Mustat takit ja siviiliavioliitto; 231/6.10.1907, Muualta Suomesta: Pappien kokouksessa Turussa; 236/12.10.1907, Pikku juttuja: Papit raamatun luomistarua kumoossa.

⁴⁸² Viipuri 14/17.1.1907, Kuolemanjärven kuulumisia.

⁴⁸³ Karjala 8/10.1.1907, Rauha, rauha, vaikkei rauhaa olekkaan

Torpparien kohtalo oli esillä myös *Työssä*, jossa ruodittiin Laukossa tapahtuneita torpparien häätämisiä. Kyseistä tapahtumaa käsiteltiin kaikissa tutkittavissa lehdissä ja se sai koko maassa paljon huomiota. *Työssä* julkaistun kirjoituksen kärki oli suunnattu *Karjalaa* vastaan, joka oli kuvannut viranomaisten häätäneen torppareita mahdollisimman hellävaraisesti. Työn ”hyökkäys” koostui Miikan kirjasta poimituista sitaateista, joissa julistettiin tuomiota sortajille.⁴⁸⁴

Työn toimitus suhtautui kriittisesti kristilliseksi tunnustautuvaan väestöön, vaikka samanaikaisesti sosialismi kuvattiin kristinuskon kanssa yhteen sopivaksi. Kuvaavaa tälle ristiriidalle oli, että eduskuntavaalien jälkeen lehdessä julkaistiin ivallinen kirjoitus miehestä, joka oli vakaumuksensa pohjalta antanut äänensä kolmiyhteiselle Jumalalle. Kunnioitusta sen sijaan annettiin vankoina kristityiksi tunnetulle vanhalle pariskunnalle, joka oli raamatulliselta pohjalta antanut äänensä sosialisteille.⁴⁸⁵

Vuonna 1907 pääsiäinen ajoittui maaliskuu - huhtikuun vaihteeseen. Samaan aikaan lehdissä keskityttiin pohtimaan eduskunnan voimasuhteita ja pääsiäinen jäi toissijaiseksi aiheeksi. Ainoastaan *Viipurissa* pohdittiin pääsiäisen sanomaa laajemmin, mutta poliittisen ilmapiirin vaikutus oli kirjoituksissa selkeä. Huolta herätti uskoa ja raamatullista oppia vastustava aika, jonka takia kärsivältä ihmiskunnalta riistettäisiin lohdutus. Samalla kuitenkin kirjoituksissa toivottiin sovinnon ja sovituksen sanoman yhdistävän riitaisen kansan.⁴⁸⁶

Karjalassa esiteltiin eduskuntavaalien jälkeen teosofista ajattelua kaksiosaisessa kirjoituksessa. Muutoin epäpoliittiset kirjoitukset kristinuskosta tai kirkosta jäivät vähäisiksi eduskuntavaaleja seuranneina kuukausina. Lehden pääkirjoituksessa tosin esitettiin kesäkuun alussa varoitus kirkkokansalle: kirkot tarjosivat keuhkotaudille otolliset leviämismahdollisuudet.⁴⁸⁷

Syksyn lähestyessä kirkon lähetystyö sai osakseen kritiikkiä *Karjalassa*. Jyryn palstalla kritisoitiin heinäkuun lopussa olleessa kirjoituksessa saavutettuja tuloksia. Kun Jyry oli ensin kritisoinut lähetystyötä ja lähetyskäskeyä yleiseltä kannalta, kritiikki siirtyi suoraan Suomen lähetysseuran saavutuksiin. Kiinassa muutamia vuosia tehdyn lähetystyön tulokset olivat Jyryn mielestä

⁴⁸⁴ Työ 17/20.1.1907, Pikku juttuja: Rankaisuretkikunta Laukossa

⁴⁸⁵ Työ 70/26.3.1907, Pikku juttuja: Sauvolainen äänesti jumalata; 79/7.4.1907, Pikku juttuja, ”Nyt sinä lasket herra palvelijasi rauhaan menemään.”

⁴⁸⁶ Viipuri 73/29.3.1907, Suuri sovituspäivä; 74/31.3.1907, Pääsiäiskellot.

⁴⁸⁷ Karjala 87/17.4.1907; 93/24.4.1907, Sananen teosofiasta; 126/5.6.1907, Kirkot keuhkotaudin levittäjänä.

taloudelliseen panostukseen verrattuna surkeat. Jyryn mielestä varat olisi ollut viisaampaa käyttää työhön kotimaassa. Suomessa asui köyhiä ja jumalattomia, joiden parissa toimiminen varmasti täyttäisi lähetyskäsken vaatimukset. Kolme viikkoa myöhemmin *Karjalan* pääkirjoituksessa toistettiin samoja ajatuksia, mutta lisäksi moitittiin, etteivät lähetystyöntekijät pyrkineet kuvaamaan objektiivisesti sitä kulttuuria, jonka parissa he toimivat. Lähetystyö ei siis tuonut hyötyä kirjallisuudenkaan alalla, sillä saapuneet kirjoitukset olivat ”yksipuolisia ja tarkoitusperäisiä”.⁴⁸⁸

Viipuri jatkoi selkeästi kristinuskolle ja kirkolle myönteisimpänä lehtenä. Tämä näkyi esimerkiksi kesällä siten, että kristillisten yhdistysten, esimerkiksi NNKY:n, kokoukset saivat lehdessä runsaasti tilaa. Samoin NMKY:n marraskuussa Helsingissä pidettyä kokousta seurattiin tarkasti.⁴⁸⁹ Lehdessä julkaistiin myös joitakin kristillistä sanomaa sisältäviä runoja.⁴⁹⁰

4. Uskontopoliittikka vaalitaistelun keskellä

Työssä uskontopoliittiset tavoitteet nousivat esille heti vuoden 1907 alussa. Uuden päätoimittajan Eero Haapalaisen panos lienee ollut merkittävä uudenlaisessa uskontopoliittisessa lähestymistavassa. *Työssä* oli Oulussa hyväksytyin vaaliohjelman mukaisesti vaiettu uskontopoliittisista aiheista vuoden 1906 loppuun saakka. Tämän johdosta *Työn* kirjoitukset näyttivät radikaalimmilta kuin ne olivatkaan. Sisällöllisesti uskontopoliittiset kannanotot eivät olleet erityisen radikaaleja, jos niitä vertaa esimerkiksi suurlakon ja Oulun kokouksen välisen ajan kannanottoihin. Haapalainen saattoi myös aliarvioida uskontokysymysten vaikutusta kansaan, koska muut puolueet olivat aiemmin esittäneet samansuuntaisia kannanottoja. Eräässä väittelykokouksessa hän oli moittinut vanhasuomalaisia ja todennut uskontokysymyksen olevan mitätön, koska *Viipurissakin* oli suurlakon jälkeen vaadittu kirkon ja valtion eroa.⁴⁹¹

Haapalaisen toimiessa ensimmäistä päiväänsä päätoimittajana *Työssä* julkaistiin pääkirjoituksena nimimerkki Jurkan kirjoitus uskontokysymyksen ja

⁴⁸⁸ *Karjala* 171/28.7.1907, Viestejä Viipurista; 186/15.8.1907, Lähetysseura.

⁴⁸⁹ Esim. *Viipuri* 130A/9.6.1907; 132/12.6.1907, n. n. k. y:n; 259/8.11.1907, Suomen N. M. k. y:n liiton vuosikokous Helsingissä.

⁴⁹⁰ Esim. *Viipuri* 154/9.7.1907, Kirkossa; 171/28.7.1907, Herran huone.

⁴⁹¹ *Työ*, 23/27.1.1907, *Viipuri* 27 p. tammikuuta 1907: valtiollinen väittelykokous.

vaaliagitaation suhteesta. Uskontoa vaadittiin yksityisasiaksi ja uskonnonopetuksen poistamista kouluista. Kirjoituksessa vedottiin puolueohjelmaan, sillä vaaliohjelmassa oli vaiettu uskontokysymyksistä. Vaaliohjelmassa oli kuitenkin vaatimus eduskunnan täydellisestä esitysoikeudesta kirkkolakia koskevissa kysymyksissä. Sen tarkoitus oli viedä läpi puolueohjelman uskontokohdat. Jurkan mielestä kysymys ei kuitenkaan ollut uskonnolle vihamielisistä vaatimuksista. Kristinuskolle olisi eduksi, jos kirkko ja valtio erotettaisiin toisistaan. Seurakunnista löytyi niin monenlaisia uskon painotuksia, etteivät ne voisi toimi yhden kirkon alaisina. Papit eivät sitä paitsi saarnanneet samaa oppia, jota Kristus oli opettanut. Jurkka arveli muiden puolueiden käyttävän näitä vaatimuksia sosiaalidemokraatteja vastaan; siksi kirjoitus oli selityksineen laadittu.⁴⁹²

Työn pääkirjoituksessa helmikuun lopulla vaadittiin papiston ja kirkon vaikutuksen poistamista kiertokouluista. Kirjoituksessa paheksuttiin ajatusta, jonka mukaan kiertokoulujen arveltiin kuihtuvan kannatuksen puutteeseen. Kirkolla oli varallisuutta ylläpitää kiertokouluja omaksi edukseen ja näin se tulisi tekemään. Papiston pimityspyrkimyksiä vastaan tuli taistella jo pelkästään tulevien sukupolvien puolesta.⁴⁹³

Viipurin pääkirjoituksena komeili tammikuun alussa uskontopoliittinen kannanotto. Sen pääpaino oli täydellisen uskonnonvapauden vaatimuksessa, mutta siinä otettiin myös vahvasti kantaa kirkon ja valtion suhteiden entisellään säilyttämisen puolesta. Yksityisen ihmisen suhde Jumalaan ei ollut lainlaatijan asia. Yhteiskunnalla ja valtiolla katsottiin kuitenkin olevan oikeus valvoa, että kansa kasvatettiin siveellisiksi ja yhteiskunnalle hyödyllisiksi jäseniksi. Historiakin oli osoittanut, että uskontoa halveksivat kansat päätyivät tuhoon. Siksi myös uskonnonopetusta vaadittiin jatkettavaksi kouluissa. Samoja vaatimuksia toistettiin nimimerkki Jaskan kirjoittamissa kahden miehen keskustelua kuvaavissa kirjoituksissa läpi tammikuun.⁴⁹⁴

Tammikuun lopussa *Viipurin* pääkirjoituksessa puitiin siviiliavioliittoa, josta kerrottiin olevan kansan keskuudessa vääristyneitä käsityksiä. Se nähtiin kirjoituksessa loogisena jatkona uskonnonvapausvaatimuksille samoin kuin uskonnonvapauskirjoituksissa oli tavoitteena osoittaa, ettei siviiliavioliiton salliminen tarkoittanut sitä, että uskonnon

⁴⁹² Työ 1/1.1.1907, Uskontokysymys ja vaaliagitatsioni.

⁴⁹³ Työ 46/23.2.1907, Vieläkö papit kiertokouluja hoitamaan.

⁴⁹⁴ Viipuri 7/9.1.1907, Uskonnonvapaus, mitä se on?; 10/12.1.1907, Palasia: ”mitä sinä uskonnonvapaudesta; 21/25.1.1907, Palasia: ”Uskonnon vapaudesta.”

asema vaarantuisi. Lopuksi painotettiin jälleen, että valtio ja sen toiminta pysyisi kristillisellä pohjalla niin kauan kuin kansakin pysyisi. Suurin osa kirjoituksen lopusta oli suunnattu Äyräpään kristillismielisen maalaisliiton kannattajille.⁴⁹⁵

Siviiliavioliittokirjoituksen lopun suuntautuminen äyräpääläisille selittyi sillä, että Äyräpään kristillismielisten vaaliliiton kokouksissa oli ollut muutamia henkilöitä, jotka halusivat vaaliliittoon vanhasuomalaisten kanssa. Siviiliavioliitto oli ollut vanhasuomalaisen ohjelman ainoa kohta, jota ei voitu kristillismielisten puolelta hyväksyä.⁴⁹⁶ *Viipurissa* oli myös pääkirjoitus, jossa ainoastaan pyrittiin osoittamaan äyräpääläisten ajattelemattomuus, jos he lähtisivät eduskuntavaaleihin itsenäisenä ryhmänä. Ainakin osa Äyräpään kristillisen maalaisliiton vaikuttajista saatiin vakuutettua vaaliliiton tarpeellisuudesta, kun näille oli luvattu oikeus noudattaa omaa ohjelmaansa ja täyttää listan kaksi ensimmäistä ehdokaspaikkaa, minkä lisäksi toiselle ehdokkaalle varattaisiin paikka jonkin vanhasuomalaisen listan kolmannelta sijalta. *Viipurin* Lähetetyt kirjoitukset -palstalla ilmestyi kirjoitus, jossa äyräpääläisiä kehoitettiin pitämään kokous. Kirjoituksen oli allekirjoittanut neljä äyräpääläistä mukaan lukien lopulliselle listalle päätyneet Mikko Sipponen. Allekirjoittaneet eivät katsoneet heidän asiansa kärsivän vaaliliitosta. Käytännössä ongelman oli muodostanut juuri siviiliavioliittokysymys. Lopulta vaaliliittoon ryhdyttiin kuitenkin vasta arvannoston jälkeen.⁴⁹⁷

Nuorsuomalaiset eivät halunneet ”sekoittaa” uskontokysymyksiä vaalitaisteluun. Enimmäkseen uskonto nousi esiin, kun vanhasuomalaisia agitaattoreja syytettiin uskontokysymyksillä kalastelemisesta.⁴⁹⁸ *Karjala* oli tässä asiassa malliesimerkki nuorsuomalaisesta lehdestä. Uskontopolitiikka ei saanut lehdessä näkyvyyttä vuoden 1907 alussa. Nuorsuomalaisen lähestymistavan mukaisesti lehdessä kuitenkin arvosteltiin usein vanhasuomalaisia uskonnolla ratsastamisesta. Lehdessä arvosteltiin niin vanhasuomalaisten tilaisuuksien aloittamista virrellä kuin uskontopoliittisiin kysymyksiin vetoamista. Syytökset olivat samoja kuin nuorsuomalaisilla yleisemminkin: vanhasuomalaiset olivat

⁴⁹⁵ Viipuri 26/31.1.1907, Siviiliavioliitto. Äyräpään kristillismielisestä maalaisliitosta, joka päätyi yhteistyöhön vanhasuomalaisen puolueen kanssa, Mustakallio 1983, 349, 440.

⁴⁹⁶ Viipuri 10/12.1.1907, Muola.

⁴⁹⁷ Viipuri 19/23.1.1907, Lähetettyjä kirjoituksia: Äyräpään kristillisen maalaisliiton; 27.1.1907, Uutisia: Äyräpään kristillismielisellä vaaliliitolla.

⁴⁹⁸ Mustakallio 1983, 389-391.

pukeutuneet vanhurskauden kaapuun huijatakseen äänestäjiä.⁴⁹⁹ Ilmeisesti *Karjalan* toimituksessa äänestäjien uskottiin olevan selvillä nuorsuomalaisten uskontopoliittisesta ohjelmasta. Kuitenkin toimituksessa jouduttiin toteamaan, ettei näin ollut edes muun nuorsuomalaisen vaaliohjelman osalta. Jättäessään päätoimittajan tehtävänsä heinäkuussa 1907 Kaarlo Kytömaa harmitteli, ettei lehdessä ollut tilaa käydä poliittista ohjelmaa seikkaperäisesti läpi.⁵⁰⁰ Vanhasuomalaisten ohjelmaa arvosteltiin, mutta nuorsuomalaisten omaa ohjelmaa ei tuotu sen yhteydessä esiin. *Karjalassa* ei myöskään arvosteltu *Työssä* julkaistuja tai työväen esille tuomia uskontokysymyksiä.

Työssä oli nähtävissä uskontokysymyksiin pohjautuvan arvostelun kääntymisen vanhasuomalaisista nuorsuomalaisiin, kun ensimmäiset eduskuntavaalit olivat ovella. Osaltaan tähän luultavasti vaikuttivat kristillismieliset valitsijayhdistykset, jotka olivat nousseet esille ennen vaaleja. Tammi—helmikuun aikana tyypillinen kirjoitus koski vanhasuomalaista, joka uskotteli sosialistien olevan jumalankieltäjiä. Kaikki tällainen toiminta leimattiin vaalikalasteluksi.⁵⁰¹ Maaliskuun alussa vanhasuomalaisten lehtien kerrottiin pelästyneen, koska perustuslailliset tahot olivat niin ikään ottaneet uskonnon ”keppihevosekseen”. Perustuslaillista leiriä syytettiin laajemminkin ennen vaaleja, mutta nuorsuomalaisten vaalikristillisyydestä kirjoitettiin vaaliviikolla jo täysin itsenäisenä ilmiönä. Toisaalta kysymys oli laajemmasta kirjoituksesta, jossa nuorsuomalaisia ruoskittiin muistakin asioista.⁵⁰²

Viipurissa muiden puolueiden suhteet uskontokysymykseen kärjistettiin niin, että vanhasuomalaiset kuvattiin ainoina uskonnon puolustajina. Tällaisia kirjoituksia ilmestyi tasaisesti alkuvuoden aikana, mutta vaalien lähestyessä niiden määrä ja pituus kasvoivat. Kyseessä ei kuitenkaan ollut vanhasuomalaiselle lehdistölle ainutlaatuinen tapaus vaan ennemminkin sääntö. Ensimmäiseksi lehdessä hyökättiin sosialisteja vastaan noin kymmenen päivää ennen vaaleja. Tampereella julkaistusta aikakauslehti *Väinämöisestä* lainattu kirjoitus leimasi sosialistit kristinuskon vihollisiksi. Kirjoitus koostui ulkomaisista sosialistisista lehdistä poimituista käännöksistä, joissa oli vahva kristinuskon

⁴⁹⁹ Esim. *Karjala* 14/17.1.1907, Suomettarelaiten kokous Kivennavalla; 17/20.1.1907, Viestejä Viipurista.

⁵⁰⁰ *Karjala* 150/4.7.1907, Jäähyväissanat

⁵⁰¹ Esim. *Työ* 50/28.2.1907, Kavahtakaa suomettarelaisia!

⁵⁰² *Työ* 54/5.3.1907, Kirje Helsingistä; 58/9.3.1907, Kuka ei inhoaisi kristillismielisten puuhaa?; ”Kristillismielisiksi kansalaisiksi”; 60A/12.3.1907, Nuorsuomalaiset ja kristillisyyys.

vastainen sanoma. Esimerkiksi saksalaisen *Volksstaat*-lehden nimiin laitettiin: ”Me tahdomme mieluummin palvella manalan ruhtinasta kuin taivaan Herraa, ja jos olisi totta, kuten väitetään, vallankumouksen olevan saatanasta, niin silloin tulisi saatanan olla meidän jumalamme.” Kirjoitus julkaistiin kahdessa osassa.⁵⁰³

Viipurin entinen päätoimittaja ja silloinen vanhasuomalaisen puoluesihteerin K. N. Rantakari oli laatinut nuorsuomalaisia vastaan suunnatun kiertokirjeen, joka julkaistiin laajalti vanhasuomalaisessa lehdistössä.⁵⁰⁴ Kirjoitus julkaistiin myös *Viipurissa* juuri ennen vaaleja. Kirjoituksessa lainattiin nuorsuomalaisissa lehdissä olleita kirjoituksia. Nuorsuomalaiset kuvattiin uskonnon ja kirkon vastaisiksi.⁵⁰⁵ Ensimmäisenä vaalipäivänä *Viipurissa* vielä muistutettiin muiden puolueiden uskonnonvastaisuudesta. Lehdessä myös varoitettiin luottamasta ”maaliskuun pyhiin” ja kehoitettiin kristillistä työväkeä äänestämään vanhasuomalaisia, koska näin turvattaisiin paremmin kristinusko kuin hajauttamalla äännet kahdelle puolueelle.⁵⁰⁶ Uskonto nousi siis *Viipurin* näkyvimmäksi vaaliteemaksi.

Vaalien jälkeen *Työssä* esiintyi useita kirjoituksia, joissa todettiin ”porvaripuolueiden” yrittäneen houkutella äänestäjiä uskonnon avulla. Huomio kiinnittyi niin väitteisiin sosialisteista jumalankieltäjinä kuin myös virsien laulamiseen vaalitulaisuuksissa.⁵⁰⁷ Kirjoituksissa tuotiin esille, että niin vanhasuomalainen kuin nuorsuomalainenkin puolue olivat pyrkineet saamaan kannatusta turvautumalla uskontoon. Tämä leimattiin tekopyhyydeksi. *Viipurissa* todettiin noin kuukausi vaalien jälkeen kristillisten listojen aiheuttaneen sen, että sosialistit olivat saaneet yhden edustajan lisää eduskuntaan. Jos vastaavia ”hajotuslistoja” ei olisi ollut vaan äännet olisi annettu vanhasuomalaisille, paikka olisi ollut vanhasuomalaisen. Todisteeksi listojen turhuudesta kerrottiin Äyräpään kristillismielisen maalaisliiton saaneen yhden edustajansa läpi ainoastaan siksi, että se oli ollut vaaliliitossa vanhasuomalaisen kanssa.⁵⁰⁸ *Karjalassa* ei uskonnon merkitystä vaalitaistelussa tuotu esille.

Viipurin pääkirjoituksessa katse suunnattiin tulevan eduskunnan toimintaan huhtikuun alussa, kun nimimerkki O—n. pohti, millaisia vaikutuksia ja

⁵⁰³ Viipuri 55/6.3.1907; 56B/7.3.1907, Mitä sosialidemokraatit sanovat kristinuskosta.

⁵⁰⁴ Mustakallio 1983, 373-376.

⁵⁰⁵ Viipuri 61/13.3.1907, Nuorsuomalaisia ”aatteita”. Nuorsuomalaiset ja kristityt.

⁵⁰⁶ Viipuri 63/15.3.1907, Tähystelyjä; Kirkot huvihuoneiksi! Ei lapsille uskonnonopetusta!; Muistakaa varoa maaliskuun pyhiä; Kristillisen työväenliiton naiset ja miehet!

⁵⁰⁷ Esim. Työ 67/21.3.1907, Perustusta lujittamaan; 68/22.3.1907, Viipurin kirje.

⁵⁰⁸ Viipuri 84/13.4.1907, Ollaanko tyytyväisiä tulokseen?

muutoksia oli odotettavissa kirkollisella alalla. Vaikka kirjoituksen alussa mainittiin kysymykset kirkon erottamisesta valtiosta, uskonnonopetuksen poistamisesta ja uskonto yksityisasiaksi -periaatteesta, ei niitä kirjoituksessa käsitelty. Kirjoituksessa vaadittiin sen sijaan pappien suurien palkkojen alentamista, muutoksia papiston etuuksiin ja suurimpien seurakuntien jakamista. O-n. esittelikin asioita ainoastaan siltä kannalta, mitä asioita vanhasuomalaiset tulisivat ajamaan. Hänen mukaansa muutoksilla saataisiin uutta eloa kirkollisiin oloihin ja siitä ”tulee koitua se suola, joka nykyistä siveellistä mädännäisyyttä oloissamme puhdistaa”.⁵⁰⁹

Huhtikuun alussa *Työssä* kerrottiin päätoimittaja Eero Haapalaisen puheesta sosiaalidemokraattien järjestämässä vaalien päätösjuhlassa. Hänen kerrottiin painottaneen erityisesti uskontokysymyksen tärkeyttä tulevaisuuden vaaleja ajatellen.⁵¹⁰ Huhtikuun lopulla tämä näkyi myös konkreettisesti lehden pääkirjoitussarjassa, jossa tohtori Julius Ailio käsitteli sosialismin ja koulun suhdetta. Ensimmäisenä kirjoituksessa arvosteltiin historian opetusta, joka Ailion mielestä esitti jalona kaikki, mikä ”on edistänyt valtuokkain asemaa”. Esimerkkeinä tästä hän mainitsi ruotsalaisten ristiretket Suomeen ja uskonpuhdistuksen. Ruhtinaat ja aateliset kuvattiin niissä hänen mukaansa oikean uskon palvelijoina ja talonpoikien pyrkimykset pahennusta ja turmiota tuottavina pyrkimyksinä. Kirjoitusten varsinainen tarkoitus oli kuitenkin hyökätä juuri uskonnonopetusta vastaan. Väitteet olivat tuttuja aiemmin lehdessä olleista kirjoituksista: uskonto tuki luokkayhteiskuntaa ja siitä oli kadonnut Kristuksen opin alkuperäinen sisällös. Kirjoituksen vaatimuksena oli luonnontieteiden opetuksen lisääminen. Uskonnonopetus tulisi irrottaa koulusta ja politiikan palveluksesta, tosin niin, että kristinopin ”väärentämätön siveellinen sisällös” olisi osana erillistä etiikan oppiainetta.⁵¹¹

Karjalassa ei ennen eduskunnan ensimmäistä kokoontumista nähty varsinaisesti mitään omaa uskontopoliittista kannanottoa. Yksi *Työstä* ja *Viipurista* poikkeava asia oli kuitenkin uskonnonvapauskomitean siviiliavioliittoa koskevat lausunnot, joista se julkaisi huomattavasti laajempia selontekoja kuin kaksi muuta viipurilaista lehteä. Erityisesti huomiota saivat komitean valinnaista siviiliavioliittoa koskevat perustelut, jotka julkaistiin toukokuun lopussa.⁵¹²

⁵⁰⁹ Viipuri 78/6.4.1907, Mitä uudistuksia on odotettavissa kirkollisella alalla.

⁵¹⁰ Työ 75/3.4.1907, Puolueriennot: vaalien lopettajaisjuhlaa.

⁵¹¹ Työ 91/21.4.1907; 93/24.4.1907; 95/26.4.1907; 96/27.4.1907, Sosialismi ja koulu.

⁵¹² Karjala 114/22.5.1907; 116/24.5.1907; 119B/28.5.1907, Siviiliavioliittokysymys.

Kansan valitsema eduskunta kokoontui ensimmäisen kerran toukokuun lopussa 1907. Kaikissa kolmessa lehdessä julkaistiin eduskunnassa käytyjä puheenvuoroja. Vanhasuomalainen E. S. Yrjö-Koskinen ehdotti täysistuntojen aloittamista rukouksella, mikä kuitenkin keskustelujen jälkeen hylättiin. Keskusteluissa monet pitivät ehdotusta puoluetaktisena.⁵¹³ *Viipurissa* todettiin lyhyesti, että ehdotus olisi pitänyt jättää tekemättä, mutta sitä seurannut keskustelu yhdessä muiden käsiteltyjen asioiden kanssa todisti perustuslaillisten ja sosialistien liittoumasta.⁵¹⁴ Nuorsuomalaiset ja sosialistit vastustivat ehdotusta, mikä näkyi myös *Karjalassa* ja *Työssä*. Molemmissa tuotiin esiin näkemys, että rukouksen ehdottamisen taustalla olivat olleet ainoastaan taktiset syyt. Mielenkiintoisena yksityiskohtana voidaan kuitenkin pitää sitä, että *Työn* ensimmäinen kirjoitus rukousasiasta noudatteli nuorsuomalaisten esittämää kritiikkiä rukouksesta pelkkänä tyhjänä tapana. Nuorsuomalainen *Karjala* antoi sosialisteille kunnian näiden paljastettua suoraan, että esityksen taustalla oli ainoastaan pyrkimys leimata muut puolueet jumalankieltäjäiksi.⁵¹⁵

Työssä otettiin kesäkuun lopussa jälleen kantaa kirkon ja valtion erottamiseen. Vetoimuksen lähtökohtana oli sosiaalidemokraattisen puolueen ohjelman viides kohta, jossa vaadittiin uskontoa yksityisasiaksi. Uutta Reino Sipin kirjoituksessa aiempiin verrattuna oli se, että uskonnon syytettiin hyökänneen sosialidemokratiaa vastaan, vaikka – Sipin mukaan – se oli jättänyt uskonnon rauhaan. Uskovat eivät olleet osanneet erottaa henkilön mielipidettä sosialismista.⁵¹⁶

Ensimmäisen eduskunnan ottaessa ensiaskeleitaan tehtiin myös ehdotuksia papiston palkkauksen uudelleen järjestämisestä. Siitä, että asiaan haluttiin parannuksia, kieli yksistään se, että asiasta jätettiin yhteensä neljä aloitetta.⁵¹⁷ Ainoastaan *Karjalassa* kommentoitiin papiston palkkauksen uudelleen järjestämistä *Työn* ja *Viipurin* tyytyessä referoimaan puheenvuoroja. *Viipurissa* tosin ajatuksia asiasta oli tuotu esille jo ennen eduskunnan kokoontumista. Heinäkuussa nimimerkki Kansanmies kirjoitti *Karjalan* pääkirjoituksessa vanhasuomalaisten ehdotusten riittämättömyydestä. Hän kiinnitti huomiota myös ehdotuksen muotoilleen vanhasuomalaisen pappispoliitikon Lauri Ingmanin

⁵¹³ Mustakallio 1983, 450-456.

⁵¹⁴ Viipuri 120/29.5.1907, Se uusi liitto.

⁵¹⁵ Työ 119/28.5.1907, Kirje Helsingistä; Karjala 120/29.5.1907, Viestejä Viipurista.

⁵¹⁶ Työ 146/29.6.1907, Uskonto ja sosialidemokratia.

⁵¹⁷ Mustakallio 1983, 452-454.

mielipiteen muutokseen. Kansanmiehen mukaan Ingman oli siirtynyt väitteestä, ettei pappispuustelleille voitu lainsäädännön kautta mitään, siihen että ne oli lainsäädännön kautta saatettava seurakunnan hallinnon alaiseksi. Kansanmies ei myöskään unohtanut korostaa nuorsuomalaisen Antti Mikkolan tekemän ehdotuksen ylivertaisuutta vanhasuomalaiseen vaihtoehtoon nähden.⁵¹⁸

Uskontopoliittiset kirjoitukset kokivat huomattavan vähenemisen kesän jälkeen. Syynä oli varmasti se, että uskontopoliittiset asiat eivät nousseet loppuvuoden aikana eduskunnan asialistalle sen huomion kiinnittyessä muihin asioihin kuten kieltolakiin. Poikkeuksen tästä teki niin sanottu juutalaiskysymys, jossa huomio kiinnittyi yksinomaan yhteen uskonnolliseen ryhmään.

5. Raja-Karjalan kouluolot ja juutalaiskysymyksen nousu

Katolisuus näkyi Viipurin lehdissä edelleenkin suurimmaksi osaksi Ranskan kulttuuritaistelun uutisoinnissa. Vuoden 1907 alun ja kesän aikana niihin ilmestyi tietoja muutamia kertoja kuukaudessa. Sosiaalidemokraattinen *Työ* lähestyi tilannetta ranskalaisten puoluetoveriensä näkökulmasta ja painotti eräässä pääkirjoituksessaan tammikuussa, että sosiaalidemokraatit olivat pontevimmin taistelleet paavin valtaa vastaan ja vapauttaneet ihmiset hänen kahleistaan. Vasemmistolle oli tuonut lisää vaikutusvaltaa kahden eri linjan yhdistyminen vuonna 1905.⁵¹⁹

Karjalassa tehtiin selkoa Ranskan ja Vatikaanin suhteista oman kirjeenvaihtajan välityksellä. Kirjeenvaihtaja Gaspard oli selkeästi asettunut Ranskan hallituksen puolelle. ”Hallitus osoittautui humaniksi”, Gaspard kirjoitti, kun jumalanpalveluksista oli vaadittu yhtä ilmoitusta vuodessa jokaisesta jumalanpalveluksesta tehtävän ilmoituksen sijaan. Hallituksen toimia kuvattiin siis myönteisesti, kun taas katolisen papiston kerrottiin vastustavan kaikkia ehdotuksia.⁵²⁰ Muissakaan katolista kirkkoa käsittelevissä kirjoituksissa eivät sympatiat asettuneet katolilaisten puolelle.

Viipurissa oli Ranskan tilanteen osalta nähtävissä *Karjalaa* lievempi suhtautuminen katoliseen papistoon. Suurin syy tilanteiden kärjistymisestä

⁵¹⁸ *Karjala* 165/21.7.1907, Papiston puustellit.

⁵¹⁹ *Työ* 14/17.1.1907, Sosiaalidemokratia valtavana sivistysliikkeenä; Wright 1981, 271–272.

⁵²⁰ *Karjala* 48/26.2.1907, Ulkomailta: Kirje Ranskasta.

vyörytettiin paavin ja Ranskan hallituksen päälle. Ranskalaisen papiston pyrkimykset sopeutua uusiin lakeihin olivat pysähtyneet paavin vastustukseen. Toisaalta Ranskan hallitusta syytettiin sellaisten ehtojen asettamisesta, joita paavi ei voisi hyväksyä.⁵²¹

Viipurin roomalaiskatolisesta seurakunnasta ei uutisoitu lehdissä. Seurakunnan hoito oli jäänyt Pietarissa asuvan sotilaskappalaisen Adam Akon vastuulle; lisäksi hän kierteli runsaasti eri varuskunnissa.⁵²² Ilmeisesti hän pystyi kuitenkin hoitamaan seurakuntaelämää tyydyttävästi tai ainakaan siitä ei valitettu. On myös mahdollista, että tyytymättömyys purkautui muiden lehtien kautta: olivathan katolisen seurakunnan jäsenet pääosin muita kuin suomenkielisiä.

Suomen ortodoksit jäivät vuoden 1907 ensimmäisellä puoliskolla erittäin vähälle huomiolle lehtikirjoituksissa. Edellisinä vuosina huomiota saanut pappi Gapon oli myös unohdettu. Ainoa maininta oli kesällä *Viipurissa*, kun lehti kertoi neuvotteluista, jotka koskivat hänen epäillyn murhaajansa palauttamista Englannista Venäjälle.⁵²³ Sen sijaan lehdissä uutisoitiin toisesta venäläisestä papista, Grigori Petrovistä. Varsinkin *Karjalassa* hämmästeltiin laajasti Pietarin konsistorin hänelle langettamaa tuomiota. Lehden tietojen mukaan hän oli aktiivinen sanomalehtikirjoittaja. Hänet oli kirjoituksistaan tuomittu kolmeksi kuukaudeksi eristyksiin luostariin. Petrovin uutisarvoa lisäsi myös ehdokkuus duuman vaaleissa. Hän tuli myös lopulta valituksi. *Karjalassa* olleessa kirjoituksessa ihmeteltiin tuomiota, sillä sen mukaan luostariineristämistuomiota käytettiin yleensä vain siveettömän käytöksen rankaisemisessa.⁵²⁴ Isä Petrovin valituksesta ja siihen liittyvistä venäläislehtien kirjoituksista tehtiin selkoa *Karjalassa* ja *Viipurissakin* joitakin kertoja. Työssä kirjoituksia oli huomattavasti vähemmän niin määrässä kuin uutisten pituudessa mitattuna.⁵²⁵

Suurlakon jälkeen Karjalassa oli ollut suomen kielelle myönteinen ilmapiiri. Suomen ortodoksinen arkkipiispa Sergei oli suhtautunut myönteisesti suomen kielen käyttöön jumalanpalveluksissa, mikä oli näkynyt jo aiemmin Salmin tapauksessa. Kuitenkin suomenmielisten mielenkiinto Itä-Karjalan ortodoksien sivistämiseen herätti epäluuloja arkkipiispassa. Tampereella 1906 perustettu

⁵²¹ Viipuri 4/5.1.1907, Ulkomailta: Ranska.

⁵²² Vuorela 1989, 90-91.

⁵²³ Viipuri 129/8.6.1907, Venäjältä: Gapon-juttu.

⁵²⁴ Karjala 23/27.1.1907, Venäjältä: Isä Gr. Petroff; 98/30.4.1907, Venäjältä: Isä Gr. Petroffin puolustukseksi; Hedda 2008, 179-180.

⁵²⁵ Esim. Työ 60A/12.2.1907, Venäjältä: Pappi G. Petrovin vapauttaminen eväty.

Vienan karjalaisten liitto ja Sortavalan evankelisen seuran toiminta herättivät huolestuneisuutta ortodoksisessa papistossa. Vienan karjalaisten liitto perusti kiertokouluja ja julkaisi omaa *Karjalaisten Pakinat* -lehteä. Lisäksi liitto lähetti lukutupiin suomenkielisiä lehtiä. Tätä toimintaa ortodoksinen papisto alkoi pitää oikeauskoisuuden vastaisena, mikä lopulta johti Karjalan veljeskunta -nimisen järjestön perustamiseen vuoden 1907 lopulla. Järjestön ensimmäisiä tehtäviä oli opetus- ja valistustyön organisointi. Johtomiehenä liikkeen perustamisessa toimi pappismunkki Kiprian, joka oli nimitetty Sortavalan piispaksi sekä Suomen ja Karjalan lähetystyöntekijäksi. Kiprian ei ilmeisesti pyrkinyt veljeskunnan perustamisen aikoihin toimimaan aktiivisesti suomenmielistä kehityssuuntaa vastaan, vaan hänen tarkoituksenaan oli tukea ortodoksinen väestön mahdollisuuksia. Kiprian suhtautui suopeasti myös suomenkielisten koulujen perustamiseen, jos alueen jumalanpalveluksen kieli ja seurakuntalaisten tahto tukivat suomen käyttöä.⁵²⁶

Kesän lopulla pidettiin ensimmäisiä kokouksia, joissa Suomen alueen ortodoksinen papisto kokoontui pohtimaan koulujen perustamista. Tämä herätti epäluuloisuutta *Karjalassa* ja etenkin *Viipurissa*. Valamon luostarissa pidetyssä kokouksessa kerrottiin olleen erimielisyyksiä venäjän opettamisesta kouluissa. Kokouksessa oli keskusteltu myös papiston tehtävistä ja seurakuntien sielunhoidosta, mutta lehtien kirjoitukset keskittyivät venäjän kielen opetukseen. Kuvaavaa on, että kirjoituksissa mainittiin arkkipiispa Sergein lausuneen, ettei kielen opetuksen tarkoituksena ollut alueen venäläistäminen. Suomeksi ei vain ollut mahdollisuutta perehtyä moniin uskonnollisiin kirjoituksiin, koska niitä ei ollut julkaistu suomeksi. *Viipurin* ja *Karjalan Raja-Karjala* -lehdestä lainaama kirjoitus päättyi kuitenkin erään papin mielipiteeseen, ettei venäjän kielestä ollut hyötyä.⁵²⁷

Viipurissa oli pääkirjoituksena tohtori O. A. Hainarin avoin kirje Kiprianille. Kirjoituksessa kumottiin väite, että karjalaiset olisivat suomalaisista erillinen kansa, olihan heillä ollut suuri vaikutus Lönnrotin Kalevalaan ja sitä kautta suomalaiseen kulttuuriin. Karjalan kielikin oli vain suomen murre. Koulujen venäjän opetuksen tarkoituksena Hainari arveli olevan karjalaisten

⁵²⁶ Hämynen 1995, 63–65, 69–71.

⁵²⁷ Viipuri 185/14.8.1907, Kreikkalais-katolinen pappeinkokous venäjän kielen opetuksesta suomalaisille T k. 7, 8 ja 9; Karjala 186/15.8.1907, Kreikkalais-katolinen pappeinkokous venäjän kielen opetuksesta suomalaisille.

venäläistäminen. Hän asettui myös puolustamaan Vienan karjalaisten liittoa, joka ei hänen mukaansa ollut pyrkinyt käännättämään ortodokseja luterilaisiksi.⁵²⁸

Karjalassa julkaistiin elokuun lopussa Kiprianin raportti Salmin kunnan koulujen tilasta. Kahdessa numerossa julkaistun raportin mukaan Kiprian ajatteli, että kansan enemmistön tahtoa ei kuunneltu kieliasioissa, vaan suomenkielisiä kouluja oli väkisin perustettu vähemmistön aloitteesta. Raportissa tuli esille myös se, että Kiprianin mielestä uskonnollinen näkökanta oli jäänyt liian vähäiseksi. Venäjän kielen opetuksen tuli palvella kirkollista elämää. *Karjalassa* oli lisätty raportin eteen huomautus, jonka mukaan julkaisun tarkoituksena oli paljastaa Kiprianin juonet Suomen kansakunnan vahingoittamiseksi. Häntä kuvailtiin Suomelle vihamieliseksi ja sen oloista tietämättömäksi.⁵²⁹

Koulujen kielikysymyksen yhteydessä myös Vienan karjalaisten liiton toiminta joutui rajoitetuksi, mikä johti siinä toimineiden henkilöiden vangitsemiseen. Myös *Karjalaisten Pakinat* joutui painokieltoon.⁵³⁰ *Karjalassa* ja *Viipurissa* aiheesta ilmestyi kirjoituksia etenkin syys- ja lokakuun aikana. *Karjalassa* kritisoitiin väitteitä, että Vienan karjalaisten liitto olisi harjoittanut luterilaista propagandaa. Lehden pääkirjoituksessa syyskuun lopussa *Karjalaisten Pakinoiden* kohtaloa tarkasteltiin painolain pohjalta. Tämän saamaa julkaisukieltoa pidettiin lausuntovapauden loukkauksena.⁵³¹ *Karjalan* kirjoituksissa olivatkin näkyvillä ennen kaikkea laillisuuskytymykset.

Viipurin kirjoituksissa pyrittiin esittämään, ettei venäjän tai venäjäksi tapahtuva opetus ollut tarkoituksenmukaista. Tämä näkyi selvästi Salmin seurakuntakokouksesta kertoneessa kirjoituksessa. Kokouksen pöytäkirjaa oli alettu kirjoittaa venäjäksi, mikä aiheutti erimielisyyttä ja lopulta johti siihen, että kokouksesta poistuttiin kesken kaiken. Lokakuun alun *Uudesta Suomettaresta* lainatussa pääkirjoituksessa painotettiin uskonnollisesta eroavaisuudesta huolimatta heimoveljeyttä karjalaisten kanssa. Karjalaiset olivat suomalaisia ja Vienan karjalaisten liitto oli ainoastaan pyrkinyt parantamaan taloudellisia oloja ja edistämään sivistystä.⁵³²

⁵²⁸ Viipuri 193/23.8.1907, Venäjän karjalan ”suomalaistuttaminen”; Laitila 2004, 161-163.

⁵²⁹ Karjala 195/25.8.1907; 197/28.8.1907, Eräs Kyprianon raportti raja-Karjalan koulujen venäläistyttämisestä.

⁵³⁰ Hämynen 1995, 64.

⁵³¹ Karjala 207/8.9.1907, Vienan karjalaisten liiton hätyyttäminen; 223/27.9.1907, Lausuntovapauden loukkaus.

⁵³² Viipuri 211/13.9.1907, Seurakuntakokouksesta Salmista; 228B/3.10.1907, Vienan karjalaisten liitto.

Työssä ei aiheeseen liittyen ollut kuin joitakin tietoja pidätyksistä syys—lokakuun vaihteessa.⁵³³ Lokakuun loppua kohden kirjoitukset aiheesta vähenivät myös *Viipurissa* ja *Karjalassa*. Joitakin yksittäisiä kirjoituksia ilmestyi vielä vuoden lopulla.⁵³⁴

Vuoden 1907 alussa kaikissa kolmessa lehdessä kerrottiin juutalaisen ylioppilaan Santeri Jacobsonin pitämistä kansalaiskokouksista, joissa keskusteltiin juutalaisten oikeuksista. Hänen itsensä mukaan kokoukset tavoittivat kymmeniä tuhansia ihmisiä.⁵³⁵ Jacobson oli aloittanut kokousten pitämisen jo vuoden 1906 puolella, mutta *Viipurissa* kokous pidettiin tammikuun 1907 alussa.⁵³⁶ Kokouksesta kerrottiin kaikissa kolmessa lehdessä, mutta *Viipurissa* siihen liittyneessä kirjoituksessa oli havaittavissa vähintään epäluuloa kokousta kohtaan. *Työstä* ja *Karjalasta* poiketen *Viipurissa* kerrottiin kokoukseen saapuneen ”väkeä vähänlaisesti” ja suurimman osan poistuneen, kun tuli aika hyväksyä ponnet juutalaiskysymyksen ratkaisemiseksi. Kirjoituksessa kritisoitiin myös sitä, ettei hyväksytyssä ponnassa huomioitu lainkaan sitä, kuinka monta kokouksessa olleista oli ottanut osaa äänestykseen ja kuinka moni oli suomalainen ja kuinka moni juutalainen. *Karjalassa* sen sijaan kerrottiin, että ponsi oli hyväksytty yksimielisesti. *Viipurin* kirjoituksessa on luultavasti ollut kuitenkin ainakin osa totuudesta, sillä *Työssä* kerrottiin osanottajia olleen useita satoja, mutta senaatille lähetetyn sähkösanoman oli allekirjoittanut lehden tietojen mukaan ainoastaan 110 henkeä.⁵³⁷ Myös osa juutalaisista suhtautui epäillen julkiseen kamppailuun juutalaisten oikeuksista. He pelkäsivät sen entisestään lisäävän heihin kohdistuvaa sortoa. Kenties siksi allekirjoittajien määrä *Viipurissa* jäi pienemmäksi kuin *Viipurin* juutalaisessa seurakunnassa oli jäseniä.⁵³⁸

Jacobsonin pitämät kansalaiskokoukset eivät kuitenkaan johtaneet lehdissä laajempaan pohdiskeluun niin sanotusta juutalaiskysymyksestä. Suomen juutalaisten asema sai lehdissä suurta huomiota huhtikuusta lähtien. Yksinkertaistettuna sama kaava toistui vuoden loppuun asti: *Viipurissa* tai *Karjalassa* julkaistiin kirjoitus, joka leimattiin *Työssä* juutalaisvastaiseksi. Syy

⁵³³ Esim. Työ 227/2.10.1907, Uusia vangitsemisia Vienan Karjalassa.

⁵³⁴ Karjala 265/15.11.1907, Muut lehdet; 279/1.12.1907, Sekulia: ”Finljandskaja Gazetan” vastaus professori Söderhjelmille; Viipuri 300/28.12.1907, Vangittujen vienankarjalaisten kohtalosta.

⁵³⁵ Jacobson 1951, 336.

⁵³⁶ Laitila 2014, 104–106.

⁵³⁷ Karjala 6/8.1.1907, Juutalaiskysymys; Työ 6/81.1.1907; 10/12.1.1907, Uutisia: juutalaiskysymys; Viipuri 6/8.1.1907, Uutisia: Juutalaisystävällinen kansalaiskokous.

⁵³⁸ Jacobson 1951, 337, 345.

siihen, miksi *Työ* otti aktiivisen roolin juutalaisten puolustajana, oli yksinkertaisesti se, että Airolan siirtyessä päätoimittajaksi Haapalaisen tilalle lehteen palkattiin uusi toimittaja. Tämä toimittaja oli edellä jo mainittu Santeri Jacobson.⁵³⁹

Huhtikuussa 1907 *Viipurissa* julkaistiin Romanian talonpoikaismellakoista kaksiosainen kirjoitus, jossa alueen väkivaltaisuuksiin esitettiin erilaisia syitä. Aluksi esiteltiin kaksi selitystä, joista toinen oli juutalaisten vuosia harjoittama ”alkuasukkaiden orjuuttaminen” ja toinen talonpoikien maanvähyys. Lopulta kuitenkin talonpoikien maanvähyys esitettiin suorana seurauksena juutalaisten maahanmuuttajien suuresta määrästä. Juutalaiset olivat anastaneet maanviljelysmaat ja nyt vuokrasivat niitä kalliilla hinnalla synnyttäen maaorjuuden kaltaisen järjestelmän.⁵⁴⁰

Työssä Viipurin kirjoituksia arvosteltiin niin ikään kahdessa osassa. Romanian oloja kuvanneiden kirjoitusten todettiin olleen lainauksia antisemiittisistä lehdistä. *Työn* kirjoituksen mukaan syy Romanian tilanteen esittelyyn antisemiittiseltä kannalta oli sisäpoliittinen, sillä ”valtiopäivät ovat jo kynnyksellä ja juutalaiskysymys odottaa ovella ratkaisuaansa”. Syyksi siis esitettiin, että *Viipurin* toimitus ei uskaltanut aktiivisesti vastustaa Suomen juutalaisten kansalaisoikeuksia ja pyrki kylvämään epäluuloa juutalaisia vastaan. *Työn* kirjoituksissa myös kumottiin *Viipurissa* olleita väitteitä ja esiteltiin juutalaisten ”todellista” asemaa Romaniassa.⁵⁴¹

Toukokuun alussa *Työn* juutalaismyönteisiin kirjoituksiin ilmestyi pieni särö. Kyseessä oli sama taho, jota lehdessä oli kritisoitu kahta vuotta aikaisemmin, eli juutalaisten omistamat räätälinliikkeet. Lakkokomitea syytti liikkeitä työntekijöiden epäreilun kohtelun lisäksi Venäjällä valmistettujen vaatteiden myymisestä suomalaisina. Liikkeitä käskettiin lehdessä boikotoimaan. *Viipurissa* niin ikään julkaistiin asiasta kirjoitus, jonka alkuosaa ei voi luonnehtia kuin antisemitistiseksi:

Juutalaisten räätäliliikkeiden petkutuksia paljastetaan. On ennestään tunnettua, että juutalaiset harjoittavat yleisön petkuttamista ehkä paljon suuremmassa määrässä kuin muut tavalliset kuolevaiset kauppasielut. Mutta ei kukaan lienee uskonut tähän saakka, että he niin mainiosti puijaavat, kuin se ilmenee ”Lakkokomitean” lausunnosta, joka on julaistu tiistaina juutalaisystävällisessä ”*Työ*”-lehdessä.⁵⁴²

⁵³⁹ Soikkanen 1970, 232.

⁵⁴⁰ Viipuri 77/5.4.1907; 82/11.4.1907, Ulkomailta: Talonpoikaismellakat Rumaniaassa.

⁵⁴¹ Työ 84/13.4.1907; 87/13.4.1907, Ulkomailta: ”Viipuri” ja Romanian talonpoikaismellakat.

⁵⁴² Viipuri 105/9.5.1907, Pikku uutisia: Juutalaisten räätäliliikkeiden petkutuksia paljastetaan.

Muutoin yksittäiset kirjoitukset tarjoavat mielenkiintoisen vertailukohdan, sillä Länsi-Suomessa vaatetusalan työntekijät olivat perustaneet yhdistyksiä, joiden keskeisenä tavoitteena oli estää juutalaisten kansalaisoikeuksien toteutuminen. Alueella oli juutalaisia vaatetusliikkeitä, jotka kilpailivat suomalaisten kanssa.⁵⁴³ Turkulaisen yhdistyksen *Uudessa Aurassa* julkaisemaa juutalaisvastaista kirjoitusta lainattiin myös *Viipuriin*. Lehdessä julkaistun kirjoituksen lopuksi toivottiin, että Viipurin liikemiesyhdistys ottaisi asiaan kantaa, oletettavasti kirjoituksen suuntaisesti, juutalaisten kansalaisoikeuksia vastaan. Kirjoituksen julkaisemista verrattiin *Työssä* siihen, että posetiivari vertaisi itseään orkesteriin.⁵⁴⁴

Juutalaiskysymystä käsiteltiin eduskunnassa kesäkuussa. Samoihin aikoihin *Karjalan* pääkirjoituksena julkaistiin nimimerkki Mikon pohdinta asiasta. Toimituksen huomautuksessa kirjoittajaa kuvailtiin Venäjän oloja tarkoin tuntevaksi. Hän asettui vastustamaan täysien kansalaisoikeuksien myöntämistä juutalaisille, vaikka myönsi, ettei se ollut ”sopusoinnussa ihmisellisyyden ja nykyaikaisen oikeustajun kanssa”. Mikon mukaan ongelmana oli se, että juutalaiset olivat opportunisteja. He olivat valmiita liittoon sosialistien kanssa, mutta heidän päämääränsä erosivat. Kun sosialistit pyrkivät kohti sosialistista tasavaltaa, juutalaisten motiiveja olivat vaurastuminen ja uskonnonvapaus. Juutalainen saattoi sosialisteille selittää olevansa ateisti, Mikko kirjoitti, mutta kotiin päästyään hän satoi käskytaulun otsaansa ja pyysi anteeksiantoa siitä, että oli joutunut pakon edessä kieltämään Jumalan. Mikon mielestä juutalaisille voitaisiin myöntää kansalaisoikeudet ainoastaan, jos se tapahtuisi Venäjällä samaan aikaan. Muutoin riskinä olisi juutalaisten tulva Suomeen, mikä ei suinkaan ollut suurin ongelma. Pahinta olisi, että juutalaiset alkaisivat käyttää Suomea tukikohtana, josta aseelliset juutalaisjoukot suuntaisivat Venäjälle taistelemaan oikeuksiensa puolesta. Sen jälkeen Suomen autonomiasta olisi edes turha haaveilla. Lopuksi Mikko myönsi juutalaisten kokeneen vääryyttä Venäjällä, mutta Suomen edustajien ei pitäisi ottaa sitä riskiä, että Suomi joutuisi ikävyyksiin.⁵⁴⁵ Tästä kirjoituksesta käynnistyi kiihkeä mielipidetistelut *Työn* ja *Karjalan* välillä, johon *Viipurinkin* palstoilla sekaannuttiin.

Neljä päivää *Karjalan* juutalaiskysymystä käsitelleen kirjoituksen jälkeen *Työssä* kommentoitiin niin kirjoitusta kuin *Karjalaa* yleensäkin.

⁵⁴³ Laitila 2014, 107-108.

⁵⁴⁴ Viipuri 120/29.5.1907, Muut Lehdet: Juutalaiskysymys liikemiesten kannalta; Työ 124/2.6.1907, ”Viipurin” musiikkia kuuntelemassa.

⁵⁴⁵ Karjala 134/14.6.1907, Juutalaiskysymys Suomessa.

Pääkirjoituksessa ihmeteltiin, miten ennen niin edistysmielinen lehti oli nyt ”pääartikkelissaan” koonnut venäläisistä ja vanhasuomalaisista lehdistä kirjoitukseensa joukon ennakkoluuloja ja valheita. Ennen juutalaisystävällinen lehti oli kirjoituksen mukaan kääntänyt kelkkansa. Lisäksi *Työn* kirjoituksessa pyrittiin kumoamaan juutalaisista esitettyjä väittämiä. Tärkeäksi kirjoituksessa nousi kuitenkin se, että sosialismi ei taistellut juutalaisten oikeuksien puolesta, koska nämä olivat juutalaisia, vaan koska he olivat ihmisiä. Kirjoituksessa arveltiin nyt porvarien näyttäneen todellisen luontonsa, mikä tulisi avaamaan juutalaisten silmät sille, että he vapautuisivat sorrosta ainoastaan köyhälistön taistelun kautta.⁵⁴⁶

Seuraavaksi *Karjalassa* asiaan puuttui Jyry palstallaan. Hän kertasi Mikonkin kirjoitukseen sisältyneet väitteet: siirtolaistulvan ja sen tuoman riskin Venäjän myötämielisyyteen nähden. Lisäksi painotettiin sitä, että juutalaisen – oli hän Suomessa syntynyt tai ei – lojaalius isänmaata kohtaan oli vähintään kyseenalainen. Jyry myös kiisti, että *Karjalassa* olisi esiintynyt ”juutalaisystävällisiä” kirjoituksia. Kirjoituksessa luvattiin myös, että *Karjalassa* palattaisiin juutalaiskysymykseen. Jyryn kirjoitus julkaistiin juutalaiskysymyksen osalta vielä uudestaan *Karjalassa*. Syyksi kerrottiin paino- ja taittovirheiden aiheuttama sekavuus ensimmäisellä julkaisukerralla.⁵⁴⁷

Tämä keskustelu poiki vielä joitakin kirjoituksia niin *Työssä* kuin *Karjalassa*, mutta sisällöltään ne eivät tuoneet enää mitään uutta keskusteluun. Eräässä *Työn* kirjoituksessa todettiin vuoden alussa kerätyn 110 nimen listan sisältäneen henkilöitä, joilla oli yhteys *Karjalan* toimitukseen. Eräs näistä vastasi *Karjalaan* lähettämässään kirjeessä luulleensa, että kyse oli anomuksesta senaatille, että se ottaisi kysymyksen käsiteltäväkseen ja että eduskunta seikkaperäisesti harkittuaan määritteli juutalaisten oikeudet.⁵⁴⁸ Myös keskustelun käynnistänyt Mikko osallistui uudestaan keskusteluun, mutta kirjoituksen pääpainona oli arvostella tapaa, jolla *Työ* oli kommentoinut hänen kirjoitustaan. Osansa sai myös *Viipuri*, jossa oli lyhyesti kerrottu *Työn* antaneen *Karjalalle* ankaria nuhteita. Tämän seurauksena Poskeinen kirjoitti *Viipuriin* puolustuspuheenvuoron, jossa hän totesi, ettei hänellä ollut mitään vastaansanomista Mikon juutalaiskysymystä käsittelevästä kirjoituksesta, mutta hän paheksui tapaa, jolla *Viipuri* vedettiin mukaan keskusteluun. Poskeinen myös lupasi toimituksen ottavan kantaa

⁵⁴⁶ Työ 139/20.6.1907, Karjala ja juutalaiskysymys.

⁵⁴⁷ Karjala 142/23.6.1907, Viestejä Viipurista; 143/26.6.1907, ”Työ” ja juutalaiset.

⁵⁴⁸ Työ 144/27.6.1907, ”Karjala” ja juutalaiskysymys; Karjala 145/28.6.1907, Vapaita ääniä: Se juutalaisadressi.

juutalaiskysymykseen, kunhan sen aika tulisi.⁵⁴⁹ Syksyn 1907 aikana juutalaiskysymyksen käsittely siirtyikin enemmän *Viipurin* ja *Työn* väliseksi, kun *Karjalan* kirjoitukset aiheesta olivat hyvin vähäisiä.

Työn pääkirjoituksessa heinäkuussa ruodittiin jälleen juutalaisten asemaa. Nimimerkki Vipunen lähestyi juutalaiskysymystä sosialistisen luokkaajattelun kautta. Isänmaanetu ja kansallisuusvaara esitettiin porvariain termeinä, joiden tarkoituksena oli turvata omistavan luokan asema. Todellisuudessa kansalaisoikeuksien myöntäminen juutalaisille uhkasi Vipusen mielestä vain joitakin kymmeniä tai satoja ”etuoikeutettuja porvareita”. Kirjoituksen lopuksi juutalaisten ihmisoikeuksien puutteen todettiin alentavan Suomen kansan arvoa ja vedottiin kansalaisiin: ” - - ja kansamme tulevaisuutta emme saa rakentaa niin heikolle pohjalle, että sitä horjuttaisi oikeuden jakaminen niille, joita olemme sortaneet, ja joille olemme vääryyttä tehneet”.⁵⁵⁰

Elokuun lopussa *Viipurissa* oli kaksiosainen pääkirjoitus juutalaiskysymyksestä. Ensimmäisessä osassa juutalaiskysymyksen todettiin saaneen Suomen oloihin nähden suuremman arvon kuin olisi ollut tarpeellista. Syyksi kirjoituksessa esitettiin ruotsalaisen kansanpuolueen pyrkimys esiintyä vapaamielisenä puolueena ja se, että juutalaisen yläluokan juurtuminen maahan tekisi hallaa suomalaiskansallisille pyrinnoille ja näin tukisi ruotsalaisen yläluokan asemaa. Kirjoituksessa todettiin, että kansan enemmistön etu oli pääasia. Ulkomaisten esimerkkien kautta vedottiin siihen, että toisen kansan edustajille voitiin myöntää etuja vain sen verran kuin Suomen kansan edut ja oikeudet voivat vaarantumatta sallia. Kirjoituksessa varoitettiin kuitenkin menemästä pidemmälle kuin kansalliset edut vaativat.

Ensimmäistä *Viipurin* juutalaiskysymyskirjoitusta pystyi vielä pitämään jossakin määrin neutraalina. Toisessa osassa asiaa tarkasteltiin käytännön kannalta, jolloin lähes kaikki juutalaisiin liittyvät uskomukset esitettiin esteinä oikeuksien myöntämiseksi juutalaisille. Heti kirjoituksen aluksi todettiin, että juutalaisten rodulliset ominaisuudet olivat kaikkialla osoittautuneet vastenmielisiksi. Sen jälkeen kirjoitus luetteli ulkomailta esimerkkejä, joissa kuvattiin, kuinka juutalaisen rodun kammo fyysiseen työhön oli johtanut näiden pyrkimykseen hyötyä toisten työstä. Juutalaisten syyksi esitettiin ranskalaisen

⁵⁴⁹ Viipuri 140/21.6.1907, Pikku uutisia: Ankarointa nuhteita; 147/30.6.1907, Poskeisen pakinoita; Karjala 146/29.6.1907, Vielä juutalaiskysymyksestä. —Jyry kritisoi Viipuria ja Työtä samasta aiheesta uudestaan heinäkuussa: Karjala 153/7.7.1907, Viestejä Viipurista.

⁵⁵⁰ Työ 153/7.7.1907, Juutalaiskysymys Suomessa.

lehdistön siveellinen rappio. Myös juutalaisvastaisten mellakoiden syy löytyi juutalaisten omista toimista. Kirjoituksessa arveltiin kuitenkin, että juutalaisille myönnettäisiin kansalaisoikeudet, mutta todettiin eri kansanluokkien joutuvan katumaan.⁵⁵¹

Samaan aikaan kun *Viipurissa* hahmoteltiin juutalaiskysymyksen ratkaisua, Santeri Jacobson kirjoitti *Työssä* poliisien ahdistelevan juutalaisia Helsingissä. Pääkirjoituksena olleessa kirjoituksessa ihmeteltiin, miksi poliisimestari oli yhtäkkiä vaatinut juutalaisilta senaatin lupakirjaa maassa oleskeluun tai vähintään todistusta siitä, että hakemus oli lähetetty. Jacobsonin mielestä senaatille lähetetty anomus juutalaisten kansalaisoikeuksien myöntämisestä olisi ollut syksyn tilanteessa riittävä. Poliisimestarin toimet eivät Jacobsonin mukaan olleet laittomia, mutta ne sotivat lain tarkoitusta vastaan.⁵⁵²

Marraskuussa Jacobson syytti vanhasuomalaisia juutalaisverilöylyn valmistelusta. Jacobsonin kirjoitus oli *Työn* yleisönosastossa, mikä herättää jo itsessään kysymyksiä ottaen huomioon Jacobsonin aseman lehden toimittajana ja sen, että edellinen kirjoitus oli julkaistu pääkirjoituksena. Kenties muu toimitus koki kirjoituksen niin ongelmalliseksi, ettei sitä suoraan haluttu yhdistää lehden kannanotoksi. Kirjoituksessa Jacobson kiinnitti myös huomiota siihen, että nuorsuomalaiset olivat nyt olleet vaiti juutalaiskysymyksestä, mikä vahvistaa osaltaan pelkästään *Karjalasta* tehdyn havainnon.

Jacobsonin kritiikki vanhasuomalaisia lehtiä kohtaan perustui niissä olleiden juutalaisvastaisten kirjoitusten samankaltaisuuteen Venäjän antisemiittisten lehtien kirjoitusten kanssa. Pääsylliseksi nimettiin vanhasuomalaisten pää-äänenkannattaja, mutta *Viipurikin* esitettiin esimerkkinä juutalaisvastaisesta asioiden vääristelemisestä. Jacobsonin mielestä venäläisten lehtien kirjoitukset olivat suureksi osaksi olleet synnyttämässä pogromeja ja vanhasuomalaisen lehdistön kirjoitukset johtaisivat Suomessa pian samaan lopputulokseen. Jacobsonin mukaan Turussa oli ollut lähellä verilöylyn toteutuminen. Tiedon hän oli löytänyt amerikkalaisesta kirjasta, jossa oli kerrottu vihaisen väkijoukon kerääntyneen vuonna 1883 Turun synagogan ympärille. Ainoastaan poliisin saapuminen paikalle oli estänyt verenvuodatuksen. Jacobson kertoi myös saaneensa vahvistuksen muutamilta paikalla olleilta ”juutalaisukoilta”. *Viipurissa* nimimerkki Visapää kommentoi pilkallisesti Jacobsonin kirjoitusta.

⁵⁵¹ Viipuri 197/28.8.1907; 198/29.8.1907, Juutalaiskysymyksestä.

⁵⁵² Työ 198/29.8.1907, Helsingin viranomaiset ahdistavat juutalaisia.

Pääpaino oli siinä, että vanhasuomalaiset olivat aina pyrkineet rauhanomaiseen ratkaisuun.⁵⁵³ Jacobsonin väitteissä oli kuitenkin jotakin perää. Kysymys oli synagogaksi vuokratusta huoneesta, sillä varsinainen synagoga rakennettiin vasta myöhemmin. Sapattijumalanpalvelukseen oli tunkeutunut muutamia henkilöitä, jotka olivat solvanneet juutalaisia. Kun nämä oli saatu poistettua, he heittelivät kiviä sisään avoimesta ikkunasta.⁵⁵⁴

Viipurissa oli vuoden 1907 lopussa omaksuttu torjuva asenne juutalaisten oikeuksien laajentamiseen. Joulukuussa tämä näkyi kritiikkinä nuorsuomalaisen aikakauslehden *Päivän* kirjoitukseen, jossa juutalaisten asemaan oli vaadittu parannuksia. *Viipurin* pääkirjoituksessa olivat läsnä jälleen tutut argumentit: juutalaiset eivät tapojen omaksumisesta huolimatta kuuluneet kansaan, jonka joukossa he elivät. Perusteluiksi esitettiin jälleen esimerkit ulkomailta, etenkin Romaniasta.⁵⁵⁵

⁵⁵³ Työ 257/6.11.1907, Yleisöltä: Suomettarelaiset valmistavat maaperää juutalaisvastaisille verilöylyille Suomessa; Viipuri 259/8.11.1907, Pikku uutisia: Suomettarelaiset valmistavat verilöylyä!

⁵⁵⁴ Seela 2012, 47-48.

⁵⁵⁵ Viipuri 287/11.12.1907, Muuan nuorsuomalainen lausunto juutalaiskysymyksestä.

V TUTKIMUSTULOKSET

Karjalan, *Työn* ja *Viipurin* uskontoon liittyvien kirjoitusten muutosta vuosina 1905—1907 kuvaa parhaiten termi politisoituminen. Papistoa koskevissa kirjoituksissa oli jo 1905 nähtävissä perustuslaillisen ja myöntövyyslinjan papiston erotteleminen. Nuorsuomalaisessa *Karjalassa* tuotiin useasti esille se, että papisto pääasiassa tuki myöntövyyslinjaa. Esimerkiksi kirkkoherra Elis Bergroth oli näkyvä vanhasuomalainen hahmo Itä-Suomessa ja sai näin *Karjalassa* paljon arvostelua osakseen. Arvostelu oli luonteeltaan poliittista, mutta usein myös papin persoonaan liittyvää. Poliittisesti aktiiviset papit olivat muutoinkin erityisen tarkastelun kohteena. He myös näkyivät lehtien kirjoituksissa: välillä heidän puheitaan referoitiin ja välillä he puolustautuivat henkilökohtaisesti syytöksiä vastaan, kuten teki esimerkiksi kappalainen Karl Gustaf Sirén. Vanhasuomalaisessa *Viipurissa* suhtautuminen papistoon oli selvästi myönteisempää, mutta sekään ei täysin välttänyt perustuslaillisten pappien arvostelemista. Kirkkoherra Gustaf Arkokallio (Petterson) sai jo ennen suurlakkoa arvostelua osakseen. *Viipuri* oli kuitenkin valmiimpi myöntämään virheensä vielä ennen suurlakkoa, mikä näkyi myös Arokallion tapauksessa. Sosiaalidemokraattinen *Työ* ei sen sijaan erotellut pappeja puolueittain vaan he olivat kaikki osa porvarillista venäjämielistä vastapuolta. Ennen suurlakkoa papille saatettiin tosin *Työssäkin* laskea eduksi perustuslaillisuus.

Suurlakon jälkeisessä tilanteessa *Karjalan* arvostelun kohteeksi joutuivat myös piispat. Osittain tämä johtui suurlakon vapaushuumasta, ja muutos nähtiin entisten vallanpitäjien tappiona. Piispojen lisäksi *Karjalan* kritiikki kohdistui edelleen vanhasuomalaiseen papistoon. Ennen suurlakkoa näkyvyyttä saaneiden poliittisten pappien kuolema tarkoitti luonnollisesti heidän katoamistaan lehtien keskusteluista. Suurlakon jälkeen pappien puoluepoliittinen sitoutuminen nousi entistä merkittävämpään rooliin.

Viimeisissä säätyeduskunnan valtiopäivämiesvaaleissa lehdet kehottivat äänestämään pappeja oman poliittisen ryhmän piiristä. Lopulta tämä poliittinen jako ulottui jopa kirkkoherran vaaleihin, kun *Viipuri* ja *Karjala* kävivät taistelua Viipurin kirkkoherran valinnasta. Lehdissä kerrottiin suoraan, että tietty ehdokas oli oman puolueen kannattajille se, jolle tuli äänensä antaa. Toisia ehdokkaita esiteltiin sopimattomina tai vaiettiin heidän vaalisarjojensa

ajankohdista. *Työ* ei ollut kirkkoherranvaaleista kiinnostunut, minkä selittää osaltaan se, että työväestön olisi ollut vaikea löytää vielä tuolloin omasta luokasta lähtenyt ehdokasta. Muutoin *Työn* pappiskuva oli hyvin tyypillinen työväenlehdelle: papit olivat yhä porvarillisia oman edun tavoittelijoita. Pappien poliittinen sitoutuminen ja heidän puheensa joutuivat tarkkailun kohteeksi myös pappeinkokousten yhteydessä.

Yksittäisistä papeista suurlakon jälkeen sai eniten näkyvyyttä kirkkoherra Adam Järveläinen, jonka henkilökohtaiset suhteet seurakuntalaisiin olivat *Karjalan* kirjoitusten keskiössä. Järveläisen tapaus oli poikkeuksellinen ja sai jopa absurdeja piirteitä, kun kirkkoherra ryhtyi sanasotaan *Karjalan* kanssa. Lopulta kirkkoherra joutui poliittisesti eristyksiin, koska vanhasuomalaisetkin katsoivat parhaaksi sanoutua irti epäsuositusta kirkkoherrasta.

Suomalaisen demokratian ensiaskeleet maaliskuussa 1907 näkyivät käänteinä papistoa koskevissa kirjoituksissa. Luonnollista oli, että vaaleissa ehdokkaina oleviin pappeihin kiinnitettiin eniten huomiota. Nuorsuomalaisessa vaaliryssä ahkeroinut Kurkijoen kappalainen C. G. Olsoni sai myös paljon huomiota, koska tämä agitoi saman seurakunnan kirkkoherran Gustaf Arokallion valinnan hyväksi. Vanhasuomalaiset pappisehdokkaat O. H. Vuorivirta ja A. O. Vuorimaa saivat myös huomiota Viipurin lehdissä. Helsinkiläisen pastori Emil Murénin kristillisiin ehdokaslistoihin kaikki kolme lehteä suhtautuivat torjuvasti.

Eduskuntavaaleissa papiston vetovoima ei ollut suurempi kuin muiden ehdokkaiden. Papiston poliittinen valta oli selvästi vähentynyt, mikä näkyi kirjoitusten määrän laskuna eduskuntavaalien jälkeisinä kuukausina. Hiippakuntien synodaalikokoukset syksyllä 1907 eivät saaneet huomiota tai herättäneet keskustelua siinä määrin kuin papiston kokoontumiset edellisvuosina. *Työ* arvosteli muutamalla sanalla sosialisteja vastaan käytettyjä puheenvuoroja, mutta lehti oli osannut odottaa niitä jo ennen synodaalikokousten alkua. Papisto oli *Työlle* edelleen osa porvaripuolueita ja positiiviset kirjoitukset papeista olivat poikkeuksia.

Kristinuskoon ja kirkkoon liittyvissä kirjoituksissa politisoituminen näkyi erityisen selkeästi ja kaikkein selvimmin *Viipurissa*. Ennen suurlakkoa lehdessä ilmestyi säännöllisesti hartauskirjoituksia, mutta suurlakon jälkeen ne vähenivät. Niitä esiintyi enää suurimpina kristillisinä juhlapäivinä. Kristinuskoa koskevat kirjoitukset saivat uskontopoliittisen leiman. Jos lehdessä ei suoraan otettu uskontopoliittisesti kantaa, sitä arvosteltiin muiden lehtien kirjoituksissa kristinuskon käytöstä puoluepoliittisiin tarkoituksiin.

Politisoituminen näkyi myös lukkarin vaalissa, josta muodostui poikkeuksellinen puoluepoliittinen kilpailu. Kaikki kolme lehteä tukivat omia ehdokkaitaan ja työväen ehdokas tuli lopulta valituksi. Mielenkiintoista olisi selvittää, vaikuttivatko lehdet todellisuudessa vaalien tuloksiin ja missä määrin muut työväenlehdet ottivat osaa kirkollisten vaalien ehdokasasetteluihin poliittisen lehdistön nousun vuosina.

Sosiaalidemokraattisen *Työn* kirjoitukset kristinuskosta olivat ristiriitaisia. Toisaalta sosiaalidemokratian ja kristinuskon yhteensopivuutta korostettiin, mutta kristillismielisiä kansalaisia kritisoitiin. Kirkkolaitos nähtiin tyypillisesti kristinuskon vääristäneenä instituutiona. *Karjala* joutui vastaamaan jumalanpilkkasyytöksiin, mutta ei ollut erityisen uskonnonvastainen. Eniten sen sivuilla näkyi tyytymättömyys vanhasuomalaisten uskonnolla politikoimiseen. *Viipurin* kirjoituksissa suhtauduttiin koko ajan suopeimmin kristinuskoon ja kristittyihin.

Uskontopoliitikan osalta lehdet noudattivat pääosin puoluejohdon linjauksia. Ennen suurlakkoa uskontopoliittiset vaatimukset olivat vielä vähäisiä, tähtäsihän puolueiden toiminta etupäässä laillisten olojen palauttamiseen. *Karjalassa* tuotiin esille papiston palkkaukseen ja virkataloihin liittyviä epäkohtia. Ne nousivat myös suurlakon jälkeisenä aikana tasaisesti esille lehden kirjoituksissa. *Karjalassa* ja *Viipurissa* pohdittiin jo ennen suurlakkoa kirkon ja valtion erottamista ja ajatus sai myös kannatusta. *Työ* ei liittynyt ennen suurlakkoa radikaaleimpiin kannanottoihin uskonnosta, vaan tulkitsi Forssan uskontopykälää uskonnolle myönteisemmällä tavalla. Suurlakkoa seurasi kirkonvastaisen ilmapiirin lyhytaikainen nousu, mikä näkyi myös lehtien kannanotoissa.

Suurlakon ja eduskuntauudistuksen hyväksymisen seurauksena oli, että uskontopoliittiset kirjoitukset lisääntyivät selvästi. Tähän vaikutti myös modernien puolue- ja vaaliohjelmien laatiminen. *Karjala* noudatti nuorsuomalaisen *Helsingin Sanomien* linjaa suurlakon jälkeen. Kirkon ja valtion erottamista pohtiessa lehdessä nostettiin esille sen positiiviset seuraukset kirkolle ja uskonnolle. Vuoden 1906 aikana nuorsuomalaisten ohjelmaa muokattiin, ja *Karjala* teki selkoa kokousten päätöksistä ja keskusteluista. Sen sivuilla näkyi nuorsuomalaisten sisäisen erimielisyyden vaikutus myös uskontopoliittisiin kysymyksiin, vaikka lehti pyrkiin vakuuttamaan puolueen yksimielisyyttä.

Viipurin uskontopoliittiset kannanotot olivat vähäisiä vuoden 1906 alussa. Ennen kesäkuussa pidettyä vanhasuomalaisten kokousta se otti kuitenkin

kantaa pakollisen siviiliavioliiton puolesta. Kesäkuun kokouksen jälkeen *Viipuri* noudatti puolueen linjauksia. *Karjalan* tavoin *Viipurissa* näkyi papiston palkkaus- ja virkatalokysymyksien käsittely, mikä oli maatalouspainotteisella alueella ymmärrettävää. Talonpojat kokivat seurakuntien aiheuttamat kulut rasisitteina. Vaikka *Viipurissa* ei julkaistu nuorsuomalaisten uskontopoliittisista pyrkimyksistä juuri mitään, koettiin *Karjalan* toimituksessa, että vanhasuomalaiset hyökkäsivät heitä vastaan uskontokysymyksellä. Kaikki lehdet suhtautuivat kielteisesti erillisiin kristillisiin valitsijayhdistyksiin ja listoihin. Ne nähtiin turhiksi ja ääniä hajottaviksi.

Työ hyökkäsi valtionkirkkoa vastaan ja sen kirjoituksissa nähtiin vuoden 1906 alussa kirkon ja valtion ero selvänä vaatimuksena. Lehdessä ei uskottu puoluekokouksen tekevän muutoksia uskontopoliittisiin kysymyksiin, mutta Sdp:n Oulun puoluekokouksessa 1906 ne poistettiin vaaliohjelmasta vaalitaktisista syistä. Tämä näkyi myös lehden uskontopoliittisissa kannanotoissa, jotka loppuivat lähes kokonaan kokouksen jälkeen. Tilanne kuitenkin muuttui vuoden 1907 alussa, kun Eero Haapalainen tuli lehden päätoimittajaksi ja toi kirkon ja valtion eron takaisin osaksi lehden uskontopoliittista ohjelmaa. Muutoin lehdessä tehtiin eroa kristilliseen työväenyhdistykseen, joka nähtiin porvarieryityksenä heikentää työväenpuoluetta. Lehti kävi myös poliittista kädenvääntöä Viipurin kristillisessä työväenyhdistyksessä toimineen kristillissosiaalisten kysymysten asiantuntijan Martti Ruuthin kanssa.

Varsinaisen vaalitaistelun *Viipuri* huipensi K. N. Rantakarin laatimalla uskontopoliittisella hyökkäyksellä, jossa muiden puolueiden uskontopoliittisia kannanottaja esiteltiin epäedullisesti. Lehdessä painotettiin myös vanhasuomalaisten olevan uskontomyönteisin kaikista puolueista. Toisaalta lehti oli valmis joustamaan esimerkiksi siviiliavioliiton suhteen, jotta puolue sai solmittua vaaliliiton Äyräpään kristillismielisen maalaisliiton kanssa.

Nuorsuomalainen *Karjala* vaikenä lähes täysin uskontopoliittisista kysymyksistä vaalitaistelun ollessa tiukimmillaan. Uskonnon ja politiikan sekoittamista pidettiin epäviisaana tai ainakin huonojen tapojen osoituksena, mistä vanhasuomalaisia saatettiin arvostella. Sosiaalidemokraattisessa *Työssä* uskontokysymyksellä agitaatio nähtiin laajemmin porvarieryityksen tavaksi yrittää kalastella ääniä. Muutoin lehti jatkoi Haapalaisen vuoden alussa omaksumaa linjaa. Vaalien jälkeen uskontopoliittiset kysymykset nousivat lehdissä esillä, jos niitä oli käsitelty eduskunnassa.

Muiden uskonnollisten liikkeiden kuvaaminen lehdissä noudatti samaa kaavaa kuin muutkin kirjoitukset. Poliittinen toiminta ja vaikutus nousivat niissä usein esille. Ortodoksisen pappi Gaponin ja hänen jälkeensä Petrovin esille tuominen lehdissä johtui juuri heidän poliittisesta toiminnastaan. Suomen ortodoksit saivat eniten huomiota uskonnonvapauskysymyksissä kun lehdissä pohdittiin, miten muutokset uskonnonvapauslaissa vaikuttivat heihin. Kysymykseen suomen käyttämisestä jumalanpalveluskielenä sisältyi poliittisia ulottuvuuksia. Katolinen kirkko sai niin ikään eniten palstatilaa juuri Ranskan ja Vatikaanin poliittisten taistelujen kuvauksissa. Eduskuntavaalien jälkeen juutalaiset näkyivät heidän kansalaisoikeuksistaan käydyn keskustelun yhteydessä. Tähän vaikutti juutalaisen kansalaisoikeustaistelijan, ylioppilas Santeri Jacobsonin liittyminen *Työn* toimitukseen. Lisäksi juutalaiskysymys toimi aseena porvarillista vastapuolta vastaan. *Viipurin* suhtautuminen oli antisemitististä ja *Karjalalle* näytti olevan tärkeää, ettei sitä pidetty ainakaan erityisen juutalaismyönteisenä. Epäpoliittiset kirjoitukset muista uskonnollisista yhteisöistä jäivät siis vähemmistöön. Yleensä niiden syynä olivat yhteisön sisäiset tyytymättömyydet tai koettu epäoikeudenmukaisuus.

LYHENTEET

diss.	väitöskirja
JoKK	Itä-Suomen yliopiston kirjasto, Joensuun kampuskirjasto
SKHST	Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia
SKHSV	Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja
SKST	Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia

LÄHTEET JA KIRJALISUUS

Sanomalehdet

Karjala 1905–1907

Työ 1905–1907

Viipuri 1905–1907

Kirjallisuus

Anttila, Anu-Hanna et al.

2008 Alamaisjärjestyksen konkurssi ja avoin tulevaisuus. – Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905. Toim. Pertti Haapala & Olli Löytty & Kukku Melkas & Marko Tikka. Jyväskylä.

Hartikainen, Esko

2008 Kansa vai Kaikkivaltias? – Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905. Toim. Pertti Haapala & Olli Löytty & Kukku Melkas & Marko Tikka. Jyväskylä.

Hedda, Jennifer

2008 His kingdom come. Orthodox pastorship and social activism in revolutionary Russia. Northern Illinois university press. DeKalb.

Heikkilä, Markku

1985 Opetusministeriön historia. 3. Kielitaistelusta sortovuosiin 1869–1917. Pieksämäki.

Hinkkanen, Sami

2009 Kirkko, papisto ja uskonto Joensuun sanomalehdissä kriisivuosina 1917–1919. Kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. JoKK.

Hämynen, Tapio

1995 Suomalaistajat, venäläistäjät ja rajakarjalaiset. Kirkko- ja koulukysymys Raja-Karjalassa 1900–1923. Ortodoksisen teologian laitoksen julkaisuja 17. Joensuu.

Jacobson, Santeri

1951 Taistelu ihmisoikeuksista. Yhteiskunnallis-historiallinen tutkimus Ruotsin ja Suomen juutalaiskysymyksen vaiheista. Jyväskylä.

Jussila, Osmo

2006 Suomi suuriruhtinaskuntana 1809–1917. – Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi, Suomen poliittinen historia 1809–2006. 5. painos. Helsinki.

Kansanaho, Erkki

1986 Kirkko Karjalassa. Lappeenranta.

Kenworthy, Scott M.

2010 The heart of Russia. Trinity-Sergius, monasticism and society after 1825. Woodrow Wilson Center Press. Woodrow Wilson Center Press. Washington, D.C.

Koskivirta, Anu

2014 Suomalaisen kulttuurin vahvistuminen. – Viipurin läänin historia V. Autonomisen Suomen rajamaa. Toim. Yrjö Kaukiainen & Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen. Keuruu.

Kuujo, Erkki

1981 Kirkot ja uskonnollinen elämä. – Viipurin kaupungin historia IV. Lappeenranta.

Laitila, Teuvo

2004 Uskon luotsi. Sergei Okulov Suomen ortodoksien vaiheissa. Jyväskylä.

2014 Uskonto, isänmaa ja antisemitismi. Kiistely juutalaisista suomalaisessa julkisuudessa ennen talvisotaa. Tampere.

Laitinen, Reetta

2006 Kirkko ja uskonto Karjalattaressa 1874–1893. Kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. JoKK.

Landgrén, Lars

- 1988 Kieli ja aate. Politisoituva sanomalehdistö 1860–1889. – Suomen lehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Kuopio.
- 2013 Lehdistö- ja aatehistoria. – Kristinuskon historian tutkimusalat ja metodit. Toim. Jaakko Olavi Antila & Esko M. Laine & Juha Meriläinen. SKHST 226. Saarijärvi.

Leino-Kaukiainen, Pirkko

- 1988 Kasvava sanomalehdistö sensuurin kahleissa 1890–1905. – Suomen lehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Kuopio.
- 2014 a Kohti koulutusyhteiskuntaa. – Viipurin läänin historia V. Autonomisen Suomen rajamaa. Toim. Yrjö Kaukiainen & Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen. Keuruu.
- 2014 b Mielipideryhmistä puolueiksi. – Viipurin läänin historia V. Autonomisen Suomen rajamaa. Toim. Yrjö Kaukiainen & Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen. Keuruu.

Leino-Kaukiainen, Pirkko & Partanen, Jukka

- 2014 Tiellä venäläiseen Suomeen. – Viipurin läänin historia V. Autonomisen Suomen rajamaa. Toim. Yrjö Kaukiainen & Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen. Keuruu.

Leino-Kaukiainen, Pirkko & Salokangas, Raimo

- 1988 Karjala. – Suomen lehdistön historia 5. Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Toim. Ulla Ekman-Salokangas & Eeva-Liisa Aalto & Raimo Salokangas. Jyväskylä.

Leino-Kaukiainen, Pirkko & Nygård, Toivo & Salokangas, Raimo

- 1988 a Viipuri. – Suomen lehdistön historia 7. Hakuteos Savonlinna – Övermarks Tidning. Toim. Ulla Ekman-Salokangas & Eeva-Liisa Aalto & Raimo Salokangas. Jyväskylä
- 1988 b Saimaan Sanomat. – Suomen lehdistön historia 6. Hakuteos Kotokulma – Savon Lehti. Toim. Ulla Ekman-Salokangas & Eeva-Liisa Aalto & Raimo Salokangas. Jyväskylä

Luttinen, Jaana

- 2014 Perinteiset maaseutuelinkeinot autonomian ajalla. – Viipurin läänin historia V. Autonomisen Suomen rajamaa. Toim. Yrjö Kaukiainen & Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen. Keuruu.

Luukkanen, Tarja-Liisa

- 2005 Sääty-ylioppilaasta ensimmäisen polven sivistyneistöön. Jumaluusopin ylioppilaiden sukupolvikehitys ja poliittis-yhteiskunnallinen toiminta 1853–1917. Historiallisia tutkimuksia 218. Tampere.

Matikainen, Olli

- 2014 Luterilainen kirkko Viipurin läänissä. – Viipurin läänin historia V. Autonomisen Suomen rajamaa. Toim. Yrjö Kaukiainen & Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen. Keuruu.

Murtorinne, Eino

- 1964 Papisto ja esivalta routavuosina 1899 - 1906. SKHST 68. Diss. Helsinki. Kuopio.
- 1967 Taistelu uskonnonvapaudesta suurlakon jälkeisinä vuosina. Porvoo.

Mustakallio, Hannu

- 1983 Säätypapista kansalaiseksi. Papiston poliittis-yhteiskunnallinen rooli demokratisoitumisen murrosvaiheessa 1905–1907. SKHST 126. Diss. Helsinki. Loimaa.
- 2007 Walli, Waldemar (1847–1925), kirkkoherra, tuomiorovasti, valtiopäiväedustaja, maanpakolainen. – Suomen kansallisbiografia 10. Studia Biographica 3:10. Hämeenlinna.
- 2009 Pohjoinen hiippakunta. Kuopion – Oulun hiippakunnan historia 1850–1939. Helsinki.

Nygård, Toivo

- 1987 Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentyminen sanomalehdistössä. – Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan. Kuopio.

Paavolainen, Erkki

1954 Sanomalehti Karjalan kohtaloita 1904–1954. Lahti.

Paavolainen, Jaakko

1977 Nuori Tanner. Menestyvä sosialisti. Elämäkerta vuoteen 1911. 1. Helsinki.

2007 Tanner, Väinö (1881–1966), pääministeri, kansanedustaja, SDP:n puheenjohtaja, Elannon toimitusjohtaja. – Suomen kansallisbiografia 9. Studia Biographica 3:9 Hämeenlinna.

Pikkusaari, Jussi

1998 Vaikea vapaus. Sosialidemokratian häviö kirkolle Suomen kulttuuritaistelussa. Bibliotheca historica 32. Diss. Oulu. Helsinki.

Roininen, Aimo

2005 Lehén, Emil (1883–1918), työväenkirjailija. – Suomen kansallisbiografia 5. Studia Biographica 3:5. Hämeenlinna.

Ruohomäki, Jouko

2014 Suomen helluntailiikkeen synty, leviäminen ja yhteisönmuodostus 1907–1922. Diss. Itä-Suomen yliopisto. Keuruu.

Ruuth, J. W. et al.

1981 Viipurin kaupungin historia. IV osa. Lappeenranta.

Salokangas, Raimo

1982 Puolueen aseet. Maalaisliiton sanomalehdistön synty ja sen asema puolueessa ja sanomalehtimarkkinoilla 1906–1916. Historiallisia tutkimuksia 116. Diss. Turku. Vammala.

Salokorpi, Hannu

1988 Pietarin tie. Suomalainen puolue ja suomettarelainen politiikka helmikuun manifestista 1899 Tarton rauhaan 1920. Historiallisia tutkimuksia 145. Diss. Helsinki. Mänttä.

Sainio, Venla

2004 Huotari, Anton (1881–1931), Suomen sosialidemokraatin päätoimittaja, kansanedustaja. – Suomen kansallisbiografia 4. *Studia Biographica* 3:4. Hämeenlinna.

Soikkanen, Hannu

1970 Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia. Helsinki.

Seppo, Juha

1983 Uskovien yhteisö vai valtionkirkko. Uskonnolliset vähemmistöyhteisöt ja evankelis-luterilaisesta kirkosta eroaminen Suomessa vuosina 1923–1930. *SKHST* 127. Diss. Helsinki. Jyväskylä.

1991 Kansainvälinen vapaa-ajattelijaliitto 1880–1905. *SKHST* 154. Jyväskylä.

Seela, Jacob

2012 Oikeudettomasta vähemmistöstä samanarvoiseksi kansalaisiksi. Turun juutalaisen yhteisön elämää ensimmäisen vuosisadan aikana (1857–1975). – Turun synagoga. Toim. Juhani Kostet & Maria Söderström. Turun museokeskuksen julkaisuja 58. Saarijärvi.

Tikka, Marko

2009 Kun kansa leikki kuningasta. Suomen suuri lakko. *SKST* 1247. Helsinki.

Toiviainen, Kalevi

2004 Kaakonkulman hiippakunta 1897–1945. – Kaakonkulman kapituli. Savonlinnan, Viipurin ja Mikkelin hiippakunta 1897–2004. Toim. Ouri Mattila et al. Jyväskylä.

2005 Muurinvartija. O. I. Colliander Kuopion ja Savonlinnan hiippakuntien piispana 1897–1924. *SKHST* 194. Vaasa.

Vares, Vesa

2000 Varpuset ja pääskysel. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918. Historiallisia tutkimuksia 206. Helsinki.

Veikkola, Juhani

1972 Martti Ruuth ja kristillinen työväenliike vuosisadan alussa. — SKHSV 60–61 (1970–1971). Lahti.

Wright, Gordon

1981 France in modern times. From enlightenment to the present. Third edition. W. W. Norton company, Inc. New York.

Vuorela, Kalevi

1989 Finlandia catholica. Katolinen kirkko Suomessa 1700-luvulta 1980-luvulle. Helsinki